
हैं पुस्तक बढोदे येथे शुहाणामिय स्टीम प्रिन्टींग प्रेसमध्ये विद्वज्जमाई
आशाराम यांनी तारीख ८ माहे नोव्हेंबर सन १९२० इसवी
रोमी प्रकाशकावळें छापून प्रसिद्ध केले.

दोन शब्द.

प्रयोजनमनुद्दिश्य मन्दोऽपि न प्रवर्तते । 'प्रयोजना
शिवाय मंद पुरुष देखील प्रवृत्ति करीत नाही' ही एक सामान्य
लोकोक्ति आहे. तेव्हा हे 'ग्रहचर्यादिग्दर्शन' लिहण्यांत
मुद्दा कांहीं तरी खास कारण असले पाहिजे हे उघड सिद्ध
होते. ते कारण दाखविण्यासाठीच—नरी या लहानशा पुस्तकाला
भूमिकेची जरूरी नाही तरी—कांहीं थोडीशी प्रस्तावना लिह-
ण्याचे जरूर वाटल्यावरून दोन शब्द लिहण्यांत येत आहेत.

एका कवीची खालील उक्ति दरेकाच्या जवळ जवळ
पाठांतरातून असले कीः—

शरीरें सुखी तो सुखी सर्व रीत ॥

शरीरें दुःखी तो दुःखी दीन गते ॥

गोष्ट अगदी खरी आहे की—शरीराच्या स्वास्थ्यांतच प्रत्येक
सुखाचा समावेश आहे. करोडो रुपयांची संपत्ति—विपुल लक्ष्मी
हत्ती, घोडे, बागवगीचे, गाड्या, रथ आदि वस्तू सर्व प्रकारचे
वैभव असून देखील जर तो इतक्या शरीराने सुखी नाही तर त्याला
आपल्या वैभवापासून काही इतका देखील फायदा नाही. त्याला
त्या वैभवाचा आनंद अनुभवितो येत नाही. याच प्रमाणे

वर्षापावसाच्या वर्षा किंवा वर्षे येतील इतकी सामर्थ्याची मनु
 भाव्यता आहे. एतका मर्यादेचे मर्यादित कार्यसामान्ये
 देगीत असेच मागिते आहे की—शरीराच्या मनु वर्षापावसामुळे
 म्हणून मनुष्याचा मर्यादा अगोदर शरीराने सुगतर असेच
 पाहिजे. पण असा तब्येने शरीराने सुगतर मर्यादा ना मर्यादा
 कारण पोटी इतका बदलण. शरीराने सुगतर शरीराच्या मर्यादा
 मर्यादा—आपल्या नाही तसेच ते शरीराच्या मर्यादा—मर्यादा
 पावसाच्या—देगीत असेच नाही. पण शरीराने सुगतर शरीराने
 भोवतोच मर्यादा मर्यादा शरीराने आहे. त्याची शरीराने
 शक्ति मर्यादा, मर्यादा आणि हे असे तोच मनुष्य वास्तविक
 शरीराने सुगतर आहे असे म्हणता येईल. आणि असा मर्यादा
 आणि शक्तिवान मनुष्य, आपल्या मनोवश्याना एव पावतो
 विकास करू शकतो की, एत या वेळी अनेक हत्यारबंद मनु-
 ष्याच्या बरोबर दोन हात करण्याचा प्रसंग आल्यास, तो माघार
 घेव नाही इतकेच नाही तर आपल्या एका दुराकरीने—मोठ्या
 आवाजाने—तो पुष्कळ माणसांचा हालवून सोडण्याचा सामर्थ्यवान
 होतो. त्याच्या मनुष्या आरोळीनेच मनुष्ये मर्यादा होतात. खरोखर
 ज्याच्या ठिकाणी, शरीरबळ, मनोबळ आणि वाक्बळ ह्या तीन
 शक्ति असतात तो मनुष्य वाटेल तेवढीच कार्य करी करावयाचा
 लागला तरी त्यांत त्याच्या अपयश येव नाही. या सर्व बळांचा
 मूळ पाया शरीरबळांत आहे. या सर्व बळांचे मूळ शरीरबळ

आहे आणि शरीर बळकडे असुन प्रकारचा मांस मनाला किंवा मागवणीच्यांची हवा खाण्याने प्राप्त होत नाही. ते फक्त एक प्रसन्नचर्यनश्याच्या पालनानेच प्राप्त होतें. प्रसन्नचर्य म्हणजे वीर्य रक्षण. कोरडी भाकरी आणि ताक अथवा चटणी खाणाऱ्या पण प्रसन्नचर्यमा पाळणाऱ्या इतमाच्या ठिकाणी आपण इतकें शरीरबळ पाहतों कीं निवकें रोन शिरा पुरी खाणाऱ्या, केशरी दूध पिणाऱ्या, व रानमहाला सारक्या इतरांतीत ऐव आराम करणाऱ्या—पण वीर्याचें रक्षण न करणाऱ्या—माणसांचें ठिकाणी—आरक्ष्य नसणारा येत नाही. असे ऐव आराम करणारे पण प्रसन्नचर्य न पाळणारे पार पांच इतम एखाद्या मंगलाकून चालले असणांना त्यांना प्रसन्नचर्यात त्या जगल्यान जर एखाद्या भीष्ट मिळाला तर दुसऱ्या पाहताक्षणीच त्यांनी पादवारधारण वमने. 'अरे रे ! हाय हाय ! हा घोर तर वमेणा ! तो आम्हाच्या लुटणार तर नाहीना ! अशा तऱ्हेची भीति त्यांच्या मनांत उत्पन्न होते. हेच त्यांच्या मनाच्या दुर्बलतेचें प्रत्यक्ष प्रमाण आहे. शिवाय अशी ऐवभारामी—वीर्य रक्षण न करणारी—सुतुऱ्ये यांच्या नजरळ बागवळ ही वमी असते, ही तर प्रसन्नचर्यात गोष्ट आहे.

या दुरून आराम असा निर्गम्य रुहं शरूं कीं, सुतुऱ्याचा उपयोगी पडणाऱ्या नीत नाक्ति म्हणजे शरीरबळ, मनोबळ व बागवळ यांचा आवाः मुख्यत्वेकरून प्रसन्नचर्यात आहे. दिाते

दिसण वर्तिल भारताचीं अन्तर्गतका काम जाल्ले प्रमाणान्न
 होत आहे अशें परमात्म गुरूची नितामर्षगुणी आत्म्या गुरूना
 काठियावाड, मारवाड, मेवाड, उत्तरहिंदुस्थान, पंजाब, बंगाल,
 बीरे देशांनीच प्रचाराच्या प्रकृत अनुसरणें मागता. शास्त्रमार्ग
 आणि वैष्णव नियम यांना कांय देउन गुरूच्या वरें जया प्रय-
 र्वाच्या पवित्र नियमांना बहुतांशी भंग होत आहे. त्याच
 भारतांत असो विरयेंक माथु आहेत की ते अलग महाम्ये आशीं
 असा अभिमान पाळतात. परंतु बारीक दृष्टीने त्यांचे आंतरिक
 वर्तन पाहिले तर ते दुरात्म्यांचीं कामें कर्मिणां इष्टीया वटतात.
 गृहस्थ आणि महारम्यांनी वर प्रमाणें स्थापित आहे तर दुसरी कडे
 भारताच्यां भावीं नरत्ने, भारताच्या उन्नतिचें आवार स्तंभ
 म्हणून मानले जाणारे पुत्र आणि कन्यायांची स्थिति त्याच्या
 अजय त्यांच्या सारख्या सुंदर बरांतून त्याच्या शास्त्रातून आणि
 विधविद्यालयातून जाऊन पाहिल्यास तसोतर तेद माझ्या शि-
 वाय राहणारच नाहीं. याच बरीच प्रधान कारणा वरून या
 लहानशा पुस्तकाची योजना करण्यांत आली आहे.

ब्रह्मचर्य कोउपावेतो पाळलें पाहिजे, लग्न करण्यांत कोणता
 हेतु असावा, साधूंनी ब्रह्मचर्यव्रताचें पालन करण्या सार्थी कोण
 कोणते नियम पाळलेच पाहिजेत, पुत्र आणि कन्या यांच्या वर
 आई बापांनीं कसें लक्ष ठेविलें पाहिजे, व ब्रह्मचर्य पाळल्यानें

काय लाभ होतो हाच या पुस्तकाच्या रचनेचा प्रधान उद्देशबिंदु आहे. थोडक्यात सांगावयाचे म्हणजे गृहस्थ 'अथवा साधु, स्त्री पुरुष, ब्राह्मण किंवा बूद्ध या सर्वांना आपआपल्या अधिकारा प्रमाणे वस्तुचर्य पाळण्या विषयीचे नियम त्याच्या कारणा सहित या पुस्तकांत देण्यांत आले आहेत. या वाचनींच आतां जास्त निदृष्ट्याची जरूरी नाही कारण पुस्तकाच्या वाचनाने ते वानकांना कळेलच. हातच्या कांकणाला आरसा कशाला.

गुजराती पुस्तक परमपूज्य शास्त्रविशारद-जैनाचार्य श्री वितथधर्ममूर्ति अमोसियेट मेवर, एशियाटिक सोसायटी बंगलूर यांनी लिहिलेले अमुन सदरहु गुजराती पुस्तकाच्या द्वितीय ज. नृतीचा प्रमुत पुस्तक अनुवाद आहे.

अंजनीमुत-हनुमान-हा संक्षुद्धनाचा बंदी पृष्ठ्य सर्वोना पुरन उरला. एकट्या हनुमानेच श्रेणागिरी पर्वत टक्कडा व याच मारुतीने आपल्या निःसीम मर्त्याच्या योगाने प्रमु गमचंद्राळा-प्रत्यक्ष विष्णुच्या अवताराळा-वश करून घेतले. या सर्वोने कारण आपण पाहू गेलो तर आपल्याला असे भासून येईल की मारुती एक मग-कटकटाव-प्रत्यक्षारी होना. जप चर्याचा केवळ अहमुन प्रनाय !!!

ज्या वारतभुषोन भोम्पपितामह, हनुमान

आदर्श ब्रह्मचारी होऊन गेले, ज्या भारतभूमीत ब्रह्मचारी साधूंचे ब्रह्मचारी विद्यार्थ्यांचे ठिकठिकाणी आश्रम दृष्टीला पडत असत तेथेच ज्या भारतभूमीत ब्रह्मनर्पत्राच्या नियमा प्रमाणे गृहस्थाश्रम धर्म पाळला जात असे त्याच भग्नभूमीत आज तारा कट-कडीत ब्रह्मचारी मिळण्याची मारामार पडावी काय ! ब्रह्मनर्पाच्या अंगभूत भौ शारीरिक व मानसिक बल त्यांना ब्रह्मनर्पाच्या भेगाने लोप झाल्या मुळेच हिंदू मातेच्या अशी अवतत दशा प्राप्त झाली आहे. मातृभूमीची उत्तरी काव्याला ब्रह्मचारी परोवर दृष्टीला पडते पाहिजेच ब्रह्मनर्पांना लोप होऊ आनर्पांचे तसे कारण आहे असे लक्षात आल्या बळनच त्या दिशेने राष्ट्रातील पुरा-ण्यांचे प्रयत्न चालू आहेत व स्वामी अद्वानंदजींचे गुरुकुल, फरियर टागोर यांचे दानिनिक्तेन आणि महात्मा गांधींचा आश्रम ही स्वामी दय कळे आहेत.

शैवर्षी या पुष्पाद्या वाचनाने अथा अथाप पुष्पा
 पुष्पाद्या वाचनाने उत्तमोत्तम भाग्यभूषीव मन्त्रवर्धनाये वाचन
 काव्याद्यादी संख्या वृद्धिगोती मन्त्रन ने आख्या विज्ञान
 पाठेव्या मानविह कटका भाग्यभूषीवः—भाग्यभूषीव्या उत्तमि
 वदे उत्तमोत्तम अर्था भाग्यभूषीव्या वाचन इत्युत्तम प्रगट वरुन
 तमेव या पुष्पाद्या वाचनाने पुष्पा मन्त्रकारीनी उपा
 द्या पुष्पाद्या वाचनाने पुष्पा मन्त्रकारीनी उपा

प्रस्तव्याच्या योजनेने होणाऱ्या पुण्याचे वाटेकरी होवोत अशी आशा प्रदर्शित करून हा प्रस्तावना देख आटोपता येतो.

तो करुणासागर, भक्तांचा कैवरी, ब्रह्मचारी हनुमंताचा छात्रविंदु, जानकीनाथ भारत संतांनाना ब्रह्मचर्यमताचे पालन करण्याची सुबुद्धि देवो एवढीच त्या एक पत्नीप्रत भी रामचंद्र प्रभुंच्या पवित्र चरणीं नम्र प्रार्थना आहे.

मुदामापुरी.

मुकुंदाथम-१३-६-१९२०

जेष्ठ कृष्ण १२ रविवार शके

१८४२ सं. १९७६

सांभद.

विषयानुक्रम.

विषय	पृष्ठ
१ उपक्रम	१
२ ब्रह्मचर्य म्हणजे काय ?	४
३ वीर्य रक्षणाची आवश्यकता.	६
४ ब्रह्मचर्याचे दोन प्रकार.	१०
५ ब्रह्मचर्याची दहा स्थाने.	१२
६ हिंदुधर्म शाखांतील आज्ञा.	२७
७ बौद्ध धर्मशाखांतील आज्ञा	३०
८ साधूंचा तरा अंशपर म्हणजे ब्रह्मचर्य.	३४
९ गृहस्थांनी पाळायवाचे ब्रह्मचर्य.	३९
१० वीर्य रक्षण कर्मांत कर्मी कोठपावेतो करावे ?	४१
११ वर्तमान काळांतील तरुण आणि बालक यांची स्थिति.	४६
१२ बाल्यावस्थेन नडलेल्या वाईट सवयी.	५३
१३ आईबापांचे कर्तव्य.	६०
१४ लोकांची चुकीची समजूत.	६२
१५ आत्म ब्रह्मचर्य पाळत्याचा प्रभाव.	६४
१६ पुत्रेच्छेने ब्रह्मचर्यव्रताचा भंग	६६
१७ लग्न कोणाबरोबर करावे ?	७२

१८	काय पुलाणांनी स्थापना कशी करावी ?	७
१९	छात्रानंतर देशीय पाठ्यने छागणारे ब्रह्मचर्य.	८
२०	विषय सेवनाची पर्यादा.	८
२१	काय ! ज्ञान विषय सेवनाने कामाची तृप्ति होणे !	८
२२	घोटें देणाऱ्या बोर्येपुढे कितो मुकमान करिते !	९
२३	ब्रह्मचर्यापासून अभ्यस्य छाग	९
२४	एक पत्नीयताची आवश्यकता	९
२५	ज्ञान पुत्रप्राप्ति मुळे आर्थिक दृष्टीने होणारे मुकमान.	१०
२६	विषय विराहापासून होणारे मुकमान.	११
२७	स्त्री सदाचरणी कशी राहू शकेल.	११
२८	दुराचरणी स्त्रीची निर्दयता.	११
२९	स्त्रीयांनी देवाक्याची सावधानता.	१२
३०	पतिव्रताधर्म कशाळा म्हणतात ?	१२
३१	वीर्याच्या ठिकाणी असलेली अद्भुत शक्ति.	१२
३२	ब्रह्मचर्याचा महिमा.	१३

॥ अहम् ॥

शास्त्रमूर्तिपरमगुरुधीशुद्धिर्धेन्द्रभ्यो नमः ।

ब्रह्मचर्यादिगदर्शन.

उपक्रम.

पुष्कळ वेळा मनुष्याच्या अगाध शारीरिक बलाच्या आणि अति तीव्र मानसिक शक्तीच्या आपण गोष्टी ऐकतो. अशा वेळीं त्या रम्य गोष्टी ऐकून आपणाला कल्पनातीत आश्चर्य वाटते. भीष्मपिनामहाच्या महान पराक्रमाने गोष्टी वाचणारे तसेच सती द्रौपदीचीं वरें हरण केल्याची कथा ऐकणारे आश्चर्याने श्रुंग होताना खरे. परंतु भीष्मपिनामहा सारखे पुरुष अशा तऱ्हेचे पराक्रम वसे करूं शकत तसेच सती द्रौपदी सारख्या स्त्रीची वरें भरसणें हरण केली जात असून ती नम्र वरं दिसली नाहीं या वाचणीत विचार करणारे फारच थोडे जण म्हणजे अगदींच शेलकीं मनुष्ये आपण पाहूं शकतो. भीष्म पितामह अथवा सती द्रौपदी यांचे हृदांत फारच प्राचीन काळचे आहेत. कित्येक लोकांना त्या रम्य कथा असल्यात असेही वाटते सहजिक आहे कारण त्या पुरातन काळांतील पुराणांतल्या गोष्टी आहेत. त्या अर्वाचीन

काळांतील गोष्टी नार्हीत. असें जरी आहे तरी या विस्मय
 शतकांत आपल्या दृष्टीसमोर अशी अनेक कार्ये घडत आहेत
 आपणाला त्या कार्यापासून पुरातन काळाच्या गोष्टी इतके
 आश्चर्य वाटते इतकेंच नार्ही पण अर्वाचीन काळांतील गो
 आपल्या मनांत अतिशय कुतुहल उत्पन्न करितात कारण आप
 त्या प्रत्यक्ष पाहतों. प्रोफेसर राममूर्ति (हिंदुस्थानांतील सेन्डो
 हे आपल्या चार चौघा सारखेच साडेतीन हाताचे पुरुष आहे
 पण आपल्या अद्भुत शक्तिबळानें ते वेगांत असलेल्या मोट्या
 गाडीला उभे करितात, छोट्यांच्या जाड आणि मजबूत साखळ्या
 दंडाला एका दिसल्यानें तोडून टाकतात, आपल्या छातीवर हच
 सारख्या अगडमन प्राण्याला उभे करून त्याचा भार सहन करि
 तात इतकेंच नार्ही पण माणसांनीं गच्च भरलेली गाडी (हमा
 लोकांचा माल्याचा खटारा) आपल्या अंगावरून चालवितात. व
 सर्व गोष्टी काय लहान आहेत ! अपवा या सर्व गोष्टी काय कम
 अद्भुत आहेत ! पण ही प्रोफेसर राममूर्ति यांची गोष्ट शाली
 ते पुरुष आहेत. त्यांच्या अंगात शक्ति आहे. तेम्हां त्यांची गो
 आपण नानूस ठेवूंया. कारण पुण्याची गोष्ट उदाहरणाला आप
 कशाळ ध्यावी ! मिस ताराबाई या भारत वर्षातील महिले
 कायकमी शक्तिचें काम करून दाखविलें आहे ! प्रोफेसर राममूर्ति
 प्रमाणेच मिस ताराबाईनें देखील आपल्या अतुल शक्तिबळा
 सर्वोदाय करून मोडलें आहे पण हें सर्व ते कोणाच्या प्रतापानें

करूं शक्यात याचा विचार करण्याची गरज तरी कोणाला आहे.
 प्रोफेसर राममूर्ति अपवा भिम ताराचार्ड यांचे अद्भुत शक्ति-
 प्रयोग वाहून घटकाभर आनंद मानला की काम झाले. परंतु ज्या
 कोणी या बाबतीत चौकशी केली असेल अथवा ज्या कोणी
 अमल्या अद्भुत दाखोच्या कार्याची सरी विस्ती कशांत आहे
 याचा तपाम केला असेल अपवा ज्यांनी प्रोफेसर राममूर्ति यांना
 विचारून आपल्या शक्ये निरसन केले असेल त्यांना असे नव्हीच
 आडटून आले असेल अपवा त्याची अशी पूर्णपणे खात्रीच झाली
 असेल की अमली मोठमोठी पुरापायांची कामे करण्याचे सामर्थ्य
 प्रोफेसर राममूर्ति भिम ताराचार्ड यांना केवळ ब्रह्मचर्याच्याच
 प्रतापाने मिळाले आहे. प्राचीन काळां देखील ज्या ज्या पुण्य
 पुरापायांनी मोठमोठी शौर्याची अपवा अद्भुत वाटतील अशीं परा-
 क्रमाचीं कार्ये केलींत तीं देखील त्यांनी केवळ एका ब्रह्मचर्या-
 च्याच प्रतापाने केलीं होती. या बाबतींत नास्त अफ्लोकन
 आपण पुढे करूं. सारांश, सग्या पुरतें इतकेंच संपन्न नव्हीच
 आहे की ब्रह्मचर्याच्या प्रतापाने संसारातील दरेक मनुष्य लहान
 मोठी कार्ये करूं शकतो. मितक्या प्रमाणांत जो मनुष्य ब्रह्मचर्य
 पालन करीत तितक्या प्रमाणांत तो विशेष महत्त्वाचीं कामे
 करण्याला समर्थ होईल. आपणाला या संसारांत आपल्या तोंडा-
 वरील माशी उडविण्याला देखील समर्थ नाहींत अशीं मनुष्ये
 दिसत नाहीं काय ! व आ अशीं मनुष्ये या दुनियेंत आहेत

तर त्याचें कारण काय असावें वरें? त्याचें कारण एवढेंच कीं अशीं मनुष्यें ब्रह्मचर्यापामून सर्वेव दूर राहिलीं असावीत. ब्रह्मचर्याचा त्यांनीं आजन्मांत पालनच केलें नसलें पाहिजे. नार्हात त्यांची अशी करुणाननक स्थिति झाली नसती.

ब्रह्मचर्य म्हणजे काय ?

आतां ब्रह्मचर्य कराला म्हणतात, अथवा ब्रह्मचर्य हें काय वस्तु आहे याचा खुलासा करण्याची जरूरी आहे. उत्पत्ति हेष्टया ब्रह्मचर्याचा अर्थ करण्यांत आला तर ‘ ब्रह्मणि चरणमिति ब्रह्मचर्यम् ’ असा आहे. म्हणजे ‘ ब्रह्मपर्दा जाणें ’ याचें नांव “ ब्रह्मचर्य ”. पण आपण वीर्य रक्षणांत दस असलों अथवा आपण वीर्याचें रक्षण केलें तरच आपणाला ब्रह्मपदाला जाण्याचें कार्य करिता येईल. अतएव ब्रह्मचर्य या शब्दाचा येथे वीर्यरक्षण असाच अर्थ करूं. अर्थात् वीर्याचें रक्षण करणें याचें नांवच ब्रह्मचर्य होय. पातञ्जलयोगसूत्राच्या साधन पादाच्या ३८व्या सूत्रांत असें सांगितलें आहे कीं:— ‘ ब्रह्मचर्यमतिष्ठार्या वीर्यलाभः ’ अर्थात् ब्रह्मचर्याचें बळानें म्हणजे ब्रह्मचर्य पाळल्याने वीर्य लाभ होतो. याची टीका करतानां भोजदेव म्हणतात:—

यः किल ब्रह्मचर्यमभ्यस्यति तस्य तत्पर्याप्तिरतिशयं

वीर्यं सामर्थ्यमाविर्भवति । वीर्यनिरोधो हि ब्रह्मचर्यं तस्य प्रकर्षाच्छरीरेन्द्रियमनःसु वीर्यं प्रकर्षमागच्छति ।

अर्थात्:—जो मनुष्य ब्रह्मचर्यं घटानें राहतो—ब्रह्मचर्यं पाळतो—त्याचे ठिकाणीं ब्रह्मचर्याच्या विशेषतेनें निरतिशय वीर्याचा—सामर्थ्याचा—आविर्भाव होतो. शिवाय 'वीर्याचा निरोध' म्हणजेच 'ब्रह्मचर्य'. वीर्यं वृद्धीच्या योगानें शरीर, इंद्रिय, आणि मन यांचे ठिकाणीं विशेष शक्ति प्राप्त होतें.

या वरून आपणाला एवढेंच नकीं लक्षांत ठेवावयाचें आहे कीं:—'वीर्याचें रक्षण करणें याचेंच नांव ब्रह्मचर्य होय.

दुसरी 'ब्रह्मचर्य' याची विस्तृत व्याख्या अशी देतील करता येईल कीं.—“स्री अथवा पुरुष यांनीं विषयवास्तवेनें अथवा विषयाच्या इच्छेनें एकमेकांना स्पर्श देतील करूं नये. 'स्पर्श करूं नये' एवढेंच नाहीं परंतु विषय अथवा कामवासना याच्या विचाराला देतील आपल्या मनांत स्थान देऊं नये. ”

विषयवास्तवेच्या वाक्तांत स्पर्शांत देतील विचार आला नाहीं म्हणजेच ब्रह्मचर्याची पराकाष्टा झाली असें मानतां येईल. या स्थितीला पोहोचणाराच सरोवर ब्रह्मचर्याच्या पराकाष्टेला पोहोचला असें म्हणतां येईल. व या स्थितींत जितकी न्यूनता तितकी ब्रह्मचर्यमनांत न्यूनता असें प्रत्येकानें समजण्याचें आहे.

वीर्यरक्षणाची अवश्यकता.

ब्रह्मचर्य पाळन-वीर्य रक्षण-साधु वा गृहस्थ, बाळक अथवा चूड किंवा स्त्री वा पुरुष या प्रत्येकाने करण्याचें आहे. दुसऱ्या शब्दांत सांगावयाचे म्हणजे वीर्यरक्षण करणें हें आत्मरक्षण करण्या सारखेंच आहे; कारण धार्मिक नियमाला एका बाजूला ठेऊन वैद्यकशास्त्राच्या नियमाप्रमाणें आपण पाहूं लागलों तर आपणाला असें आढळून येईल कीं मुख्यत्वे करून वीर्यांत जीवांची वसति आहे. वैद्यक ग्रंथ भावप्रकाशांत सांगितलें आहे कीं:—

जीवो वसति सर्वस्मिन् देहे तत्र विशेषतः ।

वीर्ये रक्ते मले यस्मिन् क्षीणे याति क्षयं क्षणात् ॥

अर्थातः—शरीराच्या सर्व भागांत जीव आरेत. त्यांतूनही वीर्य, रक्त, आणि मल यांत तर विशेषे करून जीवांची वसति आहे. प्रसंगरसान वीर्य, रक्त आणि मल यांचा नाश क्षणानंतर आत्मा देवीत शरीराला सोडून जातो—मनुष्यदेह नाश पावतो.

यावरून आपल्या हें जरूर दृष्टांत येईल कीं आत्मा आणि वीर्य यांचा एकमेकाशी अति निकट संबंध आहे. वास्तविक रीत्या पाहिले अस्मानां वीर्य दयाच्या योगाने आत्मिक शक्ति कमी होणे—जरूळ नष्ट नष्ट होणे—यांचा आश्चर्य मानण्याजोगें असें कांहीन नव्हीं. म्हणून प्रत्येक शरीरधारी प्राण्याने—त्यांतूनही

मनुष्याने तर—वीर्य रक्षणाच्या बाबतीत विशेष काळजी ठेविली पाहिजे. वीर्य आपल्या शरीरातील राजा आहे ही गोष्ट अगदी सत्य आहे. जशी राजाची सत्ता अमुक एका विविक्षित स्थानावर नसते परंतु राज्यांत सर्वत्र ठिकाणी अगदी तशीच वीर्याची सत्ता शरीरातील अमुक एकाच स्थानावर नसून सर्वत्र ठिकाणी व्यापलेली असते. विशेष स्पष्टतेने साम्राज्याचे म्हणजे शरीराच्या दोकापासून पायाच्या बोटांपयानच्या शरीरातील सर्व भागांवर वीर्याच्या सत्तेचेच साम्राज्य पसरलेल आहे. चरक सहित्या चिकित्सा स्थानाच्या दुसऱ्या अध्यायांत सांगितल आहे कीः—

रस इत्थो यथा दग्नि सर्पिस्तेलं तिले यथा ।

सर्वत्रानुगतं दद भुक्तं संपर्शने तथा ॥

एतत् स्त्रीपुरुषसंयोगे चेष्टामंकल्पपीडनात् ।

भुक्ते प्रत्यक्षतं स्थानाज्जलपादात् पटादिव ॥

अर्थात् —स्वाप्रमाणे ऊर्जा रस, दद्यांत तेली, आणि तिळांत तेल अगदी त्याचप्रमाणे सर्व शरीर आणि शरीराची नामदी या सर्व—यांतील प्रत्येक पदार्थावर—वीर्याची सत्ता आहे. शिवाय स्वाप्रमाणे ओल्या अथवा बिगडेल्या कपड्यावर पाणी नितरत त्याचप्रमाणे स्त्रीपुरुषांच्या संयोगासमूह तसेच चेष्टा, संसर्ग आणि पीडनासमूह वीर्य आपल्या स्थानावरून सर्वां उतरते.

थोडी विचार करण्यासाठी गोष्ट आहे की जेव्हा आपण
 उंसाळ्या चरकानून पिळून काढतो तेव्हा उंसांतील रस बाहेर येतो.
 रस बाहेर आल्या म्हणजे उंसाची सुंदरता नष्ट होते; व उंसाच्या
 फक्त चिवट्याच शिळक राहत नाही काय ? द्यांत असलेले
 सत्व-छोणी-निवर्ते तेव्हा पाण्या सारखे ताकच शिळक नसते
 काय ? तसेच तिळांतून तेल निवाल्या वर तिळाचा भूसा-डेप
 याशिवाय दुसरे काय शिळक राहते ? बरीच प्रमाणेच जेव्हा या
 शरीरांतील सत्वस्वरूप-शरीराच्या रामरूप-वीर्याचा नाश होतो
 तेव्हा निसत्व धमणी-भात्या-प्रमाणे फक्त श्वासोच्छ्वास येणारी
 या शरीराची लाकडी पेंटी शिळक राहते इतकेच नाही पण
 सर्वथा शक्तिहीन झालेल्या या शरीरांतील प्राणराय उडून गेल्या
 तर त्यांत कांहीं नवीनता नाही आणि म्हणूनच तसे झाले तर
 त्यांत आश्चर्य मानण्याजोगेही नाही. एक मनुष्य सिंहाप्रमाण
 गर्जना करताना दिमतां तर दुमरीकडे असा दुर्बल आणि हळु
 आवाजाचा मनुष्य दिमतो की त्याने मोठ्ठे मोठ्ठ्या मुक्किलीने
 त्याला स्वतःलाच ऐकू येते. या भयंकर भेदाचे काय बरे कारण
 असते ? एकीकडे एक मनुष्य बीस बीस अबरा पंचवीस पंचवीस
 मग वननाचे ओसे एका घडातयाने उचलून फेंकून देतो तर
 दुमरीकडे एक मनुष्य पांच शेराचे वनन देतोच उचलू शकत
 नाही याचे काय बरे कारण असते ? एकाचा माणसाची बुद्धि
 इतकी तीव्र असते की एका तासांत तो पंचवीस पन्नास किंवा

शंभर श्लोक देखील सहन हांमा रोड्डत मुकपाठ करितो उल्ल
 दुमरा इमय पंचवीस तासांत पंचवीस श्लोक देखील पाठ करूं
 शकत नाहीं. या सर्वांचें मूल कारण काय अन्तें पाहिजे ! वीर्य
 रक्षणाचा सदभाव व वीर्य रक्षणाचा अभाव. ज्यानें जेवड्या प्रमा-
 णांत वीर्याचें रक्षण केलें असेल तो त्या प्रमाणांत आस्त बुद्धि-
 वान असतो.

सारांश यावरून आपणाला सहन करून येईल कीं वीर्याचें
 रक्षण करणें—ब्रह्मचर्यप्रतांचें पालन करणें—हें मनुष्य—मात्राला अति
 जरूरीचें अथवा फारच फार महत्वाचें आहे. स्वर्ग—नरक, पुण्य—
 पाप, आणि मोक्ष आदि यांची आस्था करणारे सर्व याचा
 'मनुष्य मात्र' या शब्दांत आम्ही समावेश करितो व अशा
 सर्वांनीं ब्रह्मचर्य पाळन करणें हें अति जरूरीचें आहे. परंतु जे
 पुण्य—पाप, स्वर्ग—नरक आणि मोक्ष आदि यांना मानीत
 नाहीं, आणि जे फक्त या संमारातील सुखा (१) ला खेरे सुख
 मानून ऐपआरामांत मस्त राहतात अशांनीं देखील ब्रह्मचर्यप्रतांचें
 पालन करणें अति जरूरीचें आहे. अशा तऱ्हेचे धर्मतत्वाला न
 जाणणारे अज्ञानी पुरुष देखील ब्रह्मचर्याच्या अवश्यतेचा स्वीकार
 करितात हें आपण प्रत्यक्ष पाहतो. शिवाय ही सूर्यप्रकाशा इतकी
 सत्य गोष्ट आहे कीं—शरीराचा नाश होणें—शरीर पडणें—शरी-
 रांत अनेक प्रकारचे रोग होणें या गोष्टी मग तो आस्तिक असो

नास्तिक असो, धर्मात्मा असो वा नसो, कोणालाही प्रिय नाहीत. सारांश धर्माची गोष्ट आपण बाजूला ठेवली तरी देसील ब्रह्मचर्य अर्थात् वीर्य रक्षण करणे हे प्रत्येक मनुष्याचें सार्वांग पहिलें आणि अति जरूरीचें व महत्त्वाचें कर्तव्य आहे.

ब्रह्मचर्याचे दोन प्रकार.

मनुष्यामध्ये आतां दोन वर्गांनीं मनुष्यें पाहतो. एक साधु आणि दुसरा गृहस्थ. या दोन वर्गां मुळेंच शास्त्रशास्त्रांनीं ब्रह्मचर्याचें दोन प्रकार केले आहेत. एक सर्वथा आणि दुसरे देशतः म्हणजे गांधेनी साध्या ब्रह्मचर्य पाळायलाच व गृहस्थांनीं देशतः ब्रह्मचर्य पाळायलाचें. 'सर्वथा' ब्रह्मचर्य म्हणजे गंगातीर कोणत्याही श्री विचारी कामवासना न ठेवें याचाच स्वप्न आणि स्वप्न अर्थात् आत्मज्ञान प्राप्त वामनेल्या मास्तर दाऊन ब्रह्मचर्याचा काळ गांधेनी. देशतः ब्रह्मचर्य म्हणजे आपल्या विवाहिता पत्नी वगैरे शास्त्राची प्रमाणें नियमित पत्नी विरय सोडून कट्टर या जगा ती ३ मध्ये निवास ह्या भ्रियागोवर माता, भविनी आणि कन्या तुला ६-६१ देवते. या दोन प्रकारच्या ब्रह्मचर्यांचा विवेक जेव्हा 'सूत्र्य ब्रह्मचर्य' आणि 'गौण ब्रह्मचर्य' या नांवाने देसील ओटल्यात.

१९०० ई. १९००, १९००, १९००, १९००, १९००, १९००, १९००, १९००

करून विरक्तता धारण करून दीक्षेचा स्वीकार केल्या आहे व जे आपल्या व दुसऱ्याच्या करण्याणा साठी केवळ भिक्षे वरच आपला उदर निर्वाह चालवून पृथ्वी तळावर परिश्रमण करितात त्यांना साधु असे म्हणतात. साधूंनी संसारातील समस्त स्त्री वर्गाला माता, भगिनी आणि कन्या तुल्य मानून विषय वास्तव पासून सवधैर्य दूर राहिले पाहिजे. व या प्रमाणे ब्रह्मचर्य पालनारा तोच सदा साधु. अशा साधूंनी आपल्या ब्रह्मचर्यप्रमाणे रक्षण करण्यासाठी शास्त्रकारांनी—ज्ञानी पुरुषांनी—घातून दिलेल्या नियम स्वीपी केल्याचेच राहणे जरूर आहे. संसारात अनेक प्रवृत्ति योगायोग उपस्थित होतात की त्यावेळीं मी मी म्हणविणाऱ्यांची अकल गुंम होते. योगायोग आपला परिणाम केल्या शिवाय राहत नाही. अग्नि जवळ ठेवलेले तूप किती वेळ घट्ट राहू शकत ! ते पालळ झालेच पाहिजे. मिहाच्या गुहेच्या तोंडावर बांधून ठेवलेला गृग किती वेळ निवत राहील ! तो गिरे भरण करणारच. अतएव जे साधु आपल्या ब्रह्मचर्य रक्षणाची गरीपर मनापासून इच्छा करितात ते नियम कधी निल्या बाहेर जाण्याची केव्हाही इच्छा करीत नाहीत. सग्यामी लोकांना—साधूंना—शास्त्रकारांनी छानदा सारख्या निर्भीड वस्तुच्या बनविण्याचा पुढारी देतील वादस्पर्श करण्याची मनाई केली आहे. हे त्यांनी वा बरे केले असावे ? याचे कारण दुसरे बरेही ही नाही. फक्त साधूंच्या ब्रह्मचर्य रक्षणासाठीच अनेक कट्टर नियम घातून दिले आहेत.

साधूंच्या मनावर विषय वासनेचा थोडा देखील परिणाम होऊनये म्हणूनच असे तीव्र नियम घातले आहेत. आपणाला हे नव्याने सांगण्याची जरूरी नाही—कारण आपण सर्व ते जाणतच आहांत. या संसारांत अशी सैकडो उदाहरणे नाहीत काय ? कीं स्त्रियांच्या सहवासा मुळे पहिल्या प्रतीच्या ब्रह्मचारी योग्यांना देखील योगापासून भट्ट व्हावे लागले.

एवढ्या साठीच शास्त्रकार कंठरव करून सांगतात कीं सर्वथा ब्रह्मचर्य पाळणाऱ्या पुरुषांनीं—साधूंनीं—अशा परिस्थितींत केव्हाही येऊं नये—शिवाय असा कधीं देखील व्यग्रहार ठेवूं नये कीं जेणे करून आपल्या ब्रह्मचर्यभ्रमाचा भंग होण्याचा समय प्राप्त होईल.

ब्रह्मचर्याची दहा स्थाने.

जरी साधुपुरुष आपल्या शीटामुळे—शीळ सुगंधामुळे—हमेशा सुगंधित असतात, सत्यरूपी रत्नाच्या योगाने घनाय असतात, समभावाने सदोदित अठंटा अमनात, निरुद्धनेन सदासर्वदा मस्त राहतात, अस्त्रोय भावामुळे अस्तकर्मा अज्ञानां शक्तेन नाही पण अहिंसा धर्म पाडनाच्या योगाने नेहमी अहिंसक म्हणून नांवामेळे अमनात तरी देखील त्यांना आपण कोणते वेळीं आपल्या ब्रह्मचर्यापासून स्तब्ध होऊं याची नेहमी भीति

असते. या कठिण वनापासून स्तब्धित होऊं नये म्हणून उत्तरा-
ध्ययन सूत्राच्या सोळाव्या अध्यायांत समाधीची दहा स्थाने
सांगितली आहेत ती खाली दिली आहेतः—

जं विविक्तमणाङ्गं राहेअं थीजणेण य ।
 वंभचेर रक्खट्टा आलयं तु निसेवए ॥
 मनपल्लायजणेणी कामरागविवद्दणी ।
 वंभचेररओ भिवखू थोकहं तु विवज्जए ॥
 समं च संयवं थीहिं संकहं च अभिरूखणं ।
 वंभचेररओ भिवखू निचसो परिवज्जए ॥
 अगपद्यगसंगणं चारुल्लविअपेहिअं ।
 वंभचेररओ थीणं चक्खुमिज्ज विवज्जए ॥
 कुइअं रुइअं गीअं हसिअं यणिअकंदिअं ।
 वंभचेररओ थीणं सोअमिज्जं विवज्जए ॥
 हासं किइं रइं दप्पं सहसावत्तासिआणि अ ।
 वंभचेररओ थीणं नाणुचिते कयाइवि ॥
 पणिअं भत्तपाणं च खिणं मयविवद्दणं ।
 वंभचेररओ भिवखू निचसो परिवज्जए ॥
 घम्मलदं मिअं काले जतत्थं पणिदाणवं ।
 नाइमसं तु थुजिज्जा वंभचेररओ सया ॥

विभूषं परिव्राजिञ्जा सरीरपरिमंढणं ।

वंधचेररओ भिवसू सिंगारत्थं न धारण् ॥

सहे रूवे अ गंधे अ रसे फासे तहेव य ।

पंचावेहे कामगुण निचमो परिवज्जण् ॥

बरील दहा श्लोकांत दहा समार्थीनीं त्यानें सांगितली आहेत. त्यांत पहिलें समार्थीचें निवास स्थान आहे. अर्थात् जे स्थान ग्री, पद्म आणि नपुंसक यांच्या संवत्सापासून दूर आहे अर्थात् ज्या ठिकाणी बरील मातीचा वास नाहीं अशा एकांत स्थानांत ब्रह्मचर्य पाळून करण्याची इच्छा ठेवणाऱ्या सार्धूनीं निवास केला पाहिजे. रात्र्या ब्रह्मचर्य भक्तांना असलेल्या निवास स्थान आवश्यक आहे.

गरी मोष्ट अशी आहे की ज्या स्थानांत ग्री वगैरेचा वास आहे त्या पूर्वोक्त ठिकाणी साधु पुरुषांचे ब्रह्मचर्य कायम राहण्याचा वास कमी संभव आहे इतकेंच नाहीं पण अशा ठिकाणी ब्रह्मचर्य कायम ठेवणें हें अतिशय कठिन काम आहे. कारण त्या ठिकाणी त्रिपांचे हावभाव, घेरा वगैरे वारंवार दृष्टीला पडतात व त्यामुळे पुरुषांचा परावर्तनीय मोठा मोठा परिचय होत जातो. यत्नास परिणाम अति स्नेहात माण्याचा संभव असतो व जेव्हां ग्री आणि पुरुष यांचा परस्पर अनिस्नेह होतो तेव्हां मरुतिद्वये तें दोघेही दिसत यत्नांना विस्तृत जाताना व

नास्तिक वचनेच बरी असे मानण्याला लागतात. हद्द हद्द त्यांची मोठी विव्शग स्थिति होते. त्यांच्या स्थितीच खालील श्लोकांत यथार्थ वर्णन दिले आहे.

सत्यं वच्मि हितं वच्मि सारं वच्मि पुनः पुनः ।

अस्मिन्मारे संसारे सारं सारंगलोचना ॥

बरील प्रमाणें तो दुष्ट वासना अथवा भावना राखणारा होतो. आणि मिथ्यत्वाच्या उदयानें त्या स्त्रीच्या सेवेत आपलें मन गुंगविनो—दुतकेंच नाही पण 'शास्त्रकारांनीं स्त्री सेवनांत जे दोष दाखविले आहेत ते खरे आहेत कीं नाहीं' या विषयीं देखील त्याच्या मनाला शंका येऊ लागते. या शिवाय त्याच्या मनांत 'साधु पुरुषाच्या नियमा प्रमाणें मिळणारा शुष्क आहार—विहार—मृमिश्रप्या आणि केशलुचन आदि—केश उपरून काढणें—कपडांचें फळ तरोतर मिळेल कीं नाहीं' अशी देखील शंका उत्पन्न होऊ लागते व अशी शंका उत्पन्न झाल्या मुळें त्याचें छत्र आपोआपच स्त्री सेवना कडे घांव घेते—तो आपल्या मनो-रूपी अधाला स्त्रीसेवनाकडे दौडविनो. बरील प्रमाणें स्त्री परिचया पामुन अनेक प्रकारचे विकल्प आणि वाईट परिणाम होण्याचा बराच संभव असल्यामुळे स्त्रियांचा ज्या ठिकाणी संसर्ग आहे अशा गृहांत साधु पुरुषांनीं केव्हांही राहूं नये. बरील प्रमाणेंच पशूंचा संसर्ग देखील साधुपुरुषांना नुकसान करणारा—अहितकारक—

आहे. कारण पशूंना एथे मनुष्यांचा वास आहे करितां विषय-
 सेवननयें हें ज्ञान नसतें व ज्या ठिकाणीं पशू राहतात त्या
 ठिकाणीं साधूंचा वास असला तर पशूंचा विषय भोग वारंवार साधू-
 च्या दृष्टीला पडण्याचा प्रसंग येतो व विषय भोग नजरेला पड-
 ल्यामुळे त्या साधूंची मनोवृत्ति निषट्ण्याचा पुष्कळच संभव
 असतो म्हणून ज्या ठिकाणीं पशूंचा संवर्ग आहे अशा ठिकाणीं
 देसील साधूंनीं राहणे योग्य नाहीं. असें ठिकाण साधुपुरुषांचें
 वसतिस्थान म्हणून अयोग्य आहे नरूपकाचा संसर्ग तर प्रत्यक्ष
 अहितकारक आहेच. नरूपकांच्या वाचनांन जास्त विवेचन कर-
 ण्याचें प्रयोजनच नाहीं. बरील सर्व कारणांवरून या तीन जातींना
 जेथें संसर्ग आहे असे स्थान माधु पुरुषाकरिता सर्वथैव अनुचित
 म्हणून शास्त्रकारांनीं ठरविते आहे व त्यांनीं नेउरविते आहे तें
 सर्वांचा योग्यच आहे.

समाधीच दुसरे स्थान म्हणजे कपे मेषांची होय. म्हणजे
 मनाला भाज्ज्हाद उत्पन्न करणारी जागि कामनामना भगता
 त्रियोगभोगाच्या प्रदीप्त करणारी स्त्रीकथा मत्तवर्गाचे ठिकाणीं
 होत राहणाऱ्या साधूंनीं स्वतः वरू नये इत्यादि नाहीं वग अशा
 तद्देच्या हरीच्या नांकाभाठी केच्या जाणाऱ्या हरिच्या साधूंनीं
 वेहूं देसील नयेच. गोष्टी, कथा वगैरे मध्ये हाऊ सामर्थ्य असो
 कीं त्यांचा वेहजाऱ्यांच्या मनावर तावडतोच परिणाम होतो.

बैराग्याच्या गोष्टी ऐकल्या म्हणजे मनुष्याच्या मनांत बैराग्यभाव उत्पन्न होतो त्याच प्रमाणे कमोत्तेजक गोष्टींच्या कथा ऐकल्याने मनुष्याच्या मनांत कुबिचार उत्पन्न होतात. एवढ्या साठीच स्त्रियाच्या रूपा-लावण्या-संबंधीच्या तसेच स्त्री वेष धारण करून अमक्या पुरषाने अमुक एका कामी पुरुषाला फसविले अथवा अमक्या स्त्रीने पुरुष वेश घेऊन एक मयंकर शौर्याचे कार्य केले व या तिच्या वृत्तीमुळे तिची चोहीकडे वाहवा झाली, तिच्या प्राप्तीची मोठमोठे राजे रजवाडे इच्छा करून लागले वगैरे वेदा वाचतीच्या रम्य कथा देखील साधुंनी कोणाला सांगू नयेत व आपण स्वतः त्या ऐकू नयेत. त्यांनी असल्या गोष्टी पासून सदैव दूरच राहिले पाहिजे.

तिसरे स्थान स्त्री बरोबर व्यवहार करण्या संबंधीचे होय म्हणजे स्त्री बरोबर परिचय करूं नये. याचा स्पष्ट अर्थ असा की:-एका आमनावर स्त्री आणि पुरुष यांनी वसू नये. स्त्री एवढी अमर्त्यांना तिच्या बरोबर गोष्टी करूं नयेत. तसेच स्त्री, बरोबर वारंवार बोलण्या बालण्याचा प्रसंग आणू नये-अथवा येऊं देऊं नये. बरील प्रमाणे व्यवहार राखणारा साधूच ब्रह्मचर्याचे रक्षण करूं शकेल. कारण स्त्री जातीचा नैसर्गिक स्वभाव चंचल आहे. स्त्रियांना चोडीशी गोष्ट करावयाचा मोहळीक दिली. की त्या घेतेच्या घेते गोष्टी करीत राहतील तरी त्या दमणार

नाहींत. त्याचा सहमीक परिणाम असा होतो की या गोष्टीच्या पुढे हाप्पारमाची छटा दिवू लागते व या हाप्पारमातून प्रमेणो-
पन्न भतिरेक साम्यामुळे काम आणि मोष या दोन रागांची
उत्पत्ति होते. तेव्हा प्रथम पासूनच विचार ठेऊन पाहण्यास व
अशा तऱ्हेचा खी बरोबर व्यवहार न ठेवल्यास अपन्ना वधूद
वदिगाम देण्याचा प्रयोगच ओरवणार नाही.

मोठे ग्यान दृष्टि संपूर्ण आहे. मध्यमग्याने चालत करणाऱ्या
साधूंनी त्याच्या दृष्टीला पाहणाऱ्या गीमा शिरोपात, त्या त्रीन
केम कलाप, त्या खीने गुम कमळ, ह्याच भागि वगळ तेथे
ज्यातूनच अपन्ना वधूद पूर्वक पाहू नये. त्याच प्रमाणे त्या खी
बोका मनांतर मागण करू नये. तसेच नेच दराशारि कामपेक्षा
पासून दूर द्यावे. दृष्टिभोग आनेच्या प्रत्येक वधूद पाहणाऱ्या
नेपाचा पद जाते तरी मध्यमग्याने चालत करणाऱ्या प्रत्येक साधूने
खीने प्रत्येक मंग दह पासून पाहू नये, आणि वरा
दुर्गाच मध्यमग्याने दृष्टि ठेवणा मंगार येतीच नव त्या प्रमाणे
मध्यमग्याने दृष्टि ठेवणा मंगार दह पासून पाहू कामाची की ताव
दोव न मध्यमग्याने मंगार दृष्टि ठेवून वरा येती मंगारो-ह्याच
दुर्गा वरा मध्यमग्याने मंगार दृष्टि ठेवून पाहू मंगार नाही-पु
दह मध्यमग्याने मंगार दृष्टि ठेवून, मंगार मंगार वरा वरा
मध्यमग्याने मंगार दृष्टि ठेवून मंगार मंगार मंगार मंगार मंगार
मध्यमग्याने मंगार दृष्टि ठेवून मंगार मंगार मंगार मंगार मंगार

(१९),

बाबरे स्थान नाद शब्दाचे होय. नाद शब्द म्हणजे कुनव, पदम, गायन आणि हास्य बाबरे विषयमेवनाच्याकडची होणारा मति. बरीच बाबरेचे जेनि अपवा बरीउ नाद आपल्या कानावर माला तर मध्यस्थान स्थान होणाऱ्या माधून त्या नादाचे टिकाणी गीत होऊं येय. असे बाबरी मो नाद आपण ऐकताच नाही भरी वृत्ति ठेवाची.

मतावे स्थान म्हणजे पुर्वावस्थेन खी बोव केलेल्या मीठा, ताम्र, मति, केलेच विम्वरण. तसेच पुर्वावस्थेन एखाद्या खीचा नशा उलग्वाची केलेली प्रतिज्ञा, एखाद्या खीछा घास देण्या- मती निळा मारलेच नेच बटास, याची देखीउ मध्यस्थान मीन राहणाऱ्या माधून केव्हाही भाडवण करूं नये. या देखीन गोष्टी त्याने विम्वरणाच पाहिजेत. पुर्वावस्थेनीच बरीच मति अपवा एखाद्या देखीन गोष्टीच्या स्मरणाने काम ममाची उत्पत्ति होत व त्या मुळे मध्यस्थाना भंग होतो.

मातवे स्थान म्हणजे प्रणीत आहार मनिचें. ज्या पदा- धातून तुपाचे बिंदू टा टा माली मळतान अशा पदार्थाच्या आहाराला प्रणीत आहार म्हणतात. अशा आहारा यामून कामाची वृद्धि होते म्हणून असा आहार मध्यस्थान पुण्याला अनुचित आहे.

थोडी विचार करण्या साखी गोष्ट आहे की ज्यापारी छोट

देश सोडून परदेशांत जातात, तेथे ते अनेक कष्ट सहन करताना खाण्यापिण्यांत देखीत ते कारण विचाराने राहतात व प्रत्येकाचा वर्तते ते व्यवहार दृष्टीने चालून मनांत अशी खूण गांवांत की 'कशा तऱ्हेने द्रव्य संग्रह करून आम्ही स्वदेशाला पाजावं; ' वरील उदाहरणा प्रमाणेच स्वरा साधु गृहस्थाश्रमाचा त्याग करून साधु वेप धारण करितो; देश सोडून विदेशांत संचार करितो; अनेक प्रकारचे कष्ट सहन करितो; ' आत्म लक्ष्मी कसे प्रकट करूं ' या विचाराने रसादिकांचा त्याग करून ब्रह्मचर्य रूप रत्नचिंतामणीचे रक्षण करण्यासाठी मिष्टान्न भोजनाच्या इच्छेला दूर झुगारून देउन केवळ पोटाची स्वच्छगी भरण्यासाठी निर्दोष आहार ग्रहण करितो; आणि नेहमी सावधान राहून विचार करितो की 'साधु होण्यांत मामा काय उद्देश आहे। इंद्रिय निग्रह आणि शुद्ध ब्रह्मचर्य पालन हेच माझे ध्येय आहे.' जो साधु वर प्रमाणे वर्तन करित नाही तो दबळ्या दिवसा व भरवाभारांत लुटला गेला असे समजावे. या वरून आपणाला एवढेच ध्यानांत ठेवावयाचे आहे की आहाराना परीणाम ताचढ-तोच होतो म्हणून ब्रह्मचर्याचे रक्षण करण्याची इच्छा ठेवणाऱ्या साधूंनी प्रमाणात आणि गरिष्ट-अमात्रा लौकर प्रदीप्त करणारा आहार घेऊ नये. कदाचित एखाद्यावेळी विविध परिस्थितीमुळे-मिष्टान्न भोजनाचा आहार घेतल्या शिवाय गत्यंतरच नाही अशी स्थिति प्राप्त झाली तर-आहार ध्यावा घ्यावा या गोष्टी

वेगळी; पण शरीराची सुंदरता वाढविण्यासाठी, अथवा शरीर
 पुष्ट व्हावे म्हणून असल्या तऱ्हेचा आहार करण्याची अजीबात
 नाही करण्यांत आली आहे. अशी मनाई असुन देखील जर कोणी
 आपल्या शरीराला घटपुष्ट करण्यासाठी, व आपल्या रसने-
 द्रियाची तृप्ति करण्यासाठी बरील प्रकारचा आहार ठेवील अथवा
 बरील तर तो खरोखर नांशचाच साधु—अथवा वेपथारी साधु
 म्हणून समजावा. स्वरा कर्तव्यपरायण साधु तर याहून फारच
 निराळा अनंतो. धर्मशास्त्रकारांनी साधूंना तूप, दूध, मिष्टान्न,
 दही, तेल वगैरे विवृति करणाऱ्या जिनसां साण्याची आपल्या
 रंध्रांतून ठिकठिकाणी मनाई केली आहे साधु अथवा सत्पुरुषांचे मत
 न असल्या विवृति उत्पन्न करणाऱ्या जिनसांच्या आहाराच्या
 बऱ्या आपल्या मळीच्या आवेगात वाटेल तितक्या वेगोन परंतु
 आत्मार्थी साधुने त्या ग्रहण कराव्यात की नाही या विषयी
 बेचार करण्याचा आहे. गृहस्थ संघर्षी मिष्टविण्यासाठी आपले
 र सोडताना तद्वत्च साधु पुरुष—आत्मार्थी पुरुष—शिव मंदिरांत
 जाण्यासाठी (दक्षपदी स्नान होण्यासाठी) आपल्या गृहाचा
 त्याग करितात. यासाठी प्रत्येकाने आपले मुख्य ध्येय लक्षांत
 ठेवले पाहिजे तरच त्याला आपल्या घरा—नियमादिर्वांचे ग्राह्य
 करिता येईल. ध्येयाची विमृति झाली तर घट इकडे ना तिकडे
 अशी त्याची स्थिति होते. सारांश आपल्या प्रत्यक्ष मनाचे रक्षण
 करण्याची ईच्छा ठेवणाऱ्याने असा आहार घ्यामुन सर्वथेच दूर

राहिलें पाहिजे. अशा तऱ्हेचे प्रंणीत आणि गरिष्ट
आपल्या सार्थी नाहीं हे त्यांनीं सदासर्वदां लक्षांत ठेवें प

आठवें स्थान परिमित आहारा संबंधी आहे.

मनाच्या साधुंनीं संयमाची आपली यात्रा पूर्ण व्हावी म्हणून
संयमन करता यावें म्हणून—वेळेवर भिक्षेन मिळालेले निदा
परिमित अन्न खावें. परंतु कारणाशिवाय नास्त आहार कर
येथे कारणाशिवाय हें शब्द घालण्याचे प्रयोजन असें आ
अरण्यांतून प्रवास करावयाचा असल्यास—म्हणजे अरण्य ओ
जावयाला पुष्कळ दिवस लागतील, मध्यंतरी कोठें भिक्षेची
नाहीं, रस्त्यांत फलादि मिळणें शक्य नाहीं अशी स्थिति अ
तर—अथवा एखादी मोठी तपश्चर्या करावयाची असली तर
वेळीं पोटभरून म्हणजे नेहमीं पेसां थोडा जामन आहार के
हरकत नाहीं; अशावेळीं आज्ञाभंग होत नाहीं; परंतु ए
स्वादिष्ट वस्तु भिक्षेन आली व जिहेंन्द्रियाची लालसा तूम क
सार्थी आपल्या नियमित आहारा पेसां जास्त आहार क
अमीण होईल इतके जेवणें, य २ म.अ. भाज्ञाभंग म्हणता क
ब्रह्मचर्याने रक्षण हें ज्याने ध्येय आहे त्याने परिमित
ठेवणें अति जरूरीचें आहे कारण आहार जास्त शाब्द म्ह
गाढ झोप लागत नाहीं. नेहमीं स्वप्ने येतात. मनुष्य सर्व
जडळ जडळ विचारांत गेलवितो, व स्वप्नांत चुकून मलम
स्वप्न पडल्यास त्याचे ब्रह्मचर्य नाश पावतें.

याच बाबतीत आपण मरा खोल भयान दूरवर विचार करून पाहिल्या तर आपणाला असे आढळून येईल की धर्मशास्त्राच्या आदेशांपासून नर आपण आपले आहारविहार करून लागली तर प्राय आपल्याला रोगादि उपद्रवांपासून सांत्वीने दूर राहता येईल. रोग आपल्याला भिडून पडून जातील. शारदाचर सांगतात त्याप्रमाणे आपल्या मळगळे-पोटाचे सहा भाग आहेत अशी कल्पना करा:—

अद्धमसणस्स सव्वजणस्स कुंजा दवस्स दो भार ।
वाऊपविचारणट्ठा छम्भाणं ऊणणं कुंजा ॥

अर्थात्:—पोटाचे महा भाग आहेत अशी कल्पना करा; त्यात तीन भाग शाक ग्रहण भोजनाने भरावेत; दोन भागांत पाणी भरावे आणि राहिलेला एक भाग वायुच्या परिचाटनासाठी खाली ठेवावा. म्हणजे महाभागा पैकी पांच भाग शाक-पाक-दि अन्न आणि पाणी यांनी भरावे व एक भाग अनीशात खाली ठेवावा अर्थात् उनोदरता अवश्य ठेवावीच. या शिष्याय कलिफाल संचेत श्रीहरेमचंद्राचार्य देखील आपल्या योगशास्त्रांत असे सांगतात की:—“ यो मितं भुङ्क्ते ॥ बट्टु भुङ्क्ते ”—जो थोडे खातो तो ज्ञान खातो. याचे असे कारण आहे की थोडे खाविलेले अन्न लोंक पडते. शिष्याय अन्नाहारापासून दुसरें द्रव्यीक पुच्छळ फायदे आहेत. म्हणून घडाचर्याचे रहस्य धरणाऱ्यांनी

अल्पाहार करणे अति जरूरीचें आहे. शिवाय अल्पाहार हा ज्ञान भिक्षेत निर्दोष रीतीने होत असला तर जरूर करावा. पण कोणाचें आमंत्रण घेऊं नये किंवा एकाच घरच्या भिक्षास्वादाचा आहार करूं नये. साधू लोकंहीं दुसऱ्याच्या येथील जेवणाची आमंत्रणे स्वीकारल्यानें अथवा एकाच घरी भिक्षा करून त्या भिक्षेवर आपली क्षुधाशांत केल्यानें काय काय नुकसानी होवें याविषयी परमपूज्य गुरुश्री विजयधर्ममूरि यांनी लिहिजेनें गुरुतत्त्वदिग्दर्शन नांवाचें पुस्तक कांचण्याबद्दल शिकारस काढण्यांत येत आहे.

नववें स्थान म्हणजे मज्जवर्गीत छीन राहणाऱ्या साधूनें स्वतःला उत्तम, सुशोभीत वगैरे बऱ्यादिकांनीं गुंगारूं नये. कारण चांगली वस्त्रे अंगावर घातल्यानें शरीर जास्त खुलून उठतें. तसेंच जेजेकरून शरीराच्या शोभेत वृद्धि होईल अशा तऱ्हेची कोणतीच गोष्ट करूं नये. उदाहरणार्थ—दोई वरचे केस पद्धतशीर ठेवणे अथवा चांगळे मोदक दिवतील अशा तऱ्हेनें कापणे. तसेंच दाढी चांगली दिसेल अशा रीतीने चांगल्या ठेवणीची कापवून तिच्या व्यवस्थेवर विचारणे. सारांश शरीराला मग बन्धप्रावरणांनीं म्हणा किंवा अन्य तऱ्हेनें म्हणा गुंगारण्याचा साधूंनीं प्रयत्न देखील करूं नये.

साधु सास्यान्तर वस्त्र, पात्र, कांचळ आणि रजोहरण (तागाचा कुंचा. हा जैन साधु छोक तसेंच जैनधर्मी व कवित

वेष्णव लोक वापरतात. या कुंवत्याचा मुख्य उद्देश जीव मंतुंची हिमा न पडावी हा होय.) आदि उपकरणे कशासाठी आहेत याचा विचार मात्र जर साधूंना आला तर ते केव्हांही मोठांत पदणार नाहीत. शीत काळात अग्नीला प्रदीप्त करून त्याच्या पासून आपली पंढी दूर करण्याचे कारण पडू नये म्हणून वज्राचा उपयोग आहे. जेवणांत जीव मंतु जाऊ नयेत हें पाहण्याला सुलभ पदाचे तसेच प्रसंगोपात दुमन्या साधु पुरुषांची सेवा करता यावी यासाठी पात्राची योगना आहे. कांबळीचा उपयोग जीवांचे रक्षण आणि शीतादिका पासून निवारणासाठी आहे. दग पडत असतांना—पहाटेस—धुकें पडले असतांना तसेच बाबळ असेल त्या वेळी व वाजस पडत असेल अशा वेळी अंगावर कांबळी पांघरणे अतिशय जरूरीच आहे. तसेच कांबळी जमीनीवर आधरण्याच्या मुढ्या उपयोगी पडते. याच प्रमाणे रजोहरण—तागाचा कुंवा—आदि वस्तू या देखील जीवांच्या रक्षणासाठी ठेवण्यात येतात. आतां या वस्तूचे ठिकाणी जर मोह उत्पन्न झाला तर ज्या कामा करिता त्या वस्तूचा उपयोग होणे शक्य आहे—ज्या कार्यासाठीच साधु लोक या वस्तू संग्रही ठेवितात—त्या कामी त्या वस्तूचा उपयोग न होता त्या वस्तू आपण केवळ जतनच करून ठेवाव्यात अशी त्या मोहापासून इच्छा उत्पन्न होत. शिवाय जे साधु शरीर शृंगारण्याकडे तसेच आपण चांगले दिसावे, लोकांच्या व आपल्या भक्तजनांच्या डोळ्यांत

आपण म्हणून जावे म्हणून टापटीपीने राहणान ते तो पाहिजे
 तर महामोहांत कपडे गेले असे समजानेन. पण आपण मोहांत
 कपडो नाही अशी खोकांची समजू। सामान्याच्या ने वेडा
 करितात. अमनी मागमाग आपण विचारले की काय तुला
 लहाचे, विडीने अथवा दाखने अथमन आहे काय ? तो मना
 आढवनेने उत्तर देतो की आम्हाला मुळीच असत नाही ! आमचे
 त्या वाचून अडन नाही ! त्याच प्रमाणे वरील माधूची स्थिति
 जाणावी. तो मोहोत सांपडला हे पुढेच ते त्याच्या अंतःचेष्टा करूनच
 समजावयाचे आहे कारण साधूचे मस्तक उबडे आणि केसा
 शिवाय, तोंचे पाय देखील जोड्या शिवाय, तेव्हां शरीर शृंगार-
 ण्याचे प्रयोजन कुठे उरले ? शोभा आणि विमूषा यांची मुख्य
 स्थाने म्हणजे महक आणि पाद (पाय) व ही दोन्ही जर
 उबडी तर व्यर्थ खटाटोप आणि टापटोप कशाच्या हवी. खरे पाहू
 गेलें तर ही टापटीप काय कामता प्रदर्शित करणे. म्हणून माधूनीं
 शोभा आणि विमूषा यांचा देखील त्याग करवा.

आतां समाधीचे द्वाचे स्थान म्हणजे अत्यंतरी माधूनीं
 शब्द, रूप, रस आणि गंध या पांच प्रकारच्या कामी गुणांना
 सदोदित त्याग करावा. ध्यात्रेन्द्रियाचा विषय म्हणजे शब्द-
 ध्यानान्द्र ची विद्यमान स्थिति अशी आहे की कोठे कांहींही
 शब्द अथवा नाद झाला की तो ध्यात्रेन्द्रियावर येऊन पडतो व

स्याचें त्यास ज्ञान होतें. परंतु साधूनें गर्दव अथवा उंट पांखा बळें
आवाज, व उल्ट पत्ती बीण्याचा सुमनोहर नाद या दोघांचें
ठीराणी अनुक्रमें संताप आणि आनंद न मानतां समभाषना
ठेविन्ही पाहिजे. श्रोत्रेन्द्रिया प्रमाणेंच इतर इंद्रियांचे
विषया बाबतीनि घनांत राग अथवा आनंद या पैकीं
कोणत्याही मनोवृत्तीच्या धारा न देतां समभाषनेनें सर्व म्हण बंडे
पाहिजे, यग ते विषय द्वेष उत्पन्न करणारे असोत अथवा
आनंद देणारे असोत म्हणजे ते पांगळे असोत अथवा
बाईट असोत. या प्रमाणें कामगुण्याच्या निष्कला शिष्यास ब्रह्म
उत्तम सन्नेनें पाळतां येत नाही ही गोष्ट अगदपुढें घेऊन

हिंदुधर्म शास्त्रांमिती आज्ञा.

उपर निर्दिष्ट सवाधीचीं दहा स्थानें सर्व ब्रह्मचर्या
ध्यानांत ठेवण्यामागची आहेत. ध्यानांत ठेवण्यांत येणारे
केंव नाही वग आचरण लक्षपूर्वक आणि हिंदु धर्म शास्त्रांमिती
तर दोक कंभागीत साधूनें समभाषीचीं दहा स्थानें ठेवून
जेव अशी धर्म ध्यानांत आणू हे स्थानें ठेवून
सातत्या अभ्यासांत नम पाहिजे ही आज्ञा —

प्रत्यक्षपणें महा रसेन्द्रेण नमः कुरु ॥
स्मरणं कीर्तनं चैवैवमेव कुरु ॥

संज्ञत्योऽध्यवसायश्च क्रियानिवृत्तिरेव च ।

एतन्मैथुनमष्टाङ्गं प्रवदन्ति मनीषिणाः ॥ १२ ॥

अर्थात्:—मैथुन आठ प्रकारचे आहे. स्मरण, कीर्तन, व्रीडा, निरीक्षण (पाहणे) गृह्य मायण, संस्कार, अध्यवसाय आणि क्रियेची उत्पत्ति (कुचेष्टा). वर प्रमाणें मैथुनाचे आठ प्रकार सांगितले असल्यामुळे व्रत्तचर्याचे रक्षण देखील आठ प्रकारांनीं करण्याचें आहे. अर्थात् उपर्युक्त मैथुनाच्या आठ प्रकारापासून दूर राहिल्यानेच व्रत्तचर्याचे रक्षण होणें शक्य आहे.

याच प्रमाणें उशन स्मृतीच्या तिसरा अध्यायांत देखील सांगितलें आहे की:—

अनन्यदर्पीं सततं भवेद् गीतादिनिःस्पृहः ।

नादर्शं चैव वीक्षेत न चरेदन्तधावनम् ॥ २० ॥

अर्थात्:—साधूनें जेथें तेथें दृष्टि टाकूं नये, गीत वगैरे विपर्यायी निःस्पृह रहावे, आरशांत तोंड पाहूं नये व दांतण (तोंड-धुणे) करूं नये. अर्थात् शरीराला कोणत्याही प्रकारें सुशोभित करूं नये.

बरील आज्ञा तर आहेतच. या शिवाय स्मृतिकार मनु आपल्या मनुस्मृतीच्या दुसऱ्या अध्यायांत असे सांगतात की:—

(२९)

यात्रा स्वप्ता दुहित्रा वा न विविक्तासनो भवेत् ।
बलवानिन्द्रियग्रामो विद्रासमपि कर्षति ॥ २१५ ॥

अर्थात् —आई, बहीण आणि कन्या यांचे बरोबर देखील
मनुष्य रहित स्थानांत एका आसनावर बसुं नये; कारण बलवान्
असा इन्द्रियांचा समूह विद्वानांना देखील विषयारुहे ओढून
नेतो.

हे देखील समाधीचे स्थान अथवा विद्या नाही तर काय ?

याच प्रमाणें श्रीमद् भागवताच्या अष्टाव्या स्कंधातील
बौदाव्या अध्यायांत देखील सांगितले आहे कीः—

स्त्रीणां स्त्रीसंगिनां संगं त्यक्त्वा दूरत आत्मवान् ।
सेवे विविक्त आर्सानश्चिन्तयेन्मापनन्दितः ॥

अर्थात् —छीयेना आणि तिन बरोबर अमणान्या तिच्या
सहचरीचा देखील त्याग करून आत्महिनेच्छु पुरुषानें निर्मय-
निरुपद्रवी स्थानाचें ठिकाणीं रहावे आणि अग्रमादी राहून यासे
चिंतन करावे.

याच स्कंधांत पुढे असें ही सांगितले आहे कीः—

न तथाऽस्य भवेत् श्रेयो बन्धनान्यपसङ्गतः ।
योऽपि त्संगाद्यया पुंसो यथा तत्संगितकृतः ॥ १० ॥

अर्थात्—श्रीयेच्या संगतीने—सहवासाने—तसेच— तिच्या सहचरी बरोबर प्रसंग पडला तर, त्यामुळे जे क्लेश आणि बंधन होते त्या प्रकारचे अन्य पुरुषांच्या संगतीने, सहवासाने अथवा त्यांचे बरोबर प्रसंग पडल्याने क्लेश किंवा बंधन होत नाही.

बरीच प्रमाणावरून आपल्या लक्षांत येऊन चुकले असेल कीं साधु पुरुषांनीं ब्रह्मचर्याचे रक्षण करावे म्हणून हिंदुधर्मशास्त्रांत देखील साधूंनीं अमुक अमुक नियम पाळावेत म्हणून सांगितलेले आहे. बर प्रमाणभून दासविसे आहेत या शिवाय याच आणि इतर धर्म ग्रंथातून ब्रह्मचर्य पालनाविषयीं ठिकठिकाणीं आज्ञा आणि नियम आहेत पण ते सर्व देऊन ग्रंथ गौरव करण्याचे व त्याच त्या वाचतीने चर्चितचर्चण करणे युक्त नसल्याने नमुन्या दाखवून बरीच नियम दाखविण्यांत आले आहेत.

बौध्य धर्मशास्त्रांतील आज्ञा.

बौध्य धर्मग्रंथातून देखील बौध्यसाधूंनीं ब्रह्मचर्य पालन करावे म्हणून बरीच प्रमाणेच नित्येक नियम सांगण्यांत आले आहेत. उदाहरणार्थ—

१ यो पन भिक्षु मातृगावेन सदसेय्यं कल्पेय्य, पाप्पिसियं ।

७ यो एन भिक्खु मातृगामस्स उत्तर्हि उपञ्चवाचारिं धम्मं -
देसंय्य अञ्चत्र विञ्चुना पुरिसविग्गहेन, पाचिजियं ।

(भिक्खु पानिभोक्खं, पाचिजिया धम्मा, पृ. २५)

अर्थात्—जो कोणी भिक्खु (बौद्ध धर्मातील साधु) स्त्री
बरोबर एकाच ठिकाणी—ज्या आमनावर अथवा आंघरणावर स्त्री.
विजली असेल त्या आमनावर अथवा आंघरणावर अथवा ज्या
सोलीत स्त्री एकट्ठी असेल त्या सोलीत—शयन करील तर तो
प्रायःभिताचा बागीदार होईल म्हणजे त्याला त्या बद्दल प्रायः-
भित ज्याबे लागेल तसेच ज्ञानी पुरुषाच्या गैरहजरती अथवा
सुद्धा पुरुषाची साक्ष न ठेवितांना जो कोणी साधु एकाद्या स्त्रीला
पांच अथवा सहा वाक्या पेक्षा जास्त धर्मोपदेश देईल तो देखील
प्रायःभिताच्या बाटेकरी होईल म्हणजे त्याला वग प्रायःभित
ज्याबे लागेल.

कितीतरी कटक निर्बंध. दुसऱ्या शहाण्या पुरुषांच्या गैर-
हजरती स्त्रीला धर्मोपदेश देखील देण्याची सक्त मनाई करण्यांत
आली आहे.

हे तर एकांतात असणांना मना करण्यांत आली आहे त्या
बद्दलचें बचन; वग बौद्ध धर्मातील त्याच ग्रंथांत एव पर्यंत
सांगितलें आहे कीः—

- २१ यो पन भिक्खु असम्मतो भिक्खुनियो ओवदेय्य,
पाचित्तियं ।
- २२ सम्मतोपि चे भिक्खु अत्थं गते सुरिये भिक्खुनियो
ओवदेय्य, पाचित्तियं ।
- २३ यो पन भिक्खु भिक्खुनूपस्सयं उपसङ्गमित्वा भिक्खुनियो
ओवदेय्य अज्झत्र समया, पाचित्तियं ।
- (. २८)

अर्थात्:—जो कोणी भिक्षू संघाची संमति घेतल्या शिवाय
साध्वींना उपदेश देतो तो प्रायःश्रित्ताचा वाटेकरी आहे. शिवाय
संघाची संमति घेऊन देतील जर तो सुर्यास्ता नंतर साध्वींना
उपदेश देईल तरी देतील तो प्रायःश्रित्ताचा भागीदार होईल.
तसेच कोणी एखाद्या साधूने, एखाद्या साध्वीला अमूक रोग सांला
अशा तऱ्हेच्या कारणा शिवाय, अर्थात् कारण नसतांना साध्वीला
तिच्या घाी जाऊन अथवा ती बसली असेल तेथे जाऊन उपदेश
दिला तरी देतील तो प्रायःश्रित्ताचा वाटेकरी आहे म्हणजे
त्याला प्रायःश्रित्ताच्याच सामेल.

या शिवाय स्त्रीया बरोबर सदवास न ठेवण्या बाबतीन
अथवा स्त्रियांना विरोध समर्ग नसावा अशा विषयी धर्मग्रंथांतून
ठिकठिकगतीं आज्ञा देतील पुष्कळ नियम आणि ब्रह्मणे आहेत.

व हे सर्व करा साठी ! तर ब्रह्मचर्य पालना साठी. त्रियाक्षे बरोबर विरोध संसर्ग ठेवणारा मनुष्य मग तो गृहस्थाश्रमी अमो, बाल-ब्रह्मचारी असो अथवा साधु वा संन्यासी अमो, तो अमंड ब्रह्मचारी राहणें कदापि शक्य नाहीं. श्रीमंमर्गाचा प्रभाव एकदा जबरदस्त आहे कीं मी मी आणि सानी म्हणविणाऱ्यांच्या मतीला देखील तो पालटवितो. म्हणून त्रियाक्षी विरोध संसर्ग ठेवणें अहितकारक आहे.

याच प्रमाणें ब्रह्मचर्याचे रक्षण व्हावें म्हणून बौद्धमाधुर्नी भोमनादि व्यवहारांत देखील व्यवस्थेरीतणा, विचार वगैरे ठेवण्या बाबतींत बरील संशान्त काहीं नियम घालून दिले आहेत.

११ अगिलानेन भिवसुना एको आवसथपिण्डो भुजितव्वो, ततो ये उत्तीरं भुमेय, पाचित्थियं ।

१२ परम्परभोमने अज्जम समया, पाचित्थियं ।

१७ यो एन भिवसु विकालं स्वादनीयं वा भोमनीयं वा स्वादेय्य वा भुमेय्य वा, पाचित्थियं । (५. २९. १०)

अर्थात्:-भरीदित साधुने आवसथांतील (आवसथ-बौद्ध-श्रीकांच्या सांकेतिक विग्रामगृहाचे नांव.) विड घेऊन एकच वेड भोजन करावें. जर एकापेक्षा अधिक आवसथ विडांचे ग्रहण होई-भोजन केले-तर तो प्रायश्चित्ताचा जागेकरी होतो. शिवाय

शरीर पीडा वगैरे सारख्या विवक्षित कारणाशिवाय जो अनेकदां—धारंवार—भोजन करतो असा साधु देखील प्रायः धित्ताचा वाटेकरी होतो. तसेंच जो कोणी साधु अकार्छी खाद्य वस्तु खातो, आणि भोडय वस्तूंचे भोजन करतो म्हणजे अकार्छी स्नानपानादि व्यवहार करितो, तो देखील प्रायः धित्ताचा वाटेकरी होतो.

याच प्रमाणे तूप, दूध, दही, तेल आणि मूळ वगैरे गरिष्ठ (पचावयाला कठीण) पदार्थांचे सेवन बौद्ध साधूंनी करून नये असेही सांगण्यांत आले आहे इतकेच नाही पण साधूंनी काय काय खावे आणि त्यांना निषिद्ध कोणचे या विषयी नियम करण्यांत आले आहेत.

हे सर्व नियम केवळ ब्रह्मचर्याचे रक्षण व्हावे म्हणूनच घाळण्यांत आले आहेत. कोणत्याही कामाने इंद्रियांना उत्तेजन मिळू नये आणि प्रयास न करिता—महमरीत्या—इंद्रिय दमन व्हावे याच विशिष्ट गुद्यावर बरीच सर्व नीयमांची रचना करण्यांत आली आहे. जे या नियमांचे उल्लंघन करितात ते उपड अथवा प्रत्यक्षपणे मन, वचन आणि काया या त्रयीच्या महापातळीं देवीळ ब्रह्मचर्य पाळू शकत नाहीत.

साधूचा खरा आणि सर्वोत्तम भ्रमेकार म्हणजे ब्रह्मचर्य.

साधूधर्माचे एवढे कडक नियम करण्याचे हेच कारण आहे

की साधुंच्या चारित्र्याचे-साधुत्वाचे-तों आमूण म्हणजे
 प्रसन्न होय. एकाचा साधूनें हमारों प्रकारच्या कठिण क्रिया
 केल्या त्याच्या मस्तकावरील केश उघटून काढण्यांत आले, त्यानें
 अतिशय कठिण तपश्चर्या केली अथवा गंगातटाची जाऊन पंचाम्रि
 रंजन ते कष्ट सहन करण्यांत त्यानें पराकाष्टा केली पण त्याच
 साधुंच्या ठिकणीं एकाच गोष्टीचा म्हणजे प्रसन्नचर्याचा अभाव
 अमला तर त्याच्या सर्व क्रिया त्याची सर्व कठिण तपश्चर्या आणि
 यानें सहन केलेले सर्व कष्ट निरूपयोगी होत. प्रसन्नचर्या-
 पासून परिभ्रष्ट झालेला साधु इहलोकीचें जीवनाची तर स्वराची
 करतो इतकेंच नाही पण त्याची परलोकची अथवा भविष्यकाळची
 विन यात्रा देखील कष्टमय होते. परलोकानें त्याला नरकादी
 ? भोगावे लागतात. क्षतानप स्मृतीच्या १९ व्या अध्यायांत
 सांगितलें आहे की:-

यस्तु मयजितो भूत्वा पुनः सेवेत वैशुनम् ।
 पष्टिर्वर्ष सदस्त्राणि विप्रायां जायते कृपिः ॥ ६० ॥

अर्थात्-दीक्षा पेतल्या नंतर म्हणजे संन्यासी झाल्या
 नंतर जो मनुष्य पुनः विषय सेवन करितो तो सप्त हजार वर्ष
 तों विष्टमर्ष्य किंवा होऊन राहतो.

याच प्रमाणें दारुण शर्मशास्त्रांतून प्रसन्नचर्या ज्ञाच्या संग

वाचुन ओऽवगारीं भयंकर दुरीं संगितर्त्री आहेत. व ही मोठे
देगीत असतयाः सारी आहे. कारण साधूनी स्थिति ही एव
उच्च कोटीची अवस्था आहे. अशा तऱ्हेची परिस्थिति पाहून
केव्हा कंठ म्हणजे उगल्याच्या शिरासार पोहोचल्यास हा
आंतून अशा तऱ्हेचे-मधनर्ग भंगाने नीच वदम करण्यात आले
तर वाचुन दुसरे भयंकर पाव ते कोणते ! सरोवर त्यांनी साधू
ना वेग वारण केला आहे-जे आपल्याच्या माथू म्हणून
म्हणवितान-त्यांनीं जर मधनर्ग वाटले नाही म्हणजे मधनर्ग
साधना त्याने कडून वेग साधून तर त्याची वृत्ति म्हणजे ओढावे
साधना सामीप्य आहे. असा वचूचा त्यास केला ती वाचु पुन
आवोगात आणजे म्हणजे ओढावे ते गावे-मधन भोमन-नाही
काय ! वधन भोमना मिताय वाचु दुसऱ्या कोणत्या मोठे
संगीताते !

बरेच त्या वधोचा मधन वेगाना साधू भोते मधनर्ग वधो-
नीच मधनर्ग वधे वधोनीच साधूने मधनर्ग वाटले वाटले व
तिनीं लगे वधोचून वृद्ध मातयेन नियम सांगिताने मधनर्ग वधो
त्यानी वधोचल्याने वधोचवही साधूने वधन भोमनाची वधनर्ग
वधोचही नाही. वधोचवही वधोचवही, वधोचवही, वधोचवही
वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही
वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही वधोचवही

दाखविले असून प्रत्येकाचे आचार विचार निरनिराळे सांगितले आहेत. परंतु ब्रह्मचर्याच्या बाबतीत तर कोणात्याही प्रकारचा फरक नाही म्हणजे ब्रह्मचर्य हे मन तर कोणात्याही प्रकारच्या साधूने—संन्यास्याने—पाळिलेच पाहिजे असे आहे. ब्रह्मचर्याच्याच एका बाबतीत मात्र एकवाक्यता आहे; म्हणून प्रत्येकांने ब्रह्मचर्य तर पाळलेच पाहिजे. जैन साधूच्या कांहीं विशिष्ट क्रियांत फारच कडकपणा दाखविला आहे कीं अमकी एक क्रिया जैन साधूने केलीच पाहिजे. उदाहरणार्थ—छोच म्हणजे मस्तकावरील केश उपटून काढणे. दरेक साधूने आपल्या मस्तका वरील केश उपटून काढले पाहिजेत अशी आज्ञा आहे; पण अपवाद त्यानें रोग वगैरेदि कारणा मुळे छोच विधिची माफी देणेंत आली आहे. साधूने रोगादि कारणामुळे छोच न केला तरी चालते. तशी मात्र ब्रह्मचर्याची गोष्ट नाही. वाटेला त्या परिस्थितीत ब्रह्मचर्य हे पाळलेच पाहिजे अशी आज्ञा आहे. ब्रह्मचर्याच्या आज्ञे बाबतीत मात्र अपवाद म्हणून कोठेही सोडवणूक नाही.

शिवाय जो साधु सदैव ब्रह्मचर्यग्रवानें राहतो व आपल्या बीर्याचा कोणात्याही तऱ्हेनें नाश करीत नाही त्या साधुचे ठिकाणीं शारीरिक आणि मानसिक या दोन्ही प्रकारच्या शक्ति इतरया उत्तम तऱ्हेनें वास्त करीत असतात कीं त्याला रोगासारखीं कधींही औषध घेण्याची जरूरीच पडत नाही. औषध घेण्याची गोष्ट तर दूरच राहिली पण उलट प्रत्येक कामांत त्याचा उत्साह

दांडगों असतो व योजलेले काम तो सहजगत्या करून
 आपल्या योजलेल्या कामांत अपयश येईल अथवा ते कसे
 होईल ही कल्पना देसील त्याला शिवत नाही; पण
 स्थिति याच्या अगदीच उलट आहे. आजकालच्या कित्येक
 घारी साधु-संन्यासी-यांच्या व्रतचर्याविषयी आपल्या मनांत
 खरोखर शंका आल्या शिवाय रहात नाही. अशक्तता, खोकला
 दम, छातीत दुखणे, डोकें दुखणे, व मेंदु सीज होणे वगैरे
 सारखी अनेक कारणे पुढे करून जिऊडे तिकडे साधु आणि
 संन्यासी बंदोदय, वसेनमालिनी, मौक्तिकमत्स्य, ताग्रमत्स्य,
 बादशाही पाकुती वगैरे औषधींचे सेवन करताना दृष्टीला
 पडतात इतकेच नाही पण त्यावर दूध, मळई आदि इतर पौष्टिक
 पदार्थ कीं जे खाण्याविषयी साधूंना सक्त मनाई काण्यांत आली
 आहे त्या निषिद्ध पदार्थांचे सेवन करितात. याचे काय
 बरे कारण असावे ? त्यांनीं जर आपल्या बीर्यांना नाश
 केला नसला अथवा जर ते आपल्या बीर्यांना नाश करीत
 नसले व आपले व्रतचर्याक्रमाचा भंग होऊं नये अशी त्यांची
 खरोखर इच्छा असली अथवा कामसेवनाची त्यांची इच्छा
 नसली तर अशा तऱ्हेच्या औषधी व त्या औषधीवर अशा
 तऱ्हेच्या पौष्टिक पदार्थांचे ते साधु सेवन तरी करतील काय ! त्या
 औषधींसाठी बीर्यरक्षण काय कधी शक्ति देणारे आहे ? केव्हाही
 रोग औषधींसाठी बीर्यरक्षणाने जास्तच शक्ति येणार. बीर्यांचे

रक्षण केल्याने कोणत्याही प्रकारच्या रोगाला येण्याला वाच मिळत नाही इतकेच नाही वण शरीरांत घर करून बसलेले वात शोथला, शय, प्रमेह आदि रोग देखील वीर्य रक्षणाने लोकर बरे होतात. पंतु वेदाची मोठ्ठ ण्वशीच कीं मनुष्ये ब्रह्मचर्यप्राप्ते पालन करूं शकत नाहीत. गरी वाहू गेलें तर ब्रह्मचर्यप्राप्ते राहणाऱ्याला औषध घेण्याचे कारणच पडत नाही. यावरून असे समजवयाचे नाही कीं हवापाणी यांची शरीर रक्षणाला जरूरी नाही; किंवा ते कारणीभूत नाहीत. चांगले हवापाणी शरीर रक्षणाला अवश्य आहे वण हवापाणी अनिशय उत्तम असले व रोगी मनुष्य त्या टिकाणी वीर्याचे रक्षण करणार नाही आणि वीयाचा वाटेल तमा दुरपयोग करील तर त्या चांगल्या हवेचा व पाण्याचा काय उपयोग होणार ? म्हणून बरील नियम मुद्दाम ध्यानांत ठेऊन दरेक साधूने तसेच दरेक साध्वीने आपल्या शरीराचे उत्तम प्रकारे रक्षण व्हावे म्हणून व आपले चारित्र्य उज्ज्वल राहावे म्हणून ब्रह्मचर्याने राहिलेच वाहिजे.

गृहस्थांनी पाळवयाचे ब्रह्मचर्य.

आतां आपण गृहस्थांनी कोणत्या तऱ्हेचे ब्रह्मचर्य पाळवयाचे या विषयाकडे वळूं. गृहस्थांच्या गृहस्पर्शेचे मूळ देखील ब्रह्मचर्यच आहे. अर्थात् गृहस्थांना देखील ते आपल्या मर्मादेत राहतील, आपल्या अधिकाराचे उल्लंघन करणार नाहीत तरच

दांडगों असतो व योनेने काम तो सहनगत्या करून टाकते आपल्या योनेनेल्या कामांत अवयव येईल अथवा ते कसे ई होईल ही करपना देखील त्याच्या शिवन नाही; पण आजकाल स्थिति याच्या अगदीच उलट आहे. आजकालच्या विन्येक ना घारी साधु-संन्यासी-यांच्या व्रतचर्याविषयी आपल्या मना सरोखर शंका आल्या शिवाय रहात नाही. अशक्तता, स्त्रोड्क दम, छातीत दुखणे, डोकें दुखणे, व मेंदु क्षीण होणे वी सारखी अनेक कारणे पुढे करून निकडे तिकडे साधु आणि संन्यासी चंद्रोदय, वसंतमालिनी, मौक्तिकपद्म, ताम्रपद्म, नादशाही याकुती वगैरे औषधींचे सेवन करताना दृष्टीला पडतात इतकेच नाही पण त्यावर दूध, मलई आदि इतर पौष्टिक पदार्थ की जे स्वाध्याविषयी साधूंना सक मनाई करण्यांत आली आहे त्या निषिद्ध पदार्थांचे सेवन करितात. याचे काय नरे कारण असावे ? त्यांनी जर आपल्या बीर्याचा नाश केला नसला अथवा जर ते आपल्या बीर्याचा नाश करीत नसले व आपले व्रतचर्यमत्ताचा भंग होऊ नये अशी त्यांची सरोखर इच्छा असली अथवा कामसेवनाची त्यांची इच्छा नसली तर अशा तऱ्हेच्या औषधी व त्या औषधावर अशा तऱ्हेच्या पौष्टिक पदार्थांचे ते साधु सेवन तरी करतील काय ! त्या औषधीपेक्षा बीर्यरक्षण काय कमी शक्ति देणारे आहे ! केव्हांही त्या औषधीपेक्षा बीर्यरक्षणाने जास्तच शक्ति येणार. बीर्याचे

वीर्य रक्षण कर्मांत कमी कोठ पावेतो करावें ?

अमुक वर्षे पावेतो गुरु समागमांत गुरुगृहीं ब्रम्हचर्य अतः पावून गुरुमुखें संपूर्ण विद्या संपादन करणें याला ब्रम्हचर्याश्रम म्हणतात. या प्रमाणें ब्रम्हचर्याश्रमीं अथवा ब्रम्हचर्यव्रतानें पालन करून विद्या संपादन करणारे आज किती मज आहेत ! पूर्वजालीं अमा नियम होता कीं आईबापांनीं आपल्या मुलाला स्वतः मरळ, आपला मुलगा आठ वर्षांचा होई पावेतो ठेवावा; व तदनंतर पंधवीस वर्षांचा होई पावेतो त्याला गुरूनवळ ठेवीत असत. गुरुगृहीं हें बालक ब्रम्हचर्यव्रतानें राहून विद्याभ्यास करीत असे. हिंदु धर्मशास्त्रांतील छांदोग्य उपनिषदांत असे सांगितलें आहे कीं:—“मुलानें पांच वर्षांचा होई पावेतो आईनवळ राहावे तदनंतर आठ वर्षांचा होई पावेतो बापायनवळ असावे; व तदनंतर म्हणजे नवव्या वर्षा पासून ४८, ४४, १०, १६, २० निदान २९ वर्षांचा होई पावेतो गुरुगृहीं ब्रम्हचर्यव्रतानें तसेच जितेंद्रिय राहून त्यानें विद्या संगत करावी. त्याच प्रमाणें मुलीनें देखील आपल्या वयाच्या नवव्या वर्षापासून २४, २९, २०, १८ निदान १६ व्या वर्षापावेतो गुरुगृहीं ब्रम्हचर्यव्रतानें व जितेंद्रिय राहून विद्या संपादन करावी. अशा तऱ्हेनें गुरुगृहीं ब्रम्हचर्यव्रतानें राहणारे कुमार व कुमारी हेच विद्वान होतात व धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष यांच्या मुमुक्षु अनुभव घेउन परमानंदाची प्राप्ति करूं शकतात. ॥

गृहस्थावस्थेने खरे सुख अनुभवितां येईल नाहींतर त्यांना देखील त्यांचे जीवन अतिशय कष्टमय स्थितीत घालवावे लागेल. या संसारांत जन्म घेऊन नीं मनुष्ये आपल्या मर्यादित राहत नाहींत—मर्यादेचे उल्लंघन करितात—ते मय, शोक आणि चिंता यांतच आपले जीवन रात्रंदिवस गाळतात. अशीं पुष्कळ मनुष्ये आपण पाहतो कीं ज्यांच्या नशीबीं जन्मपर्यंत सुखाचा वास नसतो. मर्यादित विचाऱ्यांना शरीर सुखाची कल्पना देखील शिवत नाहीं याचे इतकेच कारण आहे कीं जन्मापासून ज्या तऱ्हेने रहावे त्या तऱ्हेने ते राहिले नाहींत—अथवा राहू शकले नाहींत; व एवढ्या सार्थीच तर असे सांगण्यांत येते कीं:—मनुष्याने आपल्या जीवन रूपी इमारतीचा पाया इतका मनवूत करावा कीं त्या जीवनरूपी इमारतीला केव्हाही धोका होण्याचा थोडा देखील संभव नसावा. कोणत्याही अस्तिष्टाचे त्या इमारतीला भय नसावे. पर बांधणारे ज्या प्रमाणे घराचा पाया मनवूत करितात—पायाच्या कामावर विशेष लक्ष ठेवितात, कारण पायावरच सर्व इमारतीचा आधार असतो—त्याच प्रमाणे प्रत्येकाने आपल्या जीवनाचा पाया वीर्य रक्षणाने खूब मनवूत करून ठेविला पाहिजे व द्या हेतूनेच हिंदु धर्मशास्त्रांत मनुष्याच्या जीवनाचे चार विभाग पाहून प्रत्येक विभागांत एकंद आश्रम दाखव केला आहे. त्या चार आश्रमांतील पहिला म्हणूनच व यारूपी आश्रम ब्रह्मचर्याश्रम होय.

वीर्य रक्षण कर्मांत कर्मां कोठ पावेनां करावे ?

अमुक वर्षे पावेनां गुरु सप्तागमांत गुरुगृहीं ब्रम्हचर्य म्हा
 राहून गुरुमुखें संतूर्ण विद्या संपादन करणें याला ब्रम्हचर्याधम
 हणतात. या प्रमाणें ब्रम्हचर्याधर्मी अपक्षा ब्रम्हचर्यमतानें पालन
 करून विद्या संपादन करणारे आज किती जग आहेत ! पूर्वजल्मीं
 अमा नियम होता कीं आईबापांनीं आपल्या मुलाला स्वतः
 नव्वड, आपला मुलगा आठ वर्षांचा होई पावेतो ठेवावा; व
 तदनंतर पंधरीस वर्षांचा होई पावेतो त्याला गुरूनव्वड ठेवीत
 अमन. गुरुगृहीं हें बालक ब्रम्हचर्यमतानें राहून विद्याभ्यास
 करीत असे. हिंदु धर्मशास्त्रातील छांदोग्य उपनिषदांत असें
 सांगितलें आहे कीं.—“मुलानें पांच वर्षांचा होई पावेतो
 आईनव्वड राहावे तदनंतर आठ वर्षांचा होई पावेतो बापानव्वड
 ठेवावे; व तदनंतर म्हणजे नवव्या वर्षा पासून ४८, ४४,
 ४०, ३६, ३० निदान २५ वर्षांचा होई पावेतो गुरुगृहीं
 ब्रम्हचर्यमतानें तसेंच निनेन्द्रिय राहून त्यानें विद्या सतत करावी.
 त्याच प्रमाणें मुलीनें देहरील आपल्या वयाच्या नवव्या वर्षापासून
 २४, २२, २०, १८ निदान १६ व्या वर्षापावेनां गुरुगृहीं
 ब्रम्हचर्यमतानें व निनेन्द्रिय राहून विद्या संपादन करावी. अशा
 तऱ्हेनें गुरुगृहीं ब्रम्हचर्यमतानें राहणारे कुमार व कुमारी हेच
 वेदान होतात व धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष यांच्या सुखाचा
 प्रभव घेउन परमानंदाची प्राप्ति करूं शकतात.”

जो वचन आहे. कधी जेव्हा ही आणि पुराण धोरणावरून
 स प्रवेस करितात तेव्हाच त्यांचे कर्म करावे. शिवाय प्रवचन-
 वारांदाद्वारे मागण्या प्रमाण असे मागितले आहे की सोळा
 वर्षांची वडी व पचवीस वर्षांचा पुराण यांच्या संबंधात वामून असे
 भोजन उपवन होणे ते सदाष्ट आणि गुरुद नियमने. या प्रवचन
 सांगण्या प्रवर्तनात वरील वचना वरून वाच विराट आणि बुद्ध
 विराट या दोहोंचा निर्देश स्पष्टपणे सिद्ध होतो.

वरील नियमावरून चौकन मागण्याच्या हे गहन ध्यानात
 यांचे की ६५ वर्ष वारंती तर शरीराच्या यष्टीची वाढ होत
 असत, व या काळात शरीर यष्टीच्या वाढाचे उदाय चालू
 काणे म्हणजे निर्मर्गाच्या निरुद्ध वर्तन करण्या सारखेच आहे
 हावेच नाही पण निर्मर्गा बरोबर बुद्ध करण्या सारखेच आहे.
 निर्मर्गांशी बुद्ध वरून आमचावर्तों बोगी निरुद्ध आहे कथय !
 ज्या वेळेस तळावात वाणी भरण्याला गुरुवात होणे त्याच वेळीं
 दुसऱ्या वाळूने वाणी माण्याचा मार्ग खुला केला तर तळावात
 केव्हा तरी वाणी भरोस कथय ! व अशा तऱ्हेने कृत्य करणारा
 इतक तळाच वाचाने मारलेला वाटण्यास कधी तरी माग्यशास्त्री
 होईल कथय ! आपल्याला आवे सावयाला मिळवेल या हेतूने
 आग्रवृत्त लावला व ज्या वेळेला त्या आदिशच्या शाखाच्या
 मुद्र्या मसवू होण्याचा काळ असेल त्याच वेळेला.

खाण्याची अथवा आभारसाची इच्छा करणाऱ्या इसमानें त्या कृष्णवर कुन्हाडीचा घाव केला तर त्याची इच्छा कधी तरी पूर्ण होईल काय ? वर्तमान काळांत बम्हवर्चस्वताची काय स्थिति आहे त्याकडे आपण पोहोसें स्वरूपक पाहूया. मुळगा आठ वर्षांचा होतो न होतो तोंच त्याला असल्या वार्डर सोडी लागतात कीं तेम्हां पासूनच तो वीर्यनाश करावयाला मुरु करतो. किर्येरांचे आईबाप याच वर्गांत आपल्या मुलांचे मोठ्या होईनें दम करितात. व आपल्या लहानग्या मुलाला एसाया मुळगीना (लहान मुलींना लेळांतीळ बाटुळी) अर्थांत मुळगी एवढ्या मुळगीना वति करण्याचे व त्या मुळगीला सौभाग्यवती (! ! !) करण्याचे श्रेय (! ! !) संसादन करितात. मुळगा म्हणजे एक मुळगी व त्याची विवाहिता कनी म्हणजे एक मुळगी. या मुळगी मुळगीच्या नेटाना परिणाम भोगाच घेऊंदा व सावपाळा मिळतो. तो मुळगा जोडा अथवा पंगरा वर्गाचा होत नाही तोंच कुन्याच्या रिता सारक्या लहान मुलाचा नाव होउन वमतो व एसाया गर्वागक म्हणजे कण्या कळी प्रमाणे अमळेदि १०-१२ वर्गांची वाळकटा मुलाची आठ होउन वमतो. पंगरा वर्गाचा वर्ग व १०-१२ वर्गांची आई या वेगळी नाम्न उद्देगननह स्थिति ती कोणची ! दार्शनिक स्थितीत नगणारे प्राचीन वारुने अधिपती पुण इमून कोण्या लागने जाणार्ने दम करण्याचा दाऊ कधींही

पंचवीसावे वर्षांपासुन पाळीसाव्या वर्षांपावेतोंचा दाखवितात त्यांच्या मते २५ ते ४० हाच गृहस्थाश्रमाचा उत्तमोत्तम काळ आहे पण सधस्थिति कडे पाहिल्यास गृहस्थाश्रमाची गोष्ट तर नानूलाच राहूद्या पण ज्या वयांत ब्रह्मचर्याश्रमाच्या बारातडीला मुखात व्हावयाची त्या काळांत अर्थात वयाच्या १४ व्या अथवा पंधराव्या वर्षी ब्रह्मचर्याश्रमांत अर्धी उमेदवारी वरगारे उमेदवार ब्रह्मचर्याश्रमाची परीक्षा न देता तसेच गृहस्थ भ्रमांतील प्रवेश परीक्षेची तयारी देखील न करितां गृहस्थाश्रमाच्या परितो उत्तीर्ण झाल्या बदलचें सरटिकिकीट अथवा दाखला मिळवितात—याला बीसाव्या शतकाचा ब्रह्मचर्याश्रम म्हणावा किंवा ब्रह्मचर्याश्रमाच्या फार्स म्हणावा हेंच सममत नाहीं। या बीसाव्या शतका! अन्य आहे तुम्ही!! ज्या वयांत बीर्यदेखील परिपक्व दशेला आले नाहीं त्या दर्शेतील अपरिपक्व बीर्यापासुन उत्पन्न झालेले बालक दीर्घायुषी आणि सशक्त होणे संभवनीय तरी आहे काय? या बाबतींत पोटा जरी विचार केला तरी समजण्या सारखे आहे कीं सुदृढ व निरोगी संतती हवी असली तर ठराविक काळ पावेतो श्री आणि पुत्र या दोघांनीं ब्रह्मचर्यव्रताचें शास्त्राक्षे प्रमाणें पाळन केलें पाहिजे, खरोखर पाहूं गेजेतर सुप्रसिद्ध बरक मंपांत असे सांगिले आहे कीं:—

ऊनपोदशवर्षांपासुन पंचविंशतिम् ।

यथायते शुमान् गर्भं कुक्षिस्थः स विपद्यते ॥ १ ॥

अथवा मत्स्य या पासून लाभ तो काय होणार ? नारुणावस्थेत विषयसेवनाच्या मयदिळा न जाणणारे व खीळा पाहिल्या नरोवर वेढे होऊन जाणारे नालक रुग्ण ब्राह्म्यानंतर लौकरच आपल्या आयुष्याची इतिथी करून मृत्युमुखी पडलेले आपल्या वाहण्यांत नार्ही काय ? शरीरांतील वीर्याचा नाश झाल्यामुळे मासिके व वर्तमानपत्रे यांतील वीर्यबर्झ औषधांच्याच जाहिराती वाचणारे व तीं मागविणारे तरुण आपण पाहिले नार्हीत काय ? विषय सेवनाच्या मयदिळा तिळांमळि देऊन आपल्या स्त्रीच्या संगतीने संतोष न पावतां एखाद्या दारूवाना प्रमाणे वेदधांच्या दारोदार भद्ररुणारे तरुण आपण पाहिले नार्हीत काय ? शेकटी हळू हळू अशा तरुणांची एथवर स्थिति येते कीं ते कोणच्याही कक्षांत वागत नार्हीत. व अशी निरंकुशता प्राप्त झाली म्हणजे वग वीच नाराच्या व्यसना शिवाय अम्ल मसण तसेंच मदिरापान या व्यसनाचाही त्या तरुणावर अममल वसतो.

शरीर गोष्ट विराहिताना लागूं होत. विराहित मनुष्य नीरव रसग कर्द शून्य नार्हीन ही गोष्ट वाईट तर मरीच वग त्या वेदांही अनि आश्रयची गोष्ट ही की अविराहित युवकांची देखील तरांच दीन दशा बघाव्यात येते. अविराहित युवकांचे मन जागि दगीर इनके वगवून-हर-अमावयाज्ज वाहिने की त्यांना

त्यांच्या अभ्यासादि इतर व्यवसायांत घोडी देखील न्यूनता पडू नये. पण सद्यस्थिती याच्या अगदीच उलट आहे. एखाद्या विश्वविद्यालयांत अथवा हायस्कूल्यांत आपण जाऊन तपासणी केल्यास अगार एखाद्या मराठी अथवा गुजराती शाळेनींल बसल्या वर्गांतील मुबकांची शरीर संपत्ति कशी आहे हे पाहिल्यास आपणाला आपल्या मावी विद्याच्या शरीर संरक्षणेक एक भयानक विचित्र दृष्टीला पडेल. त्या भयानक विचित्राचे वर्णन लिहू लागल्यास ते अतिशय मनोरंजक होईल पण स्थानांकोचामुळे त्या मुबकांच्या स्थितीचे थोडेंसेच वर्णन देऊन येत आहे:—

“ पांढरा कटकटीत चेहरा त्यावर सुरकुत्या पडलेले, दो-
ळ्यांची दृष्टि कमी झाली अमल्यामुळे चाळशी लावलेले, फारच
कमी दिमन असले मुळे अगदीं दोळ्या जवळ पुस्तक घेऊन बा-
बणारे, बंतर मोडलेले अथवा कंघोरेपासून वाकडे झालेले, थोडेसे
परिधम झाले कीं लागलीच पकून गेल्यामुळे कपाळावर हात
देऊन निराशेने बसणारे, जमे अथवा या पेसांही दीन स्थितीला
पावलेले मुबक दृष्टीला पडतात. या बरोबरच जर आपण या
मुबकांच्या आंतरिक जीवनाची तपासणी केली तर आपणाला
बाह्य स्थितीहून देखील अतिशय भयानक असे विचित्र दृष्टीला
पडेल:—कोणी प्रमेहाच्या विकाराने आगारी, तर कोणाला पातू-
विकार, कोणाला स्वप्नावस्था तर कोणी अशक्तते मुळे सींगे

मानेजा, कोणाच्या छातीत दुखा असं तर कोणाचा
 शूराची म्हा, कोणाचा पेटे पडले असतील तर कोणाचा ।
 स्फोटक असं तर या घटारच्या मानाविष रोणा पैकीं वहुतक पुन
 दला भगात दुखाच्या रोणाच्या म्हाया भोगीत । असोवेच इश्या
 पडलीच, अरेरे ! कात माळं तेंचें पाणी काढं । पुरी शक्ति
 उगाच्या अंगी आले-भगारच्या पाहिजे-ते आपणें अनिर्दिष्ट
 मवानपरुं घांभी मरणाचीत असो शोचनीय स्थिति भगानीचा ।
 वा ननिवाहि । आणि शिल्लोनीच दिव्यांचे असं हात । आणि
 म्हाया हेसोद्याची मर्न आशा या मगातील लोक डेरिल्ल
 म्हांची या मरणाभुमीत चढाऊणारे भावी हिरे म्हणून म्हाया
 होत, त्यांचे मगे पुढेपुढेचें व चोडें काढलीच पडलेचें हायमोणी
 पेटें ! जरी अजिंक्येनार जरी । । ओरे म्हायाच्या हातून शि
 म्हांचेच वदनाच पडें कोणार । म्हायाचकच काचोरे वदन घरी
 म्हायाचकचें मग के वर आणि माडीशिवाय काळ्य माही, मोडे
 दूर काळ्याचें मग आणि तर म्हाया वदनाचो व तो वद
 वद तेंच म्हायाचें दूर पडें होत म्हाया या म्हायाचोच्या हातून-
 म हा विद्वत्ता ह दूर-वाचत म्हाया वमा उडार कोणार ।
 म विद्वत्ता हेद्वत्ता म्हाया म्हाया म्हाया के वर म्हाया ।
 म्हाया वदनाच पडें, म्हायाचो वरी वद म्हाया वेदना
 म्हायाचो वदनाच पडें म्हायाचो वद, म्हायाचो म्हायाचो वदनाच
 म्हायाचो वदनाच पडें म्हायाचो वद म्हायाचो वदनाच म्हायाचो

तरी मिट्टे शक्तीत काय ! अथवा असे पांच दुष्टान सुख. तुम्ही दागवू शकत काय ? शाळेत अभ्यास करणाऱ्या शंपर विद्यार्थ्यांकडे पहा व त्यांतून नेतम्ही प्रकृत सुखरमयचे, तमेष न्यानि नेत्र चक्रावित आणि पाणिदर अमुन ने चपळ व हरिणा सारखे वेगाने पावू शकतात असे, तमेष दाग्याने मरलेल्या शेंगासारखे मरीच व उपांचे अथवा सर्व प्रकारे मनवून आहेत असे, आणि होऊ. वीरे दुखण्याची ज्यांना कधीही माहिती नमुन, दुर्वज्रा, म्माणशक्तीचा अभाव, आणि अशाच प्रकारच्या शेंकडों तक्रारीना ज्यांना गंधही माही असे पांच तरी तरुण आपण दागवू शकत काय ? शंभरांतच काय पण हजारोंत देखील गरोत्तर घटपुष्ट, सशक्त अथवा निरोगी पांच विद्यार्थी तुम्हाला मिळणार नाहीत. "

गोष्ट भगदीं माव आहे. आतांचे सुख पुण तमेष विद्यार्थी दर्शनीत मुलें यांची स्थिति अशी आहे खरी; व ही स्थिति गरोत्तर दयामनक आहे. आतां आपणाला हे पाहिले पाहिजे कीं त्यांची अशी स्थिति कशाने जायी ? आजकालच्या शिक्षणांत अभ्यास प्रकरचे दोष आहेत काय कीं त्यांच्या योगाने—अति अभ्यासाने—विद्यार्थ्यांची शरीर संतति बिघडली ? अथवा त्यांच्या शरीरांत अभ्यासाच्या योगाने वरील प्रकारच्या रोगांच्या उत्पत्तीचा अवसर मिळाला ? अथवा सत्यां विद्यार्थ्यांना

पुसे सावयाळ मिळत नाही किंवा त्यांना दुध, दही, तूप की सारले पौष्टिक पदार्थ सावयाळ मिळत नाहीत म्हणून त्यांनी अशी स्थिति झाली !

आमच्या दृष्टीने वरील सर्व कारणे कुचक्रमाची आहेत. शिक्षणा शक्तीत जे काही दोष आहेत अथवा जो काही कमीपणा आहे त्यामुळे अभ्यास करणाऱ्यांच्या शरीरात रोगांची उत्पत्ति होते ही मानण्यालायक गोष्ट नाही. ही गोष्ट मात्र सती आहे की शिक्षणांतील कमतरतेमुळे अथवा दोषामुळे कदाचित विद्यार्थ्यांचे मावी जीवन आर्थिक दृष्टीने सुखमय होणार नाही, परंतु त्या कमतरतेत अगर शिक्षण विषयक दोषांत विद्यार्थ्यांच्या शरीरात रोग उत्पन्न करण्याचे अथवा शरीर अशक्त करण्याचे सामर्थ्य नाही हे मात्र खरे आहे. तरमग खाण्यापिण्याचा अभाव हे कारण आहे ! ते देखील खरे नाही. दरेक मनुष्य आपल्या शक्तीनुसार खुराक तर नेहमीच घेतो, तेव्हा ते देखील कारण असावे असे मानता येत नाही. खाण्यापिण्या विषयी म्हणाल तर श्रीमंतांचीं मुले तसेच चांगल्या गृहस्थांचीं मुले रोज चांगले अन्न खातात इतकेच नाही पण केशरी दुध, बदामीचा शीरा तसेच उत्तमोत्तम पौष्टिक पदार्थांचे सेवन करितात; इतके असून देखील आपण नारकाईने पाहू लागलो तर आपणाला असे आढळून येईल की याच वर्गातील मुले वरील प्रकारच्या रोगांना जास्त

बळी पडलेलीं आडळ्यात. उलटपत्तीं मरीचांचीं मुलें जीं मानी
 भावती त्याउन आपलें जीवन गाळनात तीं सुद्धा दिसतात व
 दिवसे दिवस अंगाने घटपुष्ट होत जातात. तेव्हां शैष्टिक खुराकाच्या
 अभावीं रोगांची उत्पत्ति होणे असे आपणाला मानतां यावयाचें
 नाहीं. तर मग ज्या जवानीत ' छात मारूं तेपून पाणी काढूं '
 अशी तरणांच्या अंगांत घमक असावयाची त्या घर मजानीच्या
 वयांत तरूण पुरुष कमजोर आणि अशक्त तसेंच रोगी दिसतात
 याचें कारण बरें कारण असावें ! ' बाल्यावस्थेंत जडलेल्या बाईट
 सवयी ' या शिवाय दुसरें कोणतें बरें कारण असणार ! बाल्या-
 वस्थेंमधील बाईट सवयींचाच हा परिणाम होय.

बाल्यावस्थेंत जडलेल्या बाईट सवयी.

विषय सेवनाची प्रवृत्ति संमारी जीवांना अनादिकाळापासून
 जडलेली आहे; तेव्हां मनुष्याची प्रवृत्ति साहमिकपणेंच विषय
 सेवनाकडे वळते. अशा स्थितींत विषय वासनेला वाढविणारे
 निरनिराळे प्रमंग कोमल वयाच्या बालकाच्या वारंवार दृष्टीला
 पडतात व त्या शिवाय विषय वासनेच्या रम्य कथा त्यांच्या
 कानावर येऊं लागतात आणि अशा तऱ्हेने विषयरूपी विसृष्ट्याच्या
 कोमल बुद्धीवर ओतळें जाऊन त्यांच्या सर्व शरीरांत पसरतें. हें
 विष कोमल बालकांच्या शरीरांत न जावें म्हणून त्यांच्या मातृ-
 त्यांनीं जेवें दृक्ष पुरवणपास पाहिजे तेवढें ते पुरवीत नाहींत. व या

मुळें त्यांना इतकी स्वतंत्रता मिळते की त्या स्वतंत्रतेमुळे त्यांना असंख्य वाईट सवयी जडतात. असल्या वाईट सवयी मुलांच्या ठिकाणीं अथवा तरुणांच्या ठायींच जडलेल्या सांपडतात इतकेंच नाही पण लहान लहान मुली आणि युवावस्थेन प्रवेश करणाऱ्या स्त्रियांच्या ठिकाणीं देखील सांपडतात. या सर्व वाईट सवयींत अत्यंत घातुक आणि हाल हाल करून प्राण नाश करणारी वाईट सवय म्हणजे ' मुष्टि मैथुन ' ही होय. या वाईट सवयीच्या नादीं लागून मनुष्ये आपल्या जवानीला बेंगडी जवानी बनवितात इतकेंच नाही पण या घातुक सवयीनें कित्येक इमम अकालीं मृत्यु-मुर्खी पडले आहेत याची आन शेकडों उदाहरणे आहेत. विश्वविद्यालय, इंग्रजीशाळा अथवा मराठी, गुजराथी शाळा यां मधील विद्यार्थ्यांच्या बरील शरीर न्हासाचें सर्वांत मुख्य कारण " मुष्टि मैथुनाची वाईट सवय " हें होय. शरीर आणि मन यांची भयंकर रीतीनें खराबी करणारा हा मोठाच दुर्मेण आहे. या दुराचरणानें मनुष्याची जी खराबी होते अथवा जी हानि होते त्याचें स्पष्ट शब्दांत वर्णन करणें हें सम्यक्पणाला सोडण्यासारखें आहे. त्याचें वर्णन करण्यासाठीं या सम्यक् जगांत असम्यक्पणाचा अवतार घारण केला पाहिजे. अत्यंत निंद्य आणि मनुष्य शक्तीचा विनाश करण्यांत प्रमुख असें हें दुराचरण ज्या युवान पुरुषावर अथवा बालकावर आपडा पगडा बसवितें त्या तरुणाची योद्ध्याच दिवसांत पायमल्ली होते. ज्या कारणांत मनुष्याला

वीर्यरक्षण करणे अवश्य आहे व ज्या काळात आपल्या मावी आयुष्याचा समजून पाया करावयाचा आहे त्या काळात करावयाचे ते कार्य तर दूरच राहिले पण उलट वीर्य नाश अथवा वीर्य क्षय करण्याची तयारी करण्यांत येते याला काय म्हणावे ! व या अशा उलट तयारी करणाऱ्यांच्या कार्याला दुर्बुद्धीचे कार्य न म्हणावे तर दुमरे कोणते कार्य म्हणता येईल. अमल्या शिक्षित आणि शाहाण्या मुलांचे या वाईट सवयी पासून रक्षण करणे हे आईबापांचे तसेच त्या मुलांच्या शिक्षकांचे अवश्यमेव कर्तव्य नाही काय ! अमल्या मुलाला गाळेत टाकले म्हणजे आपले कर्तव्य मजले अशी आज पुष्कळशा आईबापांची प्रामाणिक समजूत आहे कारण आपल्यापेक्षा शिक्षक मुलांवर चांगल्या तऱ्हेने दाब ठेऊं शकतात असे ते समजतात. विद्यार्थ्यांच्या शारीरिक संपत्ति कडे तसेच मानसिक संपत्ति कडे लक्ष देउन ती वाढविणे हे नोपर्यंत आपले आदि कर्तव्य आहे असे शिक्षक मानणार नाही तो पर्यंत अनिष्ट वाईट सवयी पासून विद्यार्थी दूर राहणे संभवत नाही. आतांशा पोटासाठी अति उद्योग कराना लागून असस्थामुळे आईबाप देखील आपल्या मुलांच्या शरीर प्रकृतिकडे बरोबर लक्ष पुरवीत नाहीत ही त्यांतल्या त्यांत अत्यंत खेदजनक गोष्ट आहे. मुले तसेच तरुण पुरुष स्वाभाविक लाजे मुळे खरी हकीकत आईबापा पासून चोरून ठेवितात—त्यांना सांगू शकत नाहीत व कांही तरी निराळाच रोग झाला असे सांगतात.

मुलें अगर तरुण पुरुष छजेमुळें जेव्हां आपल्या आईबापा जवळ
 होवें दुसतें, छातींत दुसतें, चकर येतात, अथवा अशाच प्रका-
 रच्या एकाद्या रोगाचें नांव पुढें करितात तेव्हां आईबाप थोडा
 देखील विचार न करितां त्या रोगाचा उद्भव सध्याच्या शिष-
 णाच्या मार्फी मारतात व नास्त अम्बासामुळें असें साहें असेल
 असा खोल्या समजुतीनें कांहीं काळ पावेतो आपल्या मुलाला
 शाळेच्या प्राप्ता पासून मुक्त करितात. पण कांहीं तर आपल्या
 मुलाच्या शरीर प्रकृतीतील रोगविनाचें कारण शाळेंतील अम्बा-
 साचें मार्फी मारून आपल्या मुलाला शाळेच्या कटकटी पासून
 कायमचें मुक्त करितात; कांहीं थोळे बाप मुलाला गरम कुपाचा
 रतीव लावतात. व क्रियेक कारच मायझु बाप. आपल्या रोगी
 मुलाचा हास्तर अगर वेष्टाकडेस येउन जाऊन सांगतात
 कीं हास्तर साहेब ! या मुलाच्या अंगात इतकी उष्णता
 साडी आहे कीं त्या उष्णते मुळे याचा मसालाशूळाची व्यथा
 मज्जी आहे, याचें-होवें कार दुसतें; घरेरवानी करून
 कांही शीत उपचार करावा. हास्तर साहेब तरी विनाकाण
 मान्य ताल्लीक कशाचा घेनील ! मुलाच्या बापाला जेव्ही
 कळकळ असणार त्यामानानें अर्थात हाडगळा पोटी कमी
 असणार. बापानें सांगितें कीं होवें दुसतें आणि तें उणवें
 दुसतें. हागडीच औरच तयार ' होवें दुसादगाचा लागनें भयवा
 गरम घावकाचा लागतें म्हणनें वडीचा तुम्हा ठेवा भयवा

— प्रश करणारे या शिवाय दुसरे उदाहरण मिळणे.

— मधुनाच्या बाईट मधयी मुळे कित्येक बंडे घाले
 - दमोळ विद्वान डॉक्टरांनी पुष्कळां अभिप्राय दिला
 - गाचे तासय हे कीं मुष्टिमधुनाची बाईट मधय या
 - न मूळ आहे. या बाईट मधयीच्या पचनी पटलेले
 - बाईट मधयीचे दास बनलेले युवक अशा रोगांच्या
 - नापटले आहेत तरी ते बाईट मधयी सोडनात अपश
 - ययानाच्या लागणा असे मात्र कधीच होत नाही;
 - ठू हळू आपल्या सोबत्यांच्या सोद्या प्रेमात फसून
 - अपाराच्या मार्गांना त्यागनात; व शेवटीं ते कोण-
 - ची मर्यादा राखू शकत नाहीत. अस्तु.

नूत इतकेच सांगायचे आहे कीं आनंदालच्या तब-
 - ल्या अनेक प्रकारच्या रोगांनी पीडित झालेले पाहणे
 - हे तरेच आहे कीं ते आपल्या बीर्याचा अनारर करि-
 - त ना—मदुना ये रक्षण करीत नाहीत. एका
 - या आपल्या वयाच्या ११
 - ची सुरुवात करतो. त्याच
 - तर बरील रोगाचे निष्पीम
 - ही हकीकत वाचून सतेज-

मुष्टिमैथुनाच्या वाईट सनयी पासून अशा अनेक रोगांनी
 उत्पत्ति होते कीं त्या मुळें मनुष्याचा जीवनाची अनीयात पाय-
 मल्ली होते-त्याचें जिणें असून नमुन सारसोंच होतें. पीटशूळ, दाताळा
 कीड, केश पांढरे, शरीर पिवळे पडणें, डोळे सोळ जाणें, सर्प
 दिवसभर उदासीनता राहणें, बेहरा निष्ठेन होणें या तर सर्प
 साधारण नेहमींच्याच गोष्टी असतात. परंतु हळू हळू तो पुरुष
 पुरुषत्वांतून नाहींसा होऊन नपुंसक होतो, हीही भयंकर आपरा
 त्याचाच ओश्वने. पुढें जरी तो पुरुषत्वांत नवतो तरी सोळांना
 डोंव दागविल्या मार्तीं मजळ काहींही सख नसतांना मोठ मोठ्या
 गोष्टी करून, सोळांना कमकियाच्या हेतुनें बंद्यानें अगडंबर
 घालविता. उद्देश हा कीं पुरुषत्वांतून आपण मेवों नाहीं असें
 सोळांना वाटवें. अशा प्तिर्तिन मदद्दु इमर दिम राय मोठ्या
 बंद्यानें घालविता व पुढें त्या त्याचा अशा परिणाम होतो कीं
 छौराच तो सग रोगाच्या नावडोंच माणसून अगंर त्या रोगाचा
 बडी पडतो. या बाबतींत वहा अनुभवी नेणानें मावेल प्रमाणें
 आपल्या मविवाच रिखा माटे — “ भ्यावा निंतागर्जोन घे
 वृत्तवाने भगेत्, उवा मुवद, मजल आशि निगेमी
 मजलगा रोगी व्हाववाने भगेत्, उवाका व्हावव-मुंराता-
 व्हावव आशि-नीनि योवा आपल्या पासून दूर वगववाने
 असेंउ व रोव्द, वृत्त आशि आत्मी व्हाववाने भगेत् त्याचा
 सग निव्या निव व्हावने ” मुष्टि मैथुन ”, आपल्याच हाकानें

११ आपल्या सत्यानाश करणारे या शिवाय दुसरे उदाहरण
अशक्य आहे.

मृष्टिमैथुनाच्या वार्ट सवयी मुळें किम्येक वेळे
आहेत असा देखील विद्वान डॉक्टरांनी पुष्कळां अभिप्राय
आहे. मागण्याचें तात्पर्य हें कीं मृष्टिमैथुनाची वार्ट सवयी
जें विनाशाचें मूळ आहे. या वार्ट सवयीच्या पचनीं पट
पत्रा या वार्ट सवयीचे दास बनलेले युवक अशा रोगांचे
कषाटन्यात मापडले आहेत तरी ते वार्ट सवयी सोडतात अथवा
सोडण्याचा प्रयत्नाला लागतात असें मात्र कधींच होत नाहीं.
पण उल्ट हळू हळू आपल्या सोबत्यांच्या मोठ्या प्रेमांत फसून
जाऊन अभिचाराच्या मार्गाला लागतात, व शेवटीं ते कोण-
त्याही तऱ्हेची मर्यादा राखूं शकत नाहींत अस्तु.

प्रस्तुत इतकेंच सागावयाचें आहे कीं आजकालच्या तरु-
णांना आपण अनेक प्रकारच्या रोगांने पोडित झालेले पाहतो
याचें कारण एवढेंच आहे कीं ते आपल्या बीर्याचा अनादर करि-
तात—नाश करितात—म्हणजे ते बीर्य रक्षण करीत नाहींत. एका
वेळानें असें मत दिलें आहे कीं मनुष्य आपल्या बयाच्या १२
व्या वर्षापासून बीर्य नाशाच्या चेष्टांची सुरुवात करतो. त्यांत
१६ ते २५ वर्षांच्या बयाचे तरुण तर बरील रोगाचे निस्सीम
मळ बनलेले दिसतात. बाबर्जना बरील हकीकत वाचून सतेदा-

अर्थ वाटल्या शिवाय राहणार नाही; कारण वास्तविक पाहिले तर १९ ते २९ हा व्रतचर्य्यव्रताचा काल असे आपण यापूर्वीच सांगितले व कर्मोत्त कमी २९ वर्ष पावेतो तर व्रतचर्य्यव्रताचे पालन केलेंच पाहिजे. असे असून हा काल वाईट सवयीने आणि कुसंगतीने तारल्याचा राहिला असून वृद्धापस्थलाचा प्रारंभकाल झाला आहे असे म्हटले तर कोणत्याही तऱ्हेचा बाध बावधाना नाही. म्हणून प्रत्येक मनुष्याने आपला मुलाळा तसेच मुलीला विवाहाच्या बंधना पासून अनुक्रमे २९ व १९ वर्ष पावेतो दूर ठेवावे. म्हणजे त्या बवापावेतो त्याची काळे देगील वरून नयेत; इतकेंच नाही तर त्या बवा पावेतो त्याच्या कडून कडकरीत व्रतचर्य्यव्रताचे पाळन होतें की नाही यावर त्याम छल घाबरे.

आईबापानें कर्मेच्छा.

मागे पाहू मेजो तर प्राचीन रुढी प्रमाणे मुलांना गुरुजीच्या समागर्भात व मुलींना गुरुवर्नीच्या समागर्भात ते आहेत तो पावेतो त्यांनी व्रतचर्य्यव्रताचे पालन करून विवाह्यवन केले पाहिजे. माताशा प्राचीन रुढी नवऱ्हा नवऱ्हा छुटून जाती आहे व त्यामुळे प्राचीन रुढी प्रमाणे नाही तर नही पण मित्रान आईबापांनी मापल्या मुरामुर्तीना स्मृताऱ्हा ठेवून घेऊन त्याच्याकडून व्रतचर्य्यव्रताचे पाळन केलेंच पाहिजे. व ते त्या प्रमाणे वागणान की नाही या वर

अन्तर्य लक्ष ठेविले पाहिजे. म्हणजे मुद्यामुलींच्या अंतःकरणांत
 अनुक्रमे पंचवीम आणि सोळा वर्ष पाहतो वार्ड संस्काराचा
 उद्भव होऊं नये, त्यांना वार्ड संस्कार जडूं नयेत, मनाचा कळ
 विषय वासनेकडे वळूं नये या विषयी विशेष सावधानता ठेविली
 पाहिजे. घाटापारी मुद्यामुलींचे जीवन एका उत्तम साधूच्या
 अपवा साधूच्या जीवना प्रमाणे होईल असे केले पाहिजे.
 नष्ट व साधा बोपाव, निर्मळ व साधे अन्न व शक्य तोंवर
 मनकें कमी होईल तितकें मुलांनीं तरुणव्रियांच्या सहवासा पासून
 राहिले पाहिजे. तसेच मुलींनीं तरुण पुरुषांच्या सहवासा पासून
 राहिले पाहिजे. त्यांच्या उठण्या बसण्याच्या, फिरण्याच्या
 व निमण्याच्या मार्गावर तसेच त्यांच्या प्रत्येक हातबाली वर
 आईबापांनीं विशेष लक्ष पुरविले पाहिजे. विषयांच्या गोष्टी ऐक-
 र्याने, वाचल्याने अपवा पाहिल्याने आपल्या मुद्यामुलींनीं
 निर्मळ अंतःकरणे विषयाने मलीन होऊं नयेत त्यांच्या सारळ
 आणि निर्मळ हृदयांत विषयरूपी विष मिसळले जाऊं नये या
 गोष्टीवर आईबापांनीं शक्य तितकें जास्त लक्ष पुरविले पाहिजे
 तर त्यांच्या मुद्यामुलींचा पुढील आयुष्यक्रम सुखमय होईल शक्य
 आहे. आईबापांच्या दृष्टीने आईबापांनीं आपले बरील कर्तव्य
 ताबेने तितके महत्वाचे आहे त्या वेगळी जास्त महत्वाची
 दृष्टी आहे कीं आपला संपारतीतील आयुष्यक्रम सुखमय व्हावा
 ती इच्छा असल्यास बरील बाबती वर मुद्यामुलींनींही विशेष

एसा ठेऊन त्या प्रमाणें पाळणें हेंच आपणें कर्तव्य आहे असें द
 नळें पाहिजे व त्या प्रमाणें त्यांनीं वर्तन केवळ पाहिजे. अशा तऱ्हे
 विचार करणारे व विचार कृतीत उतरविणारेच भयंकर आपदेसु
 पार पडूं शकतात. माझ्या हातून मध्ये सुत्र मी नष्ट करूं !
 माझ्या कुन्हाडीचा घाव मीच माझ्या पायावर कसा मारूं
 घेऊं ! अशा तऱ्हेचे विचार ज्या मुद्यामुळींच्या हृदयांत
 उत्पन्न होत नाहींत ते आपला जीवन काळ कंझांही सुस्तान
 घालूं शकत नाहींत.

अशा रीतीने पुरुषानें पंचविस वर्ष पावेतों व स्त्रीने सोळा
 वर्ष पावेतोंचा काळ अस्वलित मध्यमय दशेंत घालविला म्हणजेच
 ते शास्त्रोक्त मर्यादे प्रमाणें गृहस्थाश्रमाचे अधिकारी होतात.
 अर्थात् तदनंतरच ते लग्न करण्याला लायक होऊं शकतात.

लोकांची बुकीची समजूत.

लोकांची अशी समजूत होऊन गेली आहे व जवळ जवळ
 अशी रूढी पण पडून गेली आहे कीं कन्या रजस्वला होण्याच्या
 अगोदर तिचे लग्न झालेंच पाहिजे. पित्याच्या घरी कन्या जर
 रजस्वला झाली म्हणजे रजस्वला होण्याच्या अगोदर जर कन्येचे
 लग्न झालें नाहीं तर तें एक मोठें पाप करण्यासारखें आहे असें
 मानलें जातें पण आश्चर्याची गोष्ट ही आहे कीं अशी खोटी

अथवा धर्ममूलक समजुत ठेवणारे यांना शाखाची खरोतर काय मर्यादा आहे हेंच माहीत नाही. हिंदुंचे परमपूज्य स्मृतिकार मनु यांनी मनुस्मृतीच्या नवऱ्या अध्यायात असे सांगितले आहे की:-

ग्रीणि वर्षाण्युदीक्षेत् कुमार्यृतुमती सती ।

उर्द्धं तु कालादेतस्माद्विन्देत् सदृशं पतिम् ॥ ९० ॥

अर्थात:-कन्येने ऋतुस्नान मास्यानंतर तीन वर्ष पावेतो आपल्याहून अधिक गुणवान अशा बराची वाट घहावी. त्या अवधीत जर तमा बर मिळाला नाही तर आरल्या बरोबरीच्या गुणाच्या बरा बरोबर लग्न लावावे.

या बरून आपणाळा असे स्पष्ट दिमून येईल की शास्त्रकार देखील स्त्री जातीला ऋतुस्नानमाल्या पासून तीन वर्षांनंतर लग्न करण्याला मोगनात. व इकडे तर अज्ञान आईबाप लोकांपादाच्या भीतीने अथवा चुकीच्या समजुतीने आपल्या बालिकेचा लहान वयांत विवाह लावून देतात व अशा बालवयांत विवाह करण्याचे त्यांचे कारण एवढेच की कदाचित माझ्या घरांत मुळगी रजम्वडा झाली तर ते एक पाप आहे व ते पाप माझ्या हातून होऊं नये. अशा अज्ञान आईबापांची कीर्त करायी तेवढी थोडीच आहे. विचारे लोकांपादाच्या भीतीनेच खोल्या समजुतीला बळी पडून आपल्या अज्ञान बालिकेचा लहान वयांत विवाह

को अकथरा सरस्या मुमन्मान रामान्य प्रविशेष करण्याला ते
 समर्थ झाले. मुपमिद नगदगुरु श्री संकराचार्य याने जीवन
 जाणणान्याना माहितच आहे की त्यांनी जन्मापासूनच ब्रह्मचर्य
 पाळले होते. व त्या ब्रह्मचर्याच्याच प्रतापाने अस्तित् भारतवर्गात
 त्यांची रुढाति झाली. असे एक नाही पण शेकडों दृष्टान्त आ-
 णा पुढे मांडता येतील. असा दृष्टान्तार्थी इतिहासार्थी यानेच्या
 याने मरली आहेत. आर्यावर्तात असा कोण इसम आहे की
 ज्याला भीष्मपितामहांची भीष्म प्रतिज्ञा आणि त्यांची अव्यौ-
 किक कार्ये यांची माहिती नाही ?

या प्रसंगी कोणी अमा विचार करण्याचे अपवा विचार
 नांत आणण्याचे कारण नाही की- 'संमारांतील सर्वत्र मनुष्ये
 र ब्रह्मचारी झाली अपवा होतील आणि कोणीच लग्न करणार
 ही तर या संमारांत मनुष्यांची उत्पत्ति कशी होईल ? संसार-
 व इतर व्यवहार कसे चालतील ? ' पण ही जी भीती
 ती अनीवात सोडी आहे कारण आनपावेतों असे झाले
 व असे पुढे केव्हाही होणे शक्य नाही. निस्सर्गाच्या नियमा
 संमारांतील सर्व कामे चालूच राहतील. प्रत्येक मनुष्य
 स्वतः बद्ध नवाचकार असून तो आपल्या पुरताच
 मालक आहे. अशा विषयांत त्याने आपल्या स्वतः पुर-
 ताच करतावयाचा आहे. त्याला मगाची उठावेत करण्याचे

करितात. पण त्यांची भीती तशीच त्यांची समजूत अजीबात खोटी आहे ही गोष्ट उपर्युक्त स्मृतिकारांच्या वचनावरून स्पष्टच आहे.

आजन्म ब्रह्मचर्य पाळल्याचा प्रभाव.

बरील विवेचनावरून आपल्या हे न्यांत आलेच असेल कीं पुरुषाने कर्मांत कमी २५ वर्षे पावेतो व स्त्रीने कर्मांत कमी १९ वर्षे पावेतो ब्रह्मचर्यव्रत अवश्य पाळलेच पाहिजे. ब्रह्मचर्य पाळजे म्हणजे त्या वया पर्यंत वीर्याचे रक्षण करणे. खरोखर अशा तऱ्हेने ब्रह्मचर्यव्रत पाळल्यानंतरच ते गृहस्थाश्रमी होण्याला पात्र होतात. पण आमची अशी समजूत आहे कीं मनुष्य आजन्म कटकडीत ब्रह्मचर्यव्रताने राहिला तर त्याच्या ठिकाणी इतके अद्वितीय सामर्थ्य प्राप्त होते कीं जगांत असे एकही कार्य नाही कीं ते त्याला साध्य होणार नाही. कलिकाल सर्वज्ञ हेमचंद्राचार्य यांनी आपल्या वयाच्या पांचव्या वर्षीच दीक्षा ग्रहण करून गुरुसेवेत राहून आपले सर्व आयुष्य ब्रह्मचारी म्हणून घालविले. त्यांनी आजन्म ब्रह्मचर्यव्रत पाळिले; याचा परिणाम असा झाला कीं त्यांना कुमारपाल रामाला प्रतिबोध करण्याच्या कार्यात यश मिळाले, तसेच आपल्या अल्प जीवनकाळांत त्यांना साडेतीन कोटी श्लोक रचतां आले. जगद्गुरु श्रीहीरविजयसूरि यांनी आपल्या वयाच्या १३ व्या वर्षी दीक्षा ग्रहण करून आपले सर्व आयुष्य ब्रह्मचारी या नात्याने घालविले;

त्यांनी आज्ञा प्रत्यक्ष पाळिले. याचा प्रभाव असा की अकबरा सारख्या मुसलमान सम्राटांनी प्रतिक्रिया करून त्या संपूर्ण शाळे, मुद्रागृह जगद्गुरु श्री संकराचार्य यांचे मनाला न्यायाने माहित आहे की त्यांनी मनामनून प्रत्यक्ष पाळले होते. व त्या प्रत्यक्ष पाळण्याचा प्रभाव भारताच्या स्वाधीनतेसाठी. असे एक नाही पण शेकडो दृष्टान्त आता पुढे मांडता येतील. असा दृष्टान्तांनी इतिहासाची पाने पाने मरली आहेत. आर्यावर्तात असा कोण इमम आहे की त्याला भीष्मपितामहांची भीष्म प्रतिमा आणि त्यांची अजून किंवा काय यांची माहिती नाही ?

या प्रसंगी कोणी असा विचार करण्याचे अपवाद विचार मनात आणण्याचे कारण नाही की—‘संमारातील सर्व मनुष्ये जर प्रत्यक्ष पाळली अपवाद होतील आणि कोणीच त्या करणार नाही तर या संमारात मनुष्यांची उत्पत्ति कशी होईल ! संसार-चक्र व इतर व्यवहार कसे चालतील !’ वगैरे ही भीषणी वाटते ती अमीबात सोटी आहे कारण आजपावेतो असे साडे नाही व असे पुढे केवढी होणे शक्य नाही. निर्मार्ग्याच्या नियमा प्रमाणे संमारातील सर्व कामे चालूच राहतील. प्रत्येक मनुष्य आपल्या स्वतः बद्ध जबाबदार असून तो आपल्या पुढाचा स्वतःचा माळक आहे. असा विचार त्याने आपल्या स्वतः पुढाचा विचार करावयाचा आहे. त्याच जगाची उत्तरेच काढ्याने

कारण नाही. ' मी आजन्म ब्रह्मचर्यव्रत पालन करून सरा व
 अर्धौकिक शूर पुरुष कसा होईन ' एवढ्या त्याने विचार करा-
 वयाचा आहे. मनसामने सर्वत्र ब्रह्मचारी झाले तर जगाने कसे
 होईल या विचारापासून त्याने दूर राहिले पाहिजे. जेव्हा कोणी
 एखादा मनुष्य कापडाचा, वस्त्राचा, डॉक्टराचा किंवा असा
 दुसरा धंदा करावयाला निघतो तेव्हा तो असा विचार केव्हाच
 करीत नाही की सर्वत्र जर कापडाले, वस्त्रे, डॉक्टर झाले तर
 दुसऱ्या धंद्याने कसे होईल व दुसरे धंदे कोण करतील ! हे तर
 सुदृष्टिमात्र्या नियमाप्रमाणे ग्राह्याने ते होतच आहे. मनात
 कोणत्याही प्रकारच्या लोभ्यानाट्या भीतीला जागा न देता
 ज्ञान भावना स्वतःचा कायदा आहे व वस्तुतः जे कार्य उत्तम
 आहे ते कार्य करण्यासाठी भाषण भाषणी पराजयष्टा करावी
 त्यातच भाषणे करण्यात असून ते कार्य करणे हाच भेदभर
 मार्ग आहे.

पुत्रेच्छेनें ब्रह्मचर्यव्रताना भंग.

या टिपणीं मज्जी एक शरीर वेष्टाया जागा आहे की-
 " चिदेक टिपणीं

अपुत्रस्य मतिर्नास्ति मर्गो नैव च नैव च ।

अस्माकन्पुत्रमुपेक्ष्य अग्रे गच्छन्ति मानवाः ॥१॥

बरील प्रमाणें शास्त्र बचन आहे. तेव्हां कसें करावें ! अर्थात् निपुत्रिकाला सद्गति नाही. जर आन्म जन्मवर्षयमानें आपण राहिलों—अविवाहित राहिलों—तर पुत्र प्राप्ति कशी होणार व पुत्र साठी नाही तर सद्गति कशी मिळणार ?

या शंकेन मुळांच तय्य नाही. आपण या बाबतीत जरा दूरवर विचार करूं. बरील बचनाचा सरा तात्पर्यार्थ न समजणारे कित्येक हमम आर्थिक विचाराळा तित्यांतलि देऊन अष्टौमहर—रात्रंदिवस—इतके विषयासक्त होतात कीं कोंबडा, कुतरा आणि कुकर पांच्याप्रमाणें संततीची वृद्धीच करीत राहतात. म्हणून तशा मनुष्यांनीं बरील बचना बरोबरच मनुस्मृतीच्या पांचव्या अध्यायातील साठील श्लोक देखील खास ध्यानांत ठेवला पाहिजे:—

अनेकानि सदस्याणि कुमारब्रह्मचारिणाम् ।

दिवं गतानि विमाणाभकृत्वा कुलसंततिम् ॥ १५६ ॥

अर्थात्—कुलवृद्धीचें साधन श्री संतति ती उत्पन्न केल्या शेवाय ब्राह्मणांचे अनेक हजारो ब्रह्मचारी कुमार स्वर्गांत गेले—
यांत यावज्जन्म ब्रह्मचर्यमत पाळून करून स्वर्गांत गेले.

सनरु, बान्खिली वगैरे अनेक महानुभाव स्वर्गांत गेल्या-
। गोष्टी हिंदुधर्माच्या प्राचीन इतिहासावरून सिद्ध आहेत.

कारण नाही. ' मी आजन्म ब्रह्मचर्यज्ञ पाळून करून सगळं
अलौकिक शूर पुण्य कमा होईन ' एवढ्या त्यानें विचार करा-
वयाचा आहे. मनमागनें सर्वत्र ब्रह्मचारी झाले तर जगाचें कमें
होईल या विचारापासून त्यानें दूर राहिजे पाहिजे. जेव्हां कोणी
एसादा मनुष्य ब्रह्मदाना, बळीजीना, डॉक्टरांना किंवा असा
दुसरा पंदा करावयाला निगतो तेव्हां तो असा विचार केव्हां
करीत नाही कीं सर्वत्र जर कापडवाले, वकील, डाक्टर झाले तर
दुसऱ्या पंधाचें कसें होईल व दुसरे पंद कोण करतील ! हें तर
सृष्टिब्रह्माच्या नियमाप्रमाणें व्हावयाचें तें होतच आहे. मनांत
कोणत्याही प्रकारच्या सोड्यानाट्या भीतीला जागा न देतां
ज्यांत आपला स्वतःचा कायदा आहे व वस्तुतः जें कार्य उत्तम
आहे तें कार्य करण्यासाठीं आपण आपली पराकाष्ठा करावी
त्यांतच आपलें कर्याण असून तें कार्य करणें हाच श्रेयस्कर
मार्ग आहे.

पुण्येच्छेनें ब्रह्मचर्यव्रताचा भंग.

या ठिकाणीं अशी एक शंका घेण्याला जागा आहे कीं—

“ कित्येक ठिकाणीं

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ।

तस्मात्तत्पुत्रमुखं दृष्ट्वा स्वर्गं गच्छन्ति मानवाः ॥१॥

बरील प्रमाणें शास्त्र बचन आहे. तेव्हा कसे करावे ! अर्थात् निपुत्रिकान्या सद्गति नाही. जर आजन्म ब्रह्मचर्यमतानें आपण राहिलो—अविवाहित राहिलो—तर पुत्र प्राप्ति कशी होणार व पुत्र माली नाही तर सद्गति कशी मिळणार ?

या शंकेत मुर्खीच तय्य नाही. आपण या कायनांत जरा दूरवर विचार करूं. बरील वचनाचा खरा तात्पर्यार्थ न समजणारे कित्येक इमप आर्थिक विचाराच्या तिलांमळी देऊन अष्टौमहर—रात्रंदिवस—इतके विषयासक्त होतात कीं कोंबडा, कुतरा आणि दुकर याच्याप्रमाणें संततीची इदीच करित राहतात. म्हणून तशा मनुष्यांनीं बरील वचना बरोबरच मनुस्मृतीच्या पांचव्या अध्यायांतील खालील श्लोक देखील खास ध्यानांत ठेवला पाहिजे:—

अनेकानि सहस्राणि कुमारव्रतचारिणाम् ।
दिवं गतानि विमाणामकृत्वा कुलसंततिम् ॥ १५६ ॥

अर्थात्:—कुलपदीचें साधन नी संतति ती उत्पन्न केल्या शिवाय ब्राह्मणांचे अनेक हजारो व्रतचारी कुमार स्वर्गांत गेले—अर्थात् याव्रतन्म ब्रह्मचर्यमत पाळून करून स्वर्गांत गेले.

सनक, वाल्मिली वगैरे अनेक महानुभाव स्वर्गांत गेल्या-
गोष्टी हिंदुधर्माच्या प्राचीन इतिहासावरून सिद्ध आहेत.

जर अपुत्रस्यगतिर्नास्ति हा नियम सर्वथैव सत्यच अंतता तर
 स्मृतिकार मनु यांच्या कथनाप्रमाणे यावज्जन्म ब्रह्मचर्य पाळन
 करणारे हनारो ब्रह्मचारी स्वर्गांतच कसे जाते ! इतकेंच नार्हो
 परंतु नियोग पद्धतीने पुत्रप्राप्ति करावी या पेक्षा सर्वथैव ब्रह्मचर्यच
 पाळावे ही गोष्ट स्मृतिकार मनुंना अधिक संमत आहे. कारण
 नियोगाच्या योगाने अनेक अनर्थ उद्भवतात. स्मृतिकार मनु
 मनुस्मृतीच्या पांचव्या अध्यायांत सांगतात कीः—

पाणिग्राहस्य साध्वी स्त्री जीवतो वा मृतस्य वा ।

पतिलोकमभीप्सन्ती नाचरेत्किंचिदप्रियम् ॥ १५६ ॥

कामं तु क्षपयेद्देहं पुष्पमूलफलैः शुभेः ।

न तु नामापि गृह्णीयात् पत्या मेते वरस्य तु ॥ १५७ ॥

आसीताऽऽमरणात्क्षान्ता नियता ब्रह्मचारिणी ।

यो धर्म एकपत्नीनां काङ्क्षन्ति तमनुत्तमम् ॥ १५८ ॥

मृते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता ।

स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १५९ ॥

अपत्यलोभाद् या तु स्त्री भर्तारमनिवर्त्तते ।

सेद निन्दापवाप्नोति पतिलोकाच्च द्रियते ॥ १६० ॥

नान्योत्पन्ना मजास्तीह न चाप्यन्यपरिग्रहे ।

न द्वितीयश्च साध्वीनां कचिद्दत्तोपदिश्यते ॥ १६१ ॥

पतिं हित्वापकृष्टं स्वमुत्कृष्टं वा निषेवते ।
 निन्द्यैव सा भवेद्योके परपूर्वेति चोच्यते ॥ १६३ ॥
 व्यभिचाराणु भर्तुः स्त्री लोके मामोति निन्द्यताम् ।
 नृणालयोनिं मामोति पापरोर्गंधं पीडयते ॥ १६४ ॥
 पतिं वा नाभिचरति मनोवाग्देहसंयता ।
 सा भर्तुलोकमामोति सद्भिः सार्धानि चोच्यते ॥ १६५ ॥
 अनेन नारीदृष्टेन मनोवाग्देहसंयता ।
 इहादृष्यां कीर्तिमामोति पतिलोकं परत्र च ॥ १६६ ॥

अर्थात्:—विवाहिन स्त्रीचा पति मिळत असो किंवा मृत
 असो परंतु पतिदोकाची इच्छा करणारी साध्वी स्त्री पतीला
 अभिय असो कार्य केव्हाही करणार नाही अर्थात् पुत्र प्राप्तीच्या
 इच्छेने केव्हाही व्यभिचाराच्या मार्गाचे सेवन करणार नाही. १९६

साध्वी—सदाचरणी—स्त्री आपल्या शरीराला पुष्प, मूल
 (कंद) आणि फळ यांच्या आहारा वरच ठेविजे, स्वतःच्या
 शरीराचा नाश करून टाकते वण परपुरुषाचे नांव देतील घेत
 नाही. १९७.

स्त्रियांच्या एकपतीवन्नरूपी अःदर्श घर्माची इच्छा करणारी
 स्त्री आपल्या मरणकाला पर्यंत क्षमाशील आणि कडकडीत मद्य-
 धर्यमनाने राहते. १९८.

स्वपति स्वर्गस्थ शाल्यावर मलमयोंत लीन असलेल्या पुत्रहीन, खीटा देखील जसे जनक, बालसिली बगेरे कुमार स्वर्गांत गेले त्या प्रमाणे स्वर्ग प्राप्ति होते. १९०.

पुत्र लोभाच्या इच्छेने जी स्त्री आपल्या पतीला सोडून परपुरुषा बरोबर स्पर्माण होणे त्या स्त्रीची या लोकांत निन्दा होते व ती स्त्री पतिकोरा वामून देखील भट्ट होते. १९१.

अन्य पुरुषा वामून उत्तम शालेची प्रजा (संतति) अनी-
तीने प्राप्त झालेली भक्क्यामुळे आपली स्वतःची म्हणून
मानवी मान नाही अर्थात्-स्त्रीने परपुरुषा वामून तसेच पुरुषाने
परस्त्री वामून उत्तम केलेली प्रजा (संतति) यांची त्यांची म्हणून
मानना होत नाही, तसेच साऱ्या स्त्रीयांना, अन्य पनि करावा असा
उपदेश कोठेही केलेला भावून घेत नाही. १९२

आपल्या कुवड-भराळ-पतिना सोडून जी स्त्री दुसऱ्या
सबड पुरुषाचा प्रहण करिते ती लोक निन्दा पावत होते.
अर्थात् प्रथम पनि सोडून त्या स्त्रीने दुसरा पनि केला असा
निन्दा शिवाय कोठेत मोठी मुळ होना. १९३.

अपल्या पतिना सोडून देऊन परपुरुषा बरोबर राहणे हो-
णारी स्त्री कोठेही निन्दा पावत होते व मज्जागरी ती कोणी
होणे तसेच कुटुंबी लोका वामून देखील ती वीरिही होते. १९४.

मी खी आपल्या जरीया सोदीत नाही आणि काया
काया घेणे करून जनि जणीं मदींही जीव राहते ती मरी-
त्यार मर्यादोकायन जेते व त्याच खोजा विज्ञान मोह अरपी
मी म्हणताम. १६६.

या प्रमाणे खियांच्या दृढ भाषा विचाराने बागवारी,
काया काया आणि घन दाही विविधा मरी या सोडान उत्तम
कीर्ति दिलेले व जगोर्जात जनि समवेत मर्यात माने. १६६.

बरीत मृनिहारांच्या वचनाच्या भाषायां करून आपणाच्या
एक करून घेतले कीं—पुढेचें मर्मपर्यवसाया भंग करणे ही
जेत्याही प्रकारे ह्या काण्या मारली गेली नाही, अर्थात
। आपल्या माही, तर मर्यात होणारच नाही या आशेने जे
पुढे मर्मपर्यवसाया भंग करितात ते मर्यात कर मोठी
करितात इतकेच नाही वण असा तद्देच्या सोड्या नाट्या
। भयमुक्त ममजुनीने मनुष्य जीवनाच्या महत्तेला
तिळांमदीं देतात. मनुष्य जीवनाचे जे महत्त्व आहे ते मर्यातून
टाकतात. या शिवाय कियेक इमय आपणाच्या एक दोन पुत्र
अमून देवील ज्ञान पुत्र उत्तम करण्याच्या नाहीं लागतात व
या त्यांच्या नाटिए स्वभावामुळे ते आपल्या स्वतःच्या शरी-
राची पुढळ हानि करून घेतात; शिवाय ते आपल्या स्वतःची
आर्थिक हानि करून घेतात इतकेच नाही वण आपल्या देशाच्या

आर्थिक स्थितिच्या हानीला पुष्कळच कारणीभूत होतात. देशाच्या आर्थिक नुकसानीचा आपण पुढे विचार करू. सध्या-
तर आपण याच एका निर्णयावर येऊं कीं जे-संपूर्ण-यावस्थेच्या
असमर्थतेचा पाळण्याला असमर्थ असतील-अपवा सोडवून घेऊं
नयेना ज्यांच्या कडून पाळन होणें शक्य नसेल ते या पूर्णि
संमेलितच्या प्रमाणें म्हणजे-पुरुष २५ वर्षांनंतर व स्त्री १६
वर्षांनंतर-समाज अधिकारी होतात.

लग्न कोणा बरोबर करावें ?

लग्न करणाऱ्याचा ज्ञान करणाऱ्याचा मुख्य हेतु काय
आहे हें समजते पाहिजे. जर मुख्य हेतु काय आहे हें त्याच्या
माहिती नव्हे तर त्याने त्याची विचारपूस करून तो संपन्न
वेळी पाहिजे. त्यांत ही गोष्ट लक्षात आये कीं-संपत्तीचा मुख्य
स्त्रोत तीन प्रकारांनी सावना करण्याचे सांगितले आहे.
धर्म, धर्म लागू करणें; व मोलाचे अधिकारी घेऊन आपला
सातु देऊं न देऊं. मज्जे दालविण्याचे येत आहे. आज्ञा आपण
' काम ' ह्याचें विषयी सादु. काम पुण्याचे कोणाच्या उद्देशांचे
व त्याचें सावना करी करणें! असाच मुख्य हेतु काम पुण्याची
कारण इति: वहीत वगैरे आपल्या जीवनाची सावना कर-
ताना वी: वगैरे दालविण्याची सावना करणें जे इतर
लक्षात घेऊन ते करून घेतले वहीत प्रमाणेच सावना करणारे

म्हणजे स्वतःची पापमत्ती करून बेणारे असतात. हजार नाही परंतु सारखे मनुष्यांतून देखील क्वचितच एखादा असा मनुष्य दृष्टीला पडतो कीं तो विवाह केल्या नंतर शास्त्रोक्त विधि प्रमाणे कामपुरुषार्थाची साधना करतो अथवा ज्याने शास्त्रोक्त विधी प्रमाणे कामपुरुषार्थाला साबितले आहे, या काम पुरुषार्थाचा अर्थ काय व त्याची साधना कशी करावी ? या बाबतीत जास्त स्पष्टीकरण करण्याचे अगाऊ एका गोष्टी बरे वाचकवर्गाचे सुद्धा सक्त ओढणे अगत्याचे वाटत आहे व ती गोष्ट म्हणजे ही कीं " छत्र कोणा बरोबर करावे ? "

छत्र-विवाह-याला शास्त्रकारांनीं गृहस्थाधर्मातील जीवनाला मर्यादित करण्याचे कारण मानिले आहे, व विवाह गृहस्थाधर्मातील जीवनाला मर्यादित करितो असें मानूनच कलिकाल सर्वज्ञ श्री हेमचंद्राचार्य आपल्या योगशास्त्र नांवाच्या ग्रंथात असे सांगतात कीं:—कुल-शीलसमैः सार्द्धं कृतोदाहो-
ज्यगोमैतः अर्थात्:—ज्याचे कुल आणि शील (आचार) समान आहे ते अन्य गोत्राचे (भिन्न गोत्राचे) आहेत त्यांच्या बरोबरच छत्र संबंध करणारा घर्माचा अधिकारी होऊं शकतो.

या ल्हानशा वाक्यांत पुष्कळच गांभीर्य भरलेला आहे. सर्वांत प्रथमची मुख्य बात ही आहे कीं पुरुष आणि स्त्री दोघेही उत्तम कुळ्यांनील पाहिजेत; अर्थात् उत्तम कुळांतील

पुरुषां उत्तम कुळांतील स्त्री नरोवरच लग्न केलें पाहिजे. पुरुषः
 उत्तम कुळांतील असून स्त्री अवम कुळांतील असली अथवा
 पुरुष अवम कुळांतील असून स्त्री उत्तम कुळांतील असली तर
 त्या पति पत्नीचें एकमेकांशीं जुळत नाहीं व त्यांचें एकमेकांवरः
 प्रेम जडत नाहीं व परस्परांना एकमेकांचें बोलणें ऐकावें लागतें व
 एकमेकांच्या उलाढ्या पाखाड्या काढण्याचें नेहमीं प्रसंग येतात.
 स्त्री आणि पुरुष दोघेही समसमान कुळांतील—उच्च कुळांतील—
 असावेत. त्याच प्रमाणे शील म्हणजे आचारांत देखील एक-
 मेकांचें साम्य असावें. एकाचा आचार एक व दुसऱ्याच्या निराळा
 असल्यास त्यामुळे देखील परस्परांशीं जुळत नाहीं, व लग्न
 स्थापनंतर जर पुरुष व स्त्री यांचें एकमेकांवर प्रेम जडलें नसेल,
 तर अशी जोडणी धार्मिक किंवा संसारिक बाबतींत कोणत्याही
 प्रकारची उत्पत्ति करूं शकत नाहींत. याचा परिणाम असा होतो
 कीं अशा स्त्री पुरुषांचें सर्व आयुष्य नीरस होते व ते त्यांना
 त्याच स्थितींत काढावें लागतें. पुरुष अमुक धार्मिक नियम
 पाळीत असला व स्त्री ते नियम पाळीत नसली अथवा स्त्री
 अमुक नियम पाळीत असून पुरुष ते नियम पाळीत नसला तर
 याचा परिणाम आपसांत वैमनस्य अथवा द्वेष या शिवाय दुसरा
 कदाही होत नाहीं. म्हणून शील म्हणजे आचार यांत देखील
 करक नसावा.

या ठिकाणीं उल्लेख केला तर मला वाटते तो अस्पर्शी.

होणार नाही—की आनकाळच्या अरुति स्वतंत्रतेच्या प्रता-
 पित्येक सुधारणा वादी म्हणविणाऱ्यांचे वर्तन आणि उप-
 यांच्या कडे लक्ष दिल्यास या भारतवर्षात उपर्युक्त नियमां
 बहुतेक अंती लोप होण्याची भीति वाटत आहे. लक्ष म्हणजे
 काय ! त्या कसामाठी करावे, याचा कोणत्याही प्रकारे हेतू
 समजल्या बाबून त्रित्येक उंच मानलेल्या कुट्यांनीच पुष्प केवळ
 आपली विषय वासना पूर्ण करण्यासाठी हलक्यात हलक्या कुट्या-
 नीच व निच-हलक्या—आभाराची छी हलकून निहलून भाणून
 आपल्या घरात बसवितात—देवकेंच नाही पण व्यवहार व शास्त्र
 यांच्या मर्यादा व आज्ञा यांचा भंग करून अशा निच आचर-
 णाच्या छीला आपली पानी म्हणून ओळखविण्याला त्यांना
 थोडी देखील लक्षा वाटत नाही. आर्यावर्गातील आर्य प्रजेचे हे
 आर्यत्व ! ! ज्यांच्या शरीरातून रक्षातून तमोच प्रत्येक घमनीतून
 आणि हाडमांसामधून आर्यत्वाचा—अज्यात्वाचा अभिमान अनथा
 पाहिले तीच मनुष्ये सध्या वाटेत त्या अवयव कुट्यांनीच आणि बाई-
 आभाराच्या छीचा पति होण्यात गौरव मानतात ! होवा सम-
 जतात ! ! हे शरीरारण अतिशय रोदूनक दृष्य होय ! अजसोस !
 हे आर्यपुत्रांनो ! हे भारत संतानांनो ! तुम्ही आपल्या प्राचीन
 प्राची आणि महर्षींची बचने थोडी तरी लक्षात आणा ! त्यांचे
 तुम्ही थोडे देखील स्मरण करा ! त्यांच्याकडे वाकःढोळा बळ
 नसत, तसे करण्यात तुमचे अहित आहे या कडे लक्ष अर्पु करा.

तुमच्या आर्यामिमानी पूर्व पुरुषांच्या बहुमुख्य वचनांना हृदय पटलावर कोरून ठेवा. वेशक ही गोष्ट मूर्ख प्रकाशा इतकी जरूरीची आहे कीं तुम्ही हलकीं कामे करणाऱ्यां मार्तीतील मनुष्यांना शिक्षण द्यावे, त्यांना, सत्य म्हणजे काय ! प्रेम ही काय वस्तु आहे ! ब्रह्मचर्य म्हणजे काय ! आहार व्यवहार याची शुद्धता कशी असावी ! इत्यादि बाबतींत समजून सांगितलें पाहिजे. त्यांचा आचार विचार यांची सुधारणा केली पाहिजे आणि त्यांना चांगलीं चांगलीं कामे करण्याला शिकविलें पाहिजे व हें सर्व करणें अत्यंत जरूरीचें नाहीं असें कोण म्हणेल ! परंतु एकदम तुमचे बरोबर त्यांना तुम्ही बसविलें किंवा त्यांच्या बरोबर तुम्ही भोजनाला बसलांत म्हणजे कांहीं तुम्ही त्यांना स्वर्गसुखाची प्राप्ति करून देत आहांत असें मात्र मानूं नका. तसेंच ज्या मार्तीचा आचार विचार तुमच्या मार्तीतील आचार विचारांशीं जुळत नाहीं आणि ज्या मार्तीची यक्षावत् प्रणालिका तुमच्या प्रणालिके बरोबर मिळत नाहींत, इतकेंच नाहीं तर त्या अगदीं भिन्न आहेत तेव्हां अशा मार्तीतील कन्या आणून तुम्ही त्यांना आपल्या घरांत बसवुं नका, व अशा स्त्री बरोबर तुम्ही विवाह करूं नका !!

आपण थोडासा दूरवर विचार करून पाहूं लागलों तर आपल्या असें नजरेला येईल कीं ज्या देशांत शांतिबंधन नाहीं, तेथे देखील उंच आणि नीच अशा तऱ्हेचा व्यवहार पाहण्यांत

येतो इतकेंच नाही पण त्याप्रमाणें व्यवहाराला अनुकूल असे
 करणें होतात. उदाहरणार्थ:-यूरोपांत जे लोक रानकुडुंबी आणि
 लोई म्हणून ओळखिले जातात ते लोक मोची अथवा चांभाराचा
 धंदा करणाऱ्या लोका बरोबर एकाच टेबलावर बसून खाना खात
 नाहींत-जेवीत नाहींत. जेथें मातिसंधन नाहीं त्या देशांत देखील
 मार लोक उंच नीच व्यवहार ठेवितात तर आपावर्तात उत्पन्न
 झालेल्या आर्य प्रजेनें कर्तव्या प्रमाणें उंच नीच व्यवहार ठेविता
 तर त्यांना नडले कोठें ! व तसा व्यवहार ठेवणें हें कर्तव्य नाहीं
 काय ! जैन सिद्धांतांत देखील मनुष्यांचे मातिसंपन्न, कुलसंपन्न
 व त्याहून विपरित असे दोन विभाग दाखविले आहेत. बरीच
 विवेचना करून आम्ही इतर संकुचित दृष्टिनें विचार करणाऱ्या लोका
 प्रमाणें असे म्हणत नाहीं व आपची असे म्हणण्याची इच्छाही
 नाहीं की-शुद्धांना अथवा हलक्या नातीच्या लोकांना ज्ञान देऊं
 नये अथवा धर्म सांगू नये-धर्मज्ञान देऊं नये. किन्त्येकांचे असे
 देखील म्हणणें आहे की-‘शुद्धांना जो उपदेश करील अथवा
 शुद्धाला जो एखादे मन सांगेल तो त्या शुद्धा बरोबरच असंमन
 गांवाच्या मरकाला जातो. ही गोष्ट संकोच दृष्टि आणि पक्षपात
 यांनीं भरलेली आहे. शुद्धादिकांना देखील आत्मा आहे व तो
 मूल स्वरूपी सच्चिदानंदमयच आहे; परंतु कर्माच्या कारणांनीं त्या
 लोकांना अमुक माति प्राप्त झालेली आहे. म्हणून उचित व्यव-
 हारपूर्वक त्यांना देखील अवश्य उपदेश दिलाच पाहिजे व त्यांना

तुमच्या आर्याभिमानांनी पूर्व पुरुषांच्या बहुमुख्य वचनांना हृदय पटलावर कोरून ठेवा. बेशक ही गोष्ट मूर्ख प्रकाशा इतकी जरूरीची आहे की तुम्ही हळूकी कामे करणाऱ्यां जातींतील मनुष्यांना शिक्षण द्यावे, त्यांना, सत्य म्हणजे काय ! प्रेम ही काय वस्तु आहे ! अन्नचर्य म्हणजे काय ! आहार व्यवहार याची शुद्धता कशी असावी ! इत्यादि बाबतींत समजून सांगितलें पाहिजे. त्यांचा आचार विचार यांची सुधारणा केली पाहिजे आणि त्यांना चांगली चांगली कामे करण्याला शिकविलें पाहिजे व हें सर्व करणें अत्यंत जरूरीचें नाहीं असें कोण म्हणेल ! परंतु एकदम तुमचे बरोबर त्यांना तुम्ही बसविलें किंवा त्यांच्या बरोबर तुम्ही भोजनाला बसलांत म्हणजे कांहीं तुम्ही त्यांना स्वर्गसुखाची प्राप्ति करून देत आहांत असें माझ मानें नका. तसेंच ज्या जातीचा आचार विचार तुमच्या जातींतील आचार विचारांशी जुळून नाहीं आणि ज्या जातीची यथावत् प्रणालिका तुमच्या प्रणालिके बरोबर मिळत नाहींत, इतकेंच नाहीं तर त्या अगदीं भिन्न आहेत तेव्हां अशा जातींतील कन्या आणून तुम्ही त्यांना आपल्या घरांत बसवुं नका, व अशा स्त्री बरोबर तुम्ही विवाह करूं नका !!

आपण थोडासा दूरवर विचार करून पाहूं लागलों तर आपल्या असें नजरेला येईल की ज्या देशांत ज्ञातिबंधन नाहीं, तेथे देखील उंच आणि नीच असा तऱ्हेचा व्यवहार पाहण्यांत

अमो. असा मन्देने एकाच रत्नाच्या गो प्रसा वरोवर
 प्राण्याने त्या मोठ्या घामून गो संतानि उत्पन्न होतं ती बहि
 मुक्ती, आंचळी, चांगळी, नशीबधूर्त अशी अमो. त्याचप्रमाणे
 असा संतानि दाखी आणि घन घांच्या ठिकठिकाणीही हीनत्व
 आलेले अमो. म्हणून लग्न करताना गोवाच्या बाबतीत देखील
 विचार करण्याची अतिराय मरूरी आहे. म्हणजे तमोत्रीयाच्या
 वरोवर कदाचि देगांऊ लग्न करू नये. या शिवाय वय आदि
 करून इतर बाबतीन देगांऊ विचार करणेचा आहे पण इतक्या
 मां बाबतीचा विचार तुनं बागूना ठेवून आपण मुल्य मुद्याच्या
 गोष्टीचाच विचार करूं.

“ काम ” पुरुषार्थाची साधना कशी करावी ?

या पूर्वीच आपण विवेचन केलें आहे कीं गृहस्थांना
 वया तीन पुरुषार्थांची साधना करावयाची आहे त्या पैकीं
 तिमरा पुरुषार्थ म्हणजे काम होय. या पुरुषार्थाची साधना
 कशी करावी हें गृहस्थांनीं समतुन प्यावयाचें आहे पण त्याच्या
 ही आधीं ‘ काम ’ पुरुषार्थ कसाय म्हणतात हें जाणण्याची
 तास मरूरी आहे.

‘ कामाचें ’ सामान्यलक्षण आहे—‘ अभिमानां करसा-
 नुविदा सर्वन्दिपमोतिः कामः ’ अर्थात् कास्तानिक रसपुक्त
 दरेक इन्द्रियाच्या ठिकाणी प्रीति होणें याचें नांव ‘ काम ’ आहे.

नियमा प्रमाणें चालणारे तसेंच ज्ञानी करणें जरूरीचें असून तसें केलें पाहिजे. जातीच्या कर्तव्यामुळे ते आपल्या पेशां, हलकें असले म्हणून हरकत नाही परंतु त्यांची सुधारणा करणें हें आपलें मुख्य आणि जरूरीचें कर्तव्य आहे.

सध्यां आम्हाला सांगावयाचें आहे तें एवढेंच कीं जेथें कुल आणि शील यांची समानता आहे अशाच ठिकाणीं लग्न व्यवहार करावा. सिद्ध कुल—शील बरोबर लग्न व्यवहार अपवा संबंध जडल्यास अनेक प्रकारच्या कारस्थानांना तसेंच तंटया बलेड्यांना जागा होऊन बरेच वेळीं अप्रिय आणि अहितकर प्रसंग उद्भवतात; आणि जेथे अशी स्थिति असते म्हणजे जेथे कारस्थाने, कंकास आणि प्रेमाचा अभाव त्या ठिकाणीं इच्छित कार्य साधणें शक्य नसतें इतकेंच नाही पण संसारिक सुखाचा देखील उपभोग घेणें शक्य नसते म्हणजे संसारांतील सुखा पासून देखील तो मनुष्य पराङ्मुख होतो. बरीच कुळशिला बरोबरच गोष्टाचाही पण विचार केला पाहिजे. अर्थात् शास्त्रकारांनीं समोश्रीयाचे बरोबर लग्न करण्या बाबतींत निषेध केला आहे; कारण—समोश्रीय—संघर्षी म्हणजे—एकच कुळांतील—बेटु गणजे जातात. व भावाबहिणीचें अपवा बहिणीचें मावा बरोबर लग्न व्यवहारांत देखील निषिद्धच आहे. वैप्रश्याग्रहार देखील अनेक सांगताना की—समोश्रीय मनुष्यांचें एक एकच असतें—कारण त्यांच्या परंपरेचें एकाच मूळ

मासक्त नसतात हॅदी आपण पाहतो. पशुंमध्ये सवात कामा-
 क म्हणजे कुतरा मानला आहे पण त्याच्या देखील कामवा-
 नेचे महिने ठरलेले आहेत. दुर्दैव एवढेच की मनुष्य मात्राला
 स्वातत्त्वाचा विचार करण्याची शक्ति असून तमेंच स्वतःचे हित
 अहित कशांत आहे हें समजण्याची बुद्धि असून देखील
 कामांय होऊन विषयाचे ठायीं एवढें आसक्त होतात कीं
 त्यांना आपल्या शरीराचें मान राहत नाहीं, ते लोक निंदेची
 पात्रां करीत नाहींत इतकेंच नाहीं पण स्वतःच्या व दुसऱ्याच्या
 समर्थ्यांचा पण ते विचार करीत नाहींत. रात्रंदिवस त्यांना
 कामधामने शिवाय दुसरे कांहीं देखील दिसत नाहीं. वर्तमानपत्रांत
 आपण अशा पुष्कळ गोष्टी वाचल्या आहेत कीं अमुक एक
 तय विवाहानंतर अथवा फलशोभना नंतर एक महिन्याचे आंतक
 रून गेला. अमुक एक इसम संसारिक झाल्यावर अथवा शान्तिक
 झाल्यानंतर पंधरा दिवसानंतरच मृत्यु मुक्तो पडला. याचें काय
 कारण असावें ? याचें कारण दुसरें तिसरें कोहींही नमून
 आम्ही वर सांगितले तेंच. म्हणजे त्यांची विषयामत्तता. पुष्कळ
 लोक विचार करितात म्हणजे असेंच समजतात कीं ही दासी-
 मंडळी निवा तरा दर्जा अर्वांगनेचा आहे—आम्ही विषयसेवना-
 तर्तीच आणिली आहे. पण या त्यांच्या विषयासत्त्वाचा परिणाम
 यांच्या स्वतःच्या समारंभांचेच छेदक अंश आणतो. याला
 कांहीं कोणताही सुज्ञ कामपुरुषार्थाची साधना म्हणणार नाहीं व
 कीं कांहीं कामपुरुषार्थाची साधना पण नव्हे.

या पुण्यार्पाचे नीति पूर्वक सेवन झाल्यास काम पुण्यार्पाची योग्य साधना झाली असे म्हणता येईल. पण जर शास्त्र मर्यादेने दळ-
 गन करून अनीति पूर्वक या पुण्यार्पाचे सेवन केले तर ती काम-
 साधना नमुन कुकर्म—दुष्कर्म मानना केली असे होईल. अशा
 तऱ्हेची कामसाधना म्हणजे कुकर्मच होय. मो पुण्य स्वामी
 बरोबर देखील मर्यादितच—म्हणजे वैद्यशास्त्र व धर्मशास्त्र यांच्या
 नियमांनुसार—संपार सेवन करितो तोच काम पुण्यार्पाची
 साधना करितो असे म्हणता येईल. असे नियमित वर्तन न
 करणारे म्हणजे मर्यादा भंग करणारे हे पशू पेशी देखील निपटारे
 म्हणून गणले जातात. कारण पशू मध्ये देखील क्रियेक पशू आ-
 पल्या नियमिततेचा भंग करित नाहीत. याचा अर्थ असा की
 आपल्या घरी असलेल्या पशू पासून संततिव्हावी अशी जेव्हा घर
 मालकाचा इच्छा होते तेव्हाच ते नर आणि मादी यांचा संभोग
 होऊन देतात. एरव्ही मनुष्य नर आणि मादी या दोघांनाही
 ठाणावर बांधतो. याचा अर्थ एवढाच की स्वार्थापार्थी मनुष्य
 पशूंना कामसेवन करून देत नाही. ही पशू मधील नियमितता
 कृत्रीम झाली. पण पशू मध्ये नियमित कालच विषय संभोगाचा
 आहे हे आपण पाहतो. शिवाय एखाद्या मादीने गर्भ धारण
 केला की दुसरे पशू त्या मादी जवळ जात सुद्धा नाहीत. पशूला
 ते नैसर्गिक ज्ञान असते. शिवाय नर आणि मादी हे रात्रंदिवस
 एक ठिकाणी असून देखील त्यांच्या ठराविक काळा शिवाय पशू

बरोबर योग्य कार्या संबंध ठेवणे—नियमित वेळा शिवाय अन्यवेळा संबंध न ठेवणे—म्हणजे ॥ ब्रह्मचर्य ॥ अशी व्याख्या होईल.

या नियमाच्या विरुद्ध जे वर्तन करितात, ते सरोसरच ब्रह्मचर्यधन भंग करितात. विद्येक्षांची अशी खोटी समजूत झालेली आहे कीं विवाहानंतर विवाहिता स्त्री शिवाय इतर स्त्रिया बरोबर संबंध ठेवणे अथवा वेष्ट्यागमन करणे म्हणजे ब्रह्मचर्यधन भंग होय. परंतु वस्तुस्थिति मात्र तशी नाही. वेष्ट्यागमन अथवा परस्त्रीमेवन हा एक प्रकारचा दुराचार आहे; परंतु अति आणि अनियमित स्वस्त्री संगाने ब्रह्मचर्यधनाचा भंग होतो. स्वस्त्री बरोबर केव्हां व कशा परिस्थितीत संबंध केला म्हणजे, ब्रह्मचर्य-धनाचा भंग होतो त्याचीं कांहीं छत्रां खाली दिली आहेत:— अनियमित आणि अयोग्य प्रकारचे वर्तन ठेवणे, बीर्याचा मयदि बाहेर थपय करणे, स्त्रीच्या इच्छेविरुद्ध बळनवरीने विषयसेवन करणे, काळ आणि वेळ याचा विचार न करणे, रमस्वला, सर्गभा आणि व्याधिप्रसूत स्त्री बरोबर संबंध करणे इतरे. थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे ब्रह्मचर्याच्या नियमा विरुद्ध वर्तन करणे याचे नांव ॥ ब्रह्मचर्याचा भंग ॥ अथवा ॥ व्यभिचार ॥ होय.

गृहस्थामाठीं असें मुद्दाम नमूद करून ठेवण्यांत आले आहे कीं, ' पुत्रकामः स्वदारेष्वधिकारी ' अर्थात्—पुत्राची इच्छा करणार याचा आपल्या पत्नीच्या दायीं अधिकार आहे. परंतु हे.

लग्ना नंतर देखील पाळ्याचें लागणारें ब्रह्मचर्य.

मनुष्यांनीं हें खूप ध्यानांत ठेविलें पाहिजे कीं लग्न होण्या-पूर्वी त्यांच्यावर ब्रह्मचर्य पाळण्याची जेवढी जबाबदारी होती व त्यांना ब्रह्मचर्य पाळण्याची जेवढी आवश्यकता होती तितकीच किंवा दुना त्याहूनही ब्रह्मचर्य पाळण्याची जास्त जबाबदारी व आवश्यकता लग्न झाल्यावर देखील त्यांच्यावर आहे असें आपण म्हटल्यास ते सम्याला सोडून नाहीं.

विवाहाचें आधीं बीर्याचें चांगल्या प्रकारें रक्षण करणें हें जसें ब्रह्मचर्य आहे त्याच प्रमाणें विवाहानंतर बीर्याचा अतियोग अथवा मिथ्यायोग न होऊं देणें हें देखील एक प्रकारचें 'ब्रह्मचर्य'च आहे. व या दुमन्या ब्रह्मचर्याचें पाळन करणें पहिल्याहून जास्त कठीण आहे. विषयवासनेच्या पूर्णतेला अनुकूल परिस्थिति असून देखील मन आपल्या ताब्यांत ठेऊन विषय वासनेला दायून ठेवणें हें कठीण नाहीं काय ? या प्रमाणें मनाला जे आपल्या ताब्यांत ठेऊं शकत नाहीं तेच स्त्रियांना यमिनाच्या पोटावर बेटे बनतात. परंतु मरोगर, गृहस्थांनीं अमते बटेवार न करतां ब्रह्मचर्याचें अवश्य पाळन केलें पाहिजे. गृहस्थांच्या म्हणजे विवाहितांच्या ब्रह्मचर्याची जर आपण म्हणवली व्याख्या करूं लागलों तर “ प्रवोत्पादनाच्या हेतूने आपल्या विवाहिता स्त्री

असल्या दुराचारी मनुष्या करितां शास्त्रांमध्ये पुक्कळ सांगितले
 आहे. असल्या दुराचारी लोकाविषयी आपण वेचटक एपपावेतो
 विधान करूं शकतो की त्यांच्या अंतःकरणांत धर्माला जागाच
 नाही. नसत नसत ते अमर्षी आहेत असे म्हटले तरी चालेल.
 ही गोष्ट अथवा हा आरोप कि-येवढा पडत नाही पण या
 विषयी एकच दृष्टान्त पुरेसा आहे व तो असाः—समजा एक
 परग्वी रत मनुष्य आहे व त्याने आपल्या कामपात्राला असा
 संदेश पाठविला कीं अमुक वेळेला अमर्ष्या ठिकाणीं मी येऊन
 येतेन. अथवा आपल्या कामपात्राची रजा घेण्याचे वेळेस असें
 ठरविले कीं उद्देक अमुक ठिकाणीं इतके वाजतां येऊन आपण
 प्रेम गोष्टी करूं. त्याच्या दुर्दैवाने—वा सुदैवाने—त्याच वेळेला
 त्याच्या गावात त्याच्या नातींतील अत्यंत पुजनीय व श्रेष्ठ
 गुरुवर्य आले अथवा प्रत्यक्ष परमेश्वर अवतरला तरी देखील
 सदाह्म मनुष्य आपल्या गुरुच्या अथवा परमेश्वराच्या दर्शनाला
 जाणें शक्य आहे काय ! कदापि देखील नाही. उलट आपली
 महत्त्वाची रजातों कामें टाकून देऊन तो आपल्या माननीय
 देवीच्या दर्शनाला जाणार. यावरून काय सिद्ध होतें ! त्याच्या
 अंतःकरणांत धर्मवासनेचा अभाव दुसरे काहीच नाही. तेव्हां असें
 धर्महीन आणि दुराचारी इमम आपल्या स्वतःची, सर्व तऱ्हेनें
 रचमल्ली करून घेतात ही स्पष्ट गोष्ट आहे. आतां स्वामी बरो-
 अमर्षादित विषय संकन करणाऱ्याची स्थिति पाहिली न

केव्हा ! तो योग्यपणां अन्यायानंर, नेहमीं वगितीं नारीं, शिवाय त्यानें विशिष्ट नियमांनं पाळन केळें तर, जर त्यानं नियमांनं पाळन केळें नाहीं, अभियमिनरीतीनं वर्तन केळें, तर तो तिर्यच्याहूनही हलक्या जातीचा मान्या मानो. या वाचनांत भक्तशिरोमणी श्री तुलसीदास यांचा एक मार्मिक दोहा आहे कीं.—

कार्तिक मामके कूतरे तजे अन्न और प्याम ।

तुलसी चांकी क्या गति जिसके बारे माम ॥ १ ॥

कुत्रा एक महिन्याच्या विषयसेवनानें विमाज्जो; त्याचें केस गळून पडतात; त्याच्या अंगावर चट्टे पडतात; त्याच्या कानांत किडे पडतात; व विद्रव्येक तर मृत्युमुखीं देखील पडतात. एक महिन्याच्या विषयसेवनानें जर वर प्रमाणें स्थिति होते तर जे बाराही महिने विषय सेवन करितात त्या मनुष्य प्राण्याची काय स्थिति झाली पाहिजे याचा वाचकांना विचार करतां येण्यासारखा आहे.

परस्त्री सेवन आणि वेश्या गमन यांच्या योगें जे आपल्या ब्रह्मचर्याचा भंग करितात त्यांची गोष्ट आपण बाजूला ठेवूंया. कारण परस्त्री सेवन आणि वेश्या गमन करणारे ब्रह्मचर्याचाच भंग करितात इतकेंच नाहीं पण ते दुराचाराचें सेवन करितात.

असल्या दुराचारी मनुष्या करितां शास्त्रांमध्यें पुढळून सांगितलें आहे. असल्या दुराचारी लोकाविषयीं आपण बेघटक न्यायाचेतों विधान करूं शकतो कीं त्यांच्या अंतःकरणांत धर्माला नागाच नाहीं. जगळ जगळ ते अवर्मा आहेत असें म्हणूं तरी चालेल. ही गोष्ट अथवा हा आरोप कियेकरना पटन नाहीं पण या विषयीं एकच दृष्टान्त पुरेसा आहे व तो असाः—समजा एक परगणी रत मनुष्य आहे व त्यानें आपल्या कामपात्राच्या अमा संदेश पाठविला कीं अमुक बेळेंडा अमक्या ठिकाणीं मी येऊन भेटेन. अथवा आपल्या कामपात्राची रमा येण्याचें बेळेंड असें ठरविलें कीं उद्देंक अमुक ठिकाणीं इतकें वानवां येऊन आपण प्रेम गोष्टीं करूं. त्याच्या हुद्देशानें—वा सुद्देशानें—त्याच बेळेंडा त्याच्या गावांत त्याच्या मातीतील अर्थांत घुमनीय व भेट गुरुवर्य आले अथवा प्रत्यक्ष परमेश्वर अवतरला तरी देवीन सदाहु मनुष्य आपल्या गुरुच्या अथवा परमेश्वराच्या दर्शनाला जाणें शक्य आहे काय ? कदापि देवीन नाहीं. उलट आपली म्हणण्याची हमारों कामे टाकून देऊन तो आपल्या माननीय देवीच्या दर्शनाला जाणार. यावरून काय सिद्ध होते ? त्याच्या अंतःकरणांत धर्मवामनेचा अभाव दुमरे काहीच नाहीं. तेश्चां अर्गे धर्महीन आणि दुराचारी इसम आरक्या स्वतःची, सर्व तन्हेने पायमल्ली करून घेतात ही स्पष्ट गोष्ट आहे. आतां स्वकी बरोबर अमर्षादित विषय सैन्य करणाऱ्याची स्थिति पाहिली तर

तेथेही आपणाला असेच दिपून येईल कीं विषयाच्या अनि
हत्याप्ताने स्वामी बरोबर अमर्यादिन विषय सेवन करणारा देवांत
आपल्या स्तनःच्या गरीरानी पायमल्ली करून घेतो. म्हणून
मनुष्यमात्राने शास्त्रमर्यादेचा विचार तर अवश्यमेव केल्यान पाहिजे.

विषय सेवनाची मर्यादा.

ही मर्यादा दाखविणानां भावदकात्रांत असे मांगितले आहे
कीं:—‘ ऋतौ भार्यामुपेयान् ’ अर्थात् ऋतुकालीं पुरुषाने स्त्री
जवळ जावे; स्त्री रजस्वला झाली त्या दिवसापासून १६ दिवस
पर्यंतच्या काळाला ‘ ऋतुकाल ’ म्हणतात. स्त्री रजस्वला झाली
याचा अर्थ स्त्रीला ‘ ऋतुश्राव ’ झाला तो काळ ममतावयाचा
आहे. वैद्यक शास्त्राच्या नियमाप्रमाणे स्त्री गर्भवती राहण्याचा
हाच काळ आहे. या बरील सोळा दिवसांपैकी स्त्री पुरुषाने एक
दिवस नकी केला पाहिजे. असे सांगतात कीं सोळा दिवसाचा
हा ऋतुकाल संपल्या नंतर स्त्रीचे गर्भाशय बंद होते; व तदनंतर
गर्भधारणेच्या हेतूने संयोग करणे निरर्थक आहे. येथे हेंही ध्या-
नांत ठेविले पाहिजे कीं बरील सोळा दिवसाच्या अवधीत जितके
दिवस स्त्रीचा रक्तश्राव चालू असेल त्या दिवसांत चुकून सुद्धां
स्त्री समागम करूं नये. बरील सोळा रात्रीत देखील अमुक अमुक
रात्री वर्ज्य करण्यांत आल्या आहेत. या सर्वां नावर्तीत स्त्री समा-
गम करण्यापूर्वी पुरुषाने विचार करण्याचा आहे.

वस्तुस्थितीचा विचार केला म्हणजे असे दिसून येते की प्रत्येक मनुष्याला कर्मांत कर्मां पत्रसारखे अठरा महिने ब्रह्मचर्य पाळण्याचा प्रमंग जरूर मिळतो व तितक्या मुदतीपर्यंत त्याने ब्रह्मचर्य हे अवश्यच पाळणेंच पाहिजे.

शास्त्रकारांचे बरील कथन सत्य आहे. व शरीरशास्त्राच्या नियमा प्रमाणें ही गोष्ट सर्वथैव सत्य आहे की—न्या दिवशी स्त्रीच्या ठिकाणी गर्भधारणा होते त्या दिवसा पासून पुरुषाने स्त्री समागम करूं नये. हा नियम—म्हणजे स्त्री समागम वर्ज्य करणें—बालकाचा मज्ज होऊन बालकानें दूध पिण्याचें सोडून अन्न खाण्याला सुरुवात करी पावेतो पाळण्याचा आहे. जेव्हां बालक दूध पिण्याचें सोडून देत व अन्न खाऊ लागत त्याच वेळीं निरोगी स्त्रीला पुनः प्रसूत्यास प्राप्त होतो. हा सर्व काल जवळ जवळ अठरा महिने अप्रमा त्याहून थोडा अधिक होतो. या मुदतीत पुरुषाने चुकून मुद्रां स्त्री समागम करूं नये. याचेंच नांव “ब्रह्मचर्य”. स्त्री असून तमंच स्त्रीपासून पुत्र प्राप्ति झाली असून मुद्रां बरील नियमानें बालगारा गृहस्थ हा सरा ब्रह्मचारीच समजला जातो. विवाहित पुरुषाचें ब्रह्मचर्य तें हेंच.

या प्रमाणें अठरा महिने पावेतो विवाहित पुरुषानें ब्रह्मचर्य जरूर पाळिणेंच पाहिजे असें एक इंग्रजी विद्वान देखील विशेष ओर देऊन सांगतो इतकेंच नाहीं वण याच्या ही पुढे जाऊन

त्याचे असे सांगणे आहे की—भयरा महिन्याची मुदतीत स्त्री फारच अशक्त झालेली असते आणि म्हणून स्त्री मुदत व शक्तिमान हाई पावेतो पुरुषाने स्त्री समागम करू नये. वर प्रमाणे स्त्रीला पूर्ण शक्ति येण्याचा काळ सदरहु इंग्रज विद्वान आणखी बारा किंवा पंधरा महिने पुढे दडलतो. म्हणजे एकंदर अडीच अथवा तीन वर्षे पावेतो पुरुषाने ब्रह्मचर्य अवश्यमेव पाळायचे आहे. अशा तऱ्हेने ब्रह्मचर्य पाळणाऱ्या पुरुषाला—वीर्याचे रक्षण करणाऱ्या पुरुषाला—अथवा अशा निवडाने संपार सेवन करणाऱ्या पुरुषाला महान तेजस्वी, विराळ आणि रुंद छाती असलेला, बळवान व शूर पुत्र झाला तर त्यात नवल ते कोणते ? व अशा तऱ्हेच्या मुदत सांती पासून पुढे चांगली संतति होऊन उत्तरोत्तर आर्य संसार सुधोरत होई व नवे शाय नाही काय !

काय ? ज्ञान विषय सेवनाने कामाची तृप्ति होते ?

या प्रसंगी एक लुब्धका करणे मरुभीचे आहे आणि तो हा की किन्वेद मग असे समजून ज्ञान विषय सेवन करितात की—भयक बाल्य पर्यंत एकमात्रे विषय सेवन करण्यांत आले म्हणजे त्या सेवनें सेवनें तृप्ति होते व तदनंतर त्या बाबतींत इच्छा राहत नाही. परंतु ही समजूत अशीच तू भोक्त्यानें भ्रमि जाण होईल हे जिकरे मध्य तिरछीच सत्य मानां येईल. विषय

सेवन वाटेल तितकें वेळा करण्यांत आलें तरी त्याची निवृत्ति होणें दूरच राहिलें परंतु उलट विषय सेवनाची इच्छा नास्त प्रचल पात्र होणे. स्मृतिस्मर मनु मनुस्मृतीच्या दुसऱ्या अध्यायांत असे सांगतात कीं.—

न जातु कामः कामानामुपभोगेन क्षाम्यति ।
इविषा कृष्णवर्त्मैव भूय एवाभिवर्धते ॥ ९४ ॥

अर्थात्—विषयोपभोगानें कामाची शांति कदापि देखील होत नाहीं पण आग्नेमध्ये तूप टाकल्यानें जसा अग्नि जास्त प्रज्वलित होतो तद्वत कामाची देखील वृद्धि होते.

बलिकाळ सर्तत श्री हेमचंद्राचार्य हे देखील योगशास्त्राच्या दुसऱ्या प्रकाशांत या वाक्यांत खालीं दिल्या प्रमाणें सांगतातः—

स्त्रीसंभोगेन यः कामम्बरं प्रतिचिकीर्षति ।
स दुतार्थं घृणादुत्पा बिध्यापयितुमिच्छति ॥८१॥

अर्थात्—जो मनुष्य, स्त्रीच्या संभोगाच्या योगें कामम्बराला शांत करूं पाहतो—शांत करण्याची इच्छा करितो—तो दुष्याच्या आहुतीनीं अग्नीला शांत करूं पाहतात तद्वत प्रयत्न करितो; अर्थात् दुष्याच्या आहुतीनीं जसा अग्नि शांत न होतो

तुम्हें जन्मि होतो त्यात खी संयोगाचें कारणच शरीर होतें तुम्हें ते सगळे संयोगांचे इच्छाचें कारण त्यांचेच इच्छाचें नुकसानकारक आहे.

विषय सेवनाची त्याच्या चरित्र-मोडी-गानाची तो त्या सगळ्या वर्षांत त्यांच्या मूर्खता राहिली. त्याच्यानेच सगळ्या त्याच्या आदरीचा भी होतो. विषयची त्याच्या भावना त्याच्या तो सगळ्या दुष्ट, भेद, शोच, वांछाचें कारण वगळणारा होता. त्या रागीताची त्याच्या कामगती साठी तरी देण्या त्याच्या वरान करिता भावना असल्याचें संयोजन येई पावेली त्यांचे आयुष्य राहिले. कामगतीचा महिमा म्हणताच तो त्याच व त्या कामाची शक्ति केवढीच होत नाही म्हणून तुम्हा सगळ्यांचे अति विषय सेवनापासून नेहमी अलिप्त राहिले.

थोडें देण्याल घोरिस्मयान किती नुकसान करिते ?

आजकाल आपण अशी पुष्कळ मनुष्ये पाहिली ही शारीरिक कष्ट तर त्यांच्या अंगां नमनेच वग त्या शरीराचें त्यांचे मानसिक कष्ट इतकें कमजोर असले कीं अगदी लहानमहान कार्ये करण्याला देखील त्यांची हिम्मत चालत नाही. या त्यांच्या मानसिक दोर्बल्याचें कारण दुसरे कांहीही नसून अति-अधिक-विषयसेवन होय. ज्यांचे अगदी थोडें घोरिस्मयान झाले-ज्यांच्या हातून

मदभर्याचा—एकाद दुसरा वेळ थोडासा प्रमाद पडला अपश मद-
 भर्याचा किंचित भंग झाला तर त्यांना देखील आपल्या कोणत्याही
 कार्यात यश प्राप्त होत नाही उलट अपयश मिळते, याची अनेक
 उदाहरणे आपल्या समोर आहेत; तेव्हा ज्यांनी आपले मदभर्याचा
 भंग करण्याचे माननीय कोणतीही मर्यादा ठेविली नाही अथवा
 ज्यांनी मदभर्याचा भंग करण्याचे माननीय आपला पहिला नंबर
 लाविला ते दरेक कार्यात विजय न मिळविता मागे पडते—त्यांना
 दरेक कार्यात असयश आले—तर त्यांत आश्चर्य मानण्या भोगे
 काही आहे काय ! मुर्खीच नाही. सर्व युरोपमंडाला हाकवून
 सोडणारी व्यक्ति नेपोलियन बॉनापार्ट याची माहिती कोणाकडे
 नाही ! तो एक जगद्विख्यात पुरुष होऊन गेला. असे आतून
 मुद्दा तो आपल्या पदावरून दाखवला. त्याचे अंगी सामर्थ्य
 असून मुद्दा तो हरला. याचे काय बरे कारण असावे ! याचे कारण
 इतिहासानून दिव्याच्या प्रकाशा सारखे स्पष्ट असे मिळते की.—
 संप्र.माता आपल्याच्या अगोदर त्याने आपला स्वतःचा बाप
 स्वतःच करून घेतला होता. अर्थात् सामांजित जाण्याचे अगोदर-
 च्या रार्थीच त्याने स्वतःही समागवाचा योग आणला होता.
 स्पष्ट शब्दांत सांगायलाच म्हणजे त्याने आपल्या रार्थीच
 मदभर्याच्या मर्यादेचा भंग केला होता. अभिमन्यु साम्या महा
 बलवान आणि पाहसी थोडा बुरखेवाच्या रणभूमीवर सामान्य
 आला याचे तरी कारण काय ! याचे ही कारण दिसू नये की

रामचंद्रावर नाटकाच्या अंदाज त्याने आपल्या अज्ञानाचा प्रभाव
 मग कसा होता. मने पांढराने की-मेघनादाच्या मातलाने
 कोण समजणे आहे ! असा नेहरी दम विजया तेरा श्री
 रामचंद्र प्रभूंनी असे उत्तर दिले की-‘ त्याने काय बरे पावेतो
 कदाहीत प्रत्यक्ष का पाहिले असे, - त्या मुदनात आणून
 विचार देवाला ज्याच्या मनात आले नमनीत, तोच वीर पुन
 मेघनादाचा मारू शकेल. ’ व वरील प्रमाणे कडकटीत प्रत्य-
 क्ष काय असा काय बरे पावेतो भक्त शिरोमणी लक्ष्मणांनी पाहिले
 असल्या मुळे मेघनादाचा वन करण्याचे कामाने लक्ष्मणाचा यत्न
 मिळाले. प्रत्यक्षाच्या मुदनात काही विचार देवाला लक्ष्मणाचे
 मनाला केव्हा ही शिरो नहीत. शिवाय लक्ष्मणाच्या पवित्रते
 विषयी ज्ञान काय सांगणे ! त्यावेळी सीतामाईच्या विरहाने
 श्री रामचंद्र प्रभू शोकाकुल होऊन वनात सीतादेवीचा शोध
 करीत होते त्यावेळी फिरता फिरता सुग्रीवाला वनात काही
 आभूषणे मिळाली ती त्याने प्रभु जवळ दिली. ती आभूषणे
 प्रभूंनी आपल्या बंधूला-लक्ष्मणाचा-दासविर्ही व विचारले ‘ का
 लक्ष्मणा ही आभूषणे देवी सीतेचीच आहेत काय ! तेव्हा
 लक्ष्मणाने उत्तर दिले:-

भूषणे नैव जानामि नैव जानामि कुंडले ।

नूपुराण्येव जानामि नित्यं पादाभिवंदनात् ॥ १ ॥

हे प्रभो ! मी या कुंडल्यादि आमूषणांना ओळखीन नाही पण या नपुंगनांच फक्त ओळखीची की ती सीतामार्दर्शनाचे आहेत. ही नूपुर ओळखण्याचे कारण हेच की मी मार्दच्या चरणांमार्दने बंदन करी तेव्हा ती मी पाही व याचमुळे ती तीन आहेत असे मी सांगू शकतो.

अहाहा ! केवढा सुंदर भाव ! किती सुंदर मर्यादा ! केवढे सुंदर आणि कडकडीत ब्रह्मचर्य ! कडकडीत ब्रह्मचर्याचे जसे सुंदर फळ मिळते व अशा ब्रह्मचारी मनुष्याला जसे त्याच्या प्रत्येक कार्यात यश मिळते त्याच्या उलट ब्रह्मचर्याचे पालन करण्यात थोडी देणोल वसर झाली तर त्याचा ताबटोच अनिष्ट परिणाम होतो. अग्रीश नकळत जरी पाय पडला तरी जसा त्याचा परिणाम होतो तसा ब्रह्मचर्याचे नकळत जरी एखाडे संकट झाले तरी त्याचा अनिष्ट परिणाम होतोच. अशा विषयी वर अभिमन्यु नेपोलीभन यांचे दृष्टांत दिले आहेतच त्या वरून बाबकांची खात्री होईल. पण याच बाबतीतील एक घडामोड ठेवण्या सारखा एक आधुनिक दृष्टांत दिव्यात तो अनाठायी होणार नाही.

पोट्या वर्षा पूर्वीची गोष्ट आहे. गुजराथेंत महिमाणा गांवाचे एक गांव आहे. तेथे एक वेळा दोन महिलांची कुत्सी झाली. दोघेही मद्य गुट्ट आणि मजबूत होणे. त्यापैकी एक रेलवे वरील खोरी (५००० दगड मारता भारतात ती—अथवा ज्यावर रेलवे

अधिकांशी ममून भेटोने हमान लुटावून सोडून ती-) सोड-
णारा होना व दुसरा देरासर (जैन मंदिर) मचीळ नोकर होना.
छोरी सोडणाऱ्या मह्ता केसां देरासरमचीळ मह्ता कारन मनबून
अमून त्यानें बऱ्याच मह्तांना नीत केल्ले होने. या कुर्मीन देरा-
सर मचीळ मह्तानें छोरीवाल्या मह्ताच्या नीत करण्यामागीं पुष्कळ
डावपेच लढविले पण त्याचा कांहीं देतीळ उपयोग न होना
शेवटीं छोरीवाल्या मह्तानें देरासर मचीळ मह्ताला नीत केल्ले.
देरासरच्या मह्ताला एकेदिवशीं एकांतात बोलावून विचारलें कीं-
“ त्वां तर मोठमोठ्या मह्तांनोचर कुस्त्या मारल्यात; मग या
वेळीं छोरीवाल्या मह्तानें तुला नीत केल्लें तें कां ! ” त्यानें
अत्यंत दिलगीर होऊन कळविलें कीं:-“ मी एकच वेळा माझ्या
वीर्याचा वाईट तऱ्हेनें नाश केल्या आणि मला मिळालेले अवयव
हा त्याचाच परिणाम आहे. ”

ब्रह्मचर्या पासून अलभ्य लाभ.

बरील विवेचना करून आपल्या हें पूर्णपणें ध्यानांत आलेच
असेल कीं, वीर्यहानि ही मनुष्याला सर्वच कामांन अहितकारिणी
होते. वीर्यहानी पासून मनुष्यमात्राला प्रत्येक कार्यांत अवयव
येते, सारांश वीर्यहानि हें या संसारांत दुःखाचें मूळ असून
वीर्यहानी मुळेंच मनुष्यमात्राची अवनति माली आहे. एके ठिकाणीं
एका विद्वानानें वीर्य रक्षणाची अवश्यकता या बाबतींत असें,

म्हटलें आहे कीं—दिव्याला निमकी तेलाची आवश्यकता आहे तितकीच मनुष्यच्या शरीर रक्षणासाठी वीर्याची आवश्यकता आहे. म्हणजे तेला शिवाय जमा दिवा जळू शकत नाही व जास्त तेलाने दिवा जसा जास्त प्रकाश देतो त्याच प्रमाणे वीर्या शिवाय मनुष्य जगू शकत नाही आणि वीर्य रक्षणाने मनुष्य जास्त तेमस्वी दिवतो. कामवामनेच्या तृप्तीस्तव वीर्य क्षय केल्याने मनुष्याच्या बुद्धीवर व शरीर प्रकृतीवर त्याचा परिणाम होतो व असा वीर्यक्षय न केल्यास तेच वीर्य मनुष्याच्या आकर्षण शक्तीच्या व मानसिक शक्तीच्या वृद्धीला कारणीभूत होतें. वीर्य रक्षणाने मनुष्याच्या मानसिक शक्तीचा विकास होतो व त्याला आनंद होतो इतकेंच नाही पण त्याची संतति तेमस्वी व सुदृढ निरमते. कलिकाल सर्वज्ञ श्री हेमचंद्राचार्य हे देखील आपल्या योगशास्त्राच्या दुमन्या प्रकाशात असे सांगतात कीं.—

चिरायुषः सुसंस्थाना दृढसेहनना नराः ।

तेजस्विनो महावीर्या भवेयुर्ब्रह्मचर्यतः ॥ १०५ ॥

अर्थात्—ब्रह्मचर्य पाळल्याने दीर्घायुषी, सुसंस्थानिक, शरीराने सुदृढ, तेमस्वी आणि अतिशय चळवान अशी मनुष्ये होतात.

म्हणून आपल्या शरीराचे रक्षण व्हावे तसेच आपणाला उत्तम संतति प्राप्त व्हावी अशी इच्छा बाळगणाऱ्या प्रत्येक

[illegible]

सोपानांचीच, व या दहा पांच कामांच्या गुणाकर्तित ते नुमते
 पाळत मानात इतकेंच नाही वण त्यांच्या डोक्यावर अगता
 सांघावर बीम पंचवीस जोर वजनाने गामान अमठे तर त्या
 करिता त्यांना निराळ्या हमान्याची अश्रुयान्ता नमते. ते ते
 सहन नेतात. त्यांच्या डोक्याला पाळीसाठी मात्र नमते. त्यांची
 दृष्टि मनेन अमते. या सगळे काय बरे कारण असावे. याचे
 एकच कारण आहे व ते हेच की त्यांनी आत्म्या बघात आत्म्या
 बीर्याचा दुस्प्रयोग केलेला समतो. प्रत्यक्षपाच्या नियमाच्या अनुम-
 तानच त्यांनी आपला गृहस्थाश्रम पाळविटेंग असतो म्हणजे
 ताहण्याश्रमने त्यांनी नियमितपणे मंगलग्नेन केलेले अगने व
 याचाच परिणाम हा होतो की वृद्धाश्रमने त्यांची अंगरुटी
 मजबूत राहते व ते शक्तिहीन असत नाहीत.

एक पत्नीघनार्थी अवयवकता.

विरोपेक्षान्न गृहस्थांनी प्रत्यक्ष पाळनाच्या अंगधुन एक
 दुसरी गोष्ट ज्यांनाच ठेवण्याची आहे व ती ही की, एक स्त्री
 आपला दुसऱ्या स्त्री बरोबर विवाह करून घेते. एक वेता जाऊन
 तिला बरोबर लग्न करणाऱ्या हंगमाच्या प्रत्यक्षदेवताच अंग व-
 न्नी बघीने असे लिहून ठेविले आहे की—'जाकी एक
 रीत आहे. बद तद्वा प्रकाशारी हे ॥ बघीने म्हणजे सर्वथे

सत्य आहे. एक पत्नीजन पाळणारा गृहस्थ सारोत्तरच वेषचारी म्हणून मानण्याला योग्य पुरुष होय. सरे पाहू गेलें अमरां दोन स्त्रियांचा पति होणाऱ्या पुरुषाला संपरांतील सुन तर मिळतच नाही वण उत्त तयाचा मर्ग मम्म आंतल्या आंत नष्टकृत करून त्याला काढावा लागतो. दोन स्त्रियांचा पति होणाऱ्या इममाची खरोखर इतकी वाईट स्थिति असते कीं त्याचें वर्णन केल्यास त्या नावर्तीन एक स्वतंत्र ग्रंथ लिहितां येईल. शास्त्रकारांचें या नावर्तीत असें वचन आहे कीं:—

वरं कारागृहे भिप्तो वरं देशान्तरभ्रमी ।

वरं नरकसंचारी न द्विभाषां पुनः पुमान् ॥ १ ॥

अभोजनो गृहाद् याति नाम्रोत्पम्बुछशमपि ।

असालितपदः शेते भार्याद्वयुतो नरः ॥ २ ॥

अर्थातः — कारागृहांत वास करणारा वरा; देशान्तरी भटकणारा चांगला, नरकांत संचार करणारा उत्तम; पण दोन स्त्रियांच्या पतीला घरून जेवल्या शिवाय बाहेर पडावे लागते, त्याला पाणी देखील मिळत नाही आणि पाय धुतल्या शिवायच त्या त्रिचाच्याला निजून राहावे लागते.

वरील गोष्ट कांहीं खोटी नाही. दोघींचें प्रेम संपादन 'करण्यासाठी' अथवा दोघींना रात्री 'करण्यासाठी' त्याला ज्या 'अड-

चणी सोसाऱ्या लागनात त्या एका परमेधराला माहीत. वाटेले तेवढा शूरवीर, शहाणा आणि विचक्षण पुरुष असो पण तो दोन क्रियांचा पति झाला की त्याची शूरवीरता, त्याचे शहाणपण आणि त्याची विचक्षणता हे सर्व क्रियांच्या समोर पार कोटल्या कोठे पडून जातात. अमकीला कसे समजावितां येईल व तिला समजाविण्याला आपण गेलों तर दुमारीचा रोष न होतां तिला कसे रानी ठेवितां येईल या अपवा अशाच तऱ्हेच्या विचिनेन विचान्यानें सर्व आयुष्य जातें व या विचान्यानें त्याच्या अंगीं घड असत दंगली लागत नाहीं. शिवाय दोन क्रियांचे आपसांत जे तरे बघेदे होतात ते मिथविण्या बाबतींत होणारी त्याची त्रेषा आणि या स्त्री कलहाच्या मवाद्वानें मगांत त्याची कमीती होते ती निराळीच. अशा दोन क्रियांच्या पतीची कीं आ-
स्वामुळे एका कवीनें एके ठिकाणीं असें म्हटलें आहे कीं —

बहुत बणिन बहुत घेटियाँ दो नारी भरतार ।
उसको क्या है मारना, मार रहा किरतार ॥

कवीचें काल कपन अगदीं सत्य आहे. दोन क्रियांचा पति स्वतःच मेल्याहून मेढेला भग्नो. मेढेत्याला मारण्यांत काय पुरस्कार आहे. त्याला विचान्याला घड खाण्याला किंवा पीण्याला देतील मिळत नाहीं तेव्हां एसाचा कायों आनंद घेणें तरी त्याच्या मुढेलें नशीबीं भग्नार ! दोन क्रियांच्या पतीची त्रिशंकु स्तराची

कशी स्थिति होते या बाबतीत एक सहानुभूति दृष्टान्त आहे तो असा की:-

“ ज्या पुरुषानें दोन स्त्रिया केल्या होत्या—दोन स्त्रियांचा पति—भशा एका पुरुषाच्या घरांत एक दिवस एक चोर चोरी करावयाला गेला. एक स्त्री माडीवर निमळी होती व दुसरी खोर्ली—खोर्लीच्या मजल्यावर—खोर्लीत निमळी होती. तळमजल्याच्या खोर्लीतील एका बाजूम चोर गुपचिप येऊन आपला लाग साधण्याच्या विचारांत होता. इतक्यांत खोर्लीत आपल्या पत्नी बरोबर गप्पागोष्टी करण्याच्या शेटमीची माडीवरील राणीकडे जाण्याची इच्छा झाली. पण खानील पत्नी निद्राधीन होण्याची तो वाट पाहूं लागला. पत्नी निद्रिस्थ झाली असें समजून मोठ्या सावधपणानें त्या शेटमीनें दादर चडण्याची मुरुवात केली. पतीचा हाव त्या धूर्त स्त्रीनें ताबडतोब ओळखला व लागलीच तिनें दादर चढतांना आपल्या पतिरानाचा पाय ओदला. माडीवरील राणीदेखील पतिरानाच्याच आगमनाची मार्गप्रतिष्ठा करीत होती. दादरा वर पाऊलाची चाकूळ ऐकतांच ती उठली व पाहते तों आफटी सज्ज आपल्या पतिरानाच्या आपणाकडेस येण्याच्या प्रतिबंध करीत आहे. सज्जी मत्पराची तेंपें मूर्तिमंत लडाईं सुरू झाली. माडीवरील राणीनें पतिराम पानाळ्यांत राहूं नयेत म्हणून पतिरानाची शेटी चरून ओडण्याच्या मुरुवात केली; व तळमजल्या-

वरील पदराणीने आपल्या प्रिय पतिराजांनीं स्वर्गांत जाऊं नये म्हणून त्यांच्या तंगड्या ओढण्याची सुरुवात केली. पतिराजांना ही स्थिति सुखद तर वाटलीच नाही व त्यांनीं मनांत आणले असतं तर एका राणीचा नकशा उतरून पाताळांत अगर स्वर्गांत घुलाने शयन केले असतं. पण सुखद स्थिति पेक्षा त्रिशंकु सारख्या स्थितीत राहण्यांतच त्यांना विशेष आनंद वाटत होता असें दिसते व त्या आनंदाचे एवढे एकच कारण होते कीं त्रिशंकूच्या स्थितिंत स्त्री मनांचा आप आपसांत कळव होईल पण दोघींचेही आपणावर प्रेम राहील; नाहींतर एकीच्या प्रेमाला आपणाला स्वतः अंतराचे लागेल व स्त्रीमनाचा राग अथवा स्तब्धता काढण्याला आपण दांती तृण धरून गेलों तरी त्याचा कांहीं उपयोग होणार नाही. अशा तऱ्हेचा पोक विचार करून त्या दोन राण्यांच्या कळव मध्ये आपल्या शरीराला मोठ्या हिमतीने घुसतां त्रिशंकु समान त्यानें दादरावरच उभे केले होते. दोन्ही श्रिया आपआपल्या परी पतिराजांना आपआपल्या कडे ओढीतच होत्या. वरील तमाशा, घागडधिंगा अथवा फार्स पाहण्यांत कोपण्यांत लपून राहिलेल्या चोराळा इतकी मजा वाटली व या मगनींत तो इतका रंगला कीं त्या घरांत आपण चोरी करण्याला आलों आहों याचे देखील त्याला भान राहिले नाही व तो आपला हा फार्सच पाहून राहिला. सवनी सवतीच्या भांडणांत आणि पतिराजाच्या ओढातार्णीत सर्व रात्र निघून गेली

हे देसीज त्या चोराच्या छानां आले नाही. साजळ साह्यामुळे तो चोर पकडला गेला. सदर चोराला मॉजिस्ट्रेट समोर उभे करण्यांत आले तेव्हा तो चोर म्हणाला—मी चोरी करण्याला गेलो होतो ही गोष्ट सरी आहे व मी गुन्हा कबूल करितो. माझ्या गुन्हा वद्दल आपण मला वाटेत ती शिक्षा करावी ती मी सोसण्याला तयार आहे. आपण वाटल्यास दंड करावा, मला वैदेत द्यावा, सक मसुरी अथवा अंवार कोटडीची शिक्षा द्यावी. माझ्या गुन्हा वद्दल आपल्याला योग्य वाटल्यास आपण मला कांशीची शिक्षा दिलोत तरी ती मी मोठ्या आनंदाने स्वीकारून कारण मी गुन्हा करण्याला गेलो होतो; पण मामी एकच विनंति मान्य करण्या विनंती मी आपणाला प्रार्थना करीन आहे तिचा मात्र आपण अनादर करू नये. मामी एवढीच प्रार्थना आहे की वरील शिक्षा अपुऱ्या आहेत असे आपणाला वाटल्यास व याहून एखादी भयंकर शिक्षा देण्याचे आपल्या मनांत आल्यास आपण तशी शिक्षा शोधून काढावी पण कृपा करून दोन स्त्रियांचा पति होण्याची शिक्षा मात्र मला फरमावू नये; त्या शिवाय आपणाला योग्य वाटेत ती समा करावी. चोराचे वरील मापण ऐकून कोर्टांत बराच हशा उडाला व मंडळींना थोडे आश्चर्यही वाटले. मॉजिस्ट्रेट साहेबांनी ही शिक्षा तुला कां नको याचे कारण विचारांतच चोर म्हणालाः—साहेब दोन स्त्रिया पासून शेटनीने काळ रात्री जे दुःख भोगिले त्या पुढे कांशीची शिक्षा भोगणे

बाहीच नाही अशी माझी समजूत आहे असे सांगून त्याने पाहिरेली इत्यंभूत दरीकट कोटोस सांगितली.

बरीच दृष्टान्ता बरून आपल्या हें राबित घ्यानांत येईल कीं दोन गिऱ्यांचा वति होणाऱ्या पुरुषांचे यथंकर हाल होतात व म्हाला सर्व आयुष्य कटकटींन, दुःखांत आणि मनोव्याधीत बाडाचें लागत असून शेवटीं तो सिंगून सिंगून मरतो. एवढा घटपटीन मूर्खपणाचा इतका मगाचा अनुभव समोर असून देखील पुण्यळ मनुष्ये एकापासून एक, दोन, तीन धिया बरोबर लागें करितात याचें काय बरें कारण असावें ? आमच्या मते याचें विषय म्हात्मा हे एक कारण असून त्या शिष्याय दुसऱ्हेही एक कारण आहे व ते पुत्र प्राप्तीची इच्छा हें होय. एका श्री पासून पुत्रप्राप्ति न झाली तर दुसरी श्री करणायन येते; तिच्या पासून पुत्रप्राप्तीचा संभव नमला तर मनुष्य तिसरी श्री करितो शिष्याय एका श्रीहून ज्ञान मिळ्या करणायनच आपल्या श्रीमतीने खरें भरण आहे असेही कित्येक जग समजतात; पण आत पाहूं गेजे तर त्याच्या या श्रीमतीने त्यांना कसे उत्तम फळ चागावयाळा मिळतें—दोन गिऱ्यांच्या कणाट्यांन सांगटल्यामुळे कशा उत्तम तऱ्हेच्या मडमड $\times \times \times$ चावयाळा मिळतान—हे एक फक्त त्यांच्या स्वतःच्या मनालाच टाक अमन. ज्यांना सर्व लोक सहज समजतात, जे स्वतःला ज्ञानी म्हणवितात व दुसऱ्याज चार सहज-

पणाच्या गोष्टी सांगतात असे सून त्रियांच्या समोर कमें नारी सारखे नमून उभे राहनात तसेच त्रियांच्या शिष्या जणू गोड चासुंदीच पीत आहे त्या प्रमाणे कशा वट वट आल्या पशा त्यांनी उतरवितात, तसेच त्यांना राग येऊं नये म्हणून त्यांना आपल्या डोक्यावर बसवून घेऊन ते कमें नाचनात, याचा अनुभव संसारिजनांना सांगण्याचे प्रयोजन नाही. ती रोजच्या व्यवहारांतील त्यांच्या माहितीची गोष्ट आहे. हे सर्व कशासाठीं सहन करावे लागते ? एकाच गोष्टी मुळे आणि ती ही की मनुष्य विषयाचीन झालेला असतो. खर पाहू गेलें तर पुरुषांचा प्रभाव स्त्रीवर पडाव-याला पाहिजे. परंतु आजकाल जे पाहण्यांत येते तें सर्व याच्या उलट; म्हणजे स्त्रीचा प्रभाव पुरुषावर पडतो. याचे कारण पुरुष सत्वहीन बनले आहेत या परतें दुसरे कांहीं देखील नाही.

बरीच विधान एकाचवेळीं एकापेक्षां नाम्त त्रिया करण्या बाबतींतील आहे म्हणजे बहु पत्नीत्वा विषयीचें आहे. प्रथम पत्नीच्या निधना नंतर दुसरी पत्नी करण्याला स्त्रीचा व शास्त्राचा आधार आहे व त्यामुळे एकपत्नीव्रताचा भंग होत नाही असे शास्त्रकार सांगतात; पण ज्या शास्त्रांतील आहे मुळे १२ वर्षांच्या गतभतृकेला आपलें सर्व आयुष्य दु.खांत काढावे लागतें त्या शास्त्रांत पुत्र प्राप्ती साठीं पुरुषाने वाटेळ तेव्हां वाटेळ तितके वेळ लग्न करावे व तें शास्त्रसंमत असून त्या लग्नानें एकपत्नीव्रताचा भंग होत

नाहीं असा आचार असल्यास तो नीतीला, न्यायाला आणि
ज्यवहाराला धरून नाहीं म्हणून माझही नाहीं.

आम्हाला माहीत आहे कीं हें विधान पुष्कळांना रुबणें
शक्य नाहीं. पण रोग्याला ताप आला म्हणजे जमा किनाइनचा
कडु डोस देणें जरूरीचें आहे त्याप्रमाणें आम्हाला एक पत्नी-
मनाची स्त्री व्याख्या देणें भाग आहे. व्याप्रमाणें श्रियांनीं एकाच
पतीच्या समागमांत आपला जीवनकाळ घातल्यानें त्या एक पति-
मनाचें योग्य तऱ्हेनें पालन करूं शकनात तद्बद्दल मनुष्यानें ही
आमन्य एकपत्नीमन पाळण्याचें आहे. व प्रत्यक्षाचें पालन
करण्याच्यानें त्रस्तोत्तर याच प्रकारच्या एकपत्नीमनाचें पालन केंडे
पाहिजे.

एक पत्नी गत झाल्यानंतर पुत्र प्राप्तीच्या नावा साठी
दुसरी पत्नी करणें म्हणजे एक पत्नीमनाचा भंग आहे.

मनुष्यांनीं स्त्री वर्तन करूं नये म्हणून दगडापेक्षां की! मऊ
या न्यायानें नगांत अनीतीचा प्रसार होऊं नये म्हणून दुसऱ्या
छायाची रुढी पडली.

ध्येय उत्तम असावें त्यानें व तें १०० पापऱ्या बहून
मेल्यावर मिळेल अशा ठिकाणीं ठेवलेलें अमर्त्य. जो तितकी मनात
साकूं शकत नाहीं तो पडूं नये म्हणून मध्यें विमाचें असणान;
ही दुसऱ्या छायाची गोष्ट आहे.

म्हणून प्रत्येकाने एकपत्नीव्रताचे खरे व उच्च ध्येय आपले पुढे ठेवावे.

जास्त पुत्रप्राप्ति मुळें आर्थिक दृष्टीने होणारें नुकसान.

आम्ही येथे आतां जें कांहीं सांगणार आहोंत तें जास्त पुत्रप्राप्ति संबंधानें आहे. असे पुष्कळ पुरुष पाहण्यांत येतात कीं, ज्यांच्या घरांत दप्तर सवा दप्तर मुलें खेळतांना दृष्टीला पडतात, ज्यांचें वय सत्तर वर्षांचें झालेले असतें व अशी स्थिति असून देखील ते विषया पासून निवृत्त होत नाहींत व त्यांच्या ठीकाणीं संतोष वृत्तीचा वास असत नाहीं; त्यांची इच्छा अशी असते कीं दोन चार वर्षें आपण जास्त जगल्यास त्या अवधीत आपणाला चार पांच जास्त मुलें झालीं तर उत्तम; पण असे पुरुष आर्थिक दृष्टीने भारतवर्षाची किती दुर्दर्शा करीत आहेत याचा ते अथवा त्यांच्या सारखेच दुसरे थोडा देखाळ करूं विचार करीतात काय ! कोणत्याही देशाचा प्राचीन इतिहास आण तसासून पाहिल्यास आपणाला असे आढळून येईल कीं जेव्हां जेव्हां त्या देशांत मर्यादे बाहेर लोकसंख्येचे प्रमाण वाढते त्या त्या वेळीं त्या देशावर निमर्गाचा जंगली-क्र-कार्यकन सुरू झालेला असतो. महामारी (प्लेग, कालेरा, देवी, इन्फंटुग्ना-वगैरे) दुष्काळ, घाणीकंप, आणि लढाई हीं निमर्गाच्या क्र-कार्यक्रमांनींल जंगली

हत्यारें आहेत. जेव्हां जेव्हां सृष्टि-नियमाच्या मर्यादेचें उलंघन होत तेव्हां तेव्हां दुनियेचें पारडें सप्ततील-सारखें-रहावें म्हणून निर्मळीकडून आपल्या या क्रूर आणि जंगली हत्यारांचा उपयोग करण्यांत येतो अथवा निमग आपल्या हत्याराचा उपयोग केल्या शिराय राहानच नाही. शिराय ही देखील एक गोष्ट विचारण्या लायक आहे की-भारतवर्षांत बैरभाव आणि स्वार्थ पराधर्माचा नाश होत नाही याचें काय बरें कारण असावें ! याचें कारण देखील बघीच्या प्रमाणाचें बाहुस्यच आहे. बरील गोष्ट बर्याच विचार करणाऱ्या माणसांना समजणें शक्य नाही. या बाबतींत फार खोल आणि दूरवर विचार करण्याची आवश्यकता आहे. ज्या देशाची प्रगती जमीनीच्या पैदाशीच्या-उत्पत्तीच्या-प्रमाणांत आहे, त्याच देशांतील मनुष्ये बैरभाव रहित म्हणजे एकमेकांशीं शत्रुत्व न ठेवितां आपलें जीवन गुनारूं शकतात. मग भूमीची आमची स्थिति याच्या अगदीं उलट आहे. हिंदुस्थान देशानें कोषही आणि कुतरी यांच्या प्रमाणें प्रगतीसोदना करण्यांत दुसऱ्या देशावर ताण केली आहे. निदान प्रगतीसोदनाच्या बाबतींत तरी हिंदुस्थान देग दुसऱ्या देशाच्या पुढे आहे; पण याच्या उलट द्रव्योत्पत्तींत दुसऱ्या सर्व देशांच्या मागे आहे. या बाबतींत एका इममानें असें सिद्ध करून दाखविणें आहे कीं हिंदुस्थानांत एका इममानें सोळा मनुष्यांच्या पोटा सार्हीं खुराक पुरा करावयाचा असतो म्हणजे

एका इतक्याच मोठ्या मागमें आणवून भगवान् व त्या माग-
माची मानिक आरक्त अटीच लागे भगवो. अर्थात् एका माग-
साठा अटीच लागली आणवे मीतून गुनागने लागीं. भगव
पुढील पायलागोरीत मनुष्याने नीतीने जाऊगे, देवाच्या
त्याग करणे आणि प्रत्येक जातीच्या मनुष्या करीकर एकीने व
प्रेमाने राहणे हे कोणत्याही व्यक्ती वने शक्य आहे काय !
पंचरा गावो भगवेंच्या एका भाषागेन एकाच गावी पुढे गवन
अथवा कदाच ठारण्यांत आल्या तर त्या गरीब गावी देवीत
घाव्या करितां भावभावमांत मारामारी केल्या शिवाय राहतील
काय ! पंचविम कुठल्यांना एकाच वरून त्यांचा पुढे एक दोन
माळरी ठारण्यांत आल्या तर कुतर्ग देवीत एकमेकांची काढ-
तोड केल्या शिवाय राहतील काय ! केव्हांही नाही. ही सृष्टि
क्रमा विरुद्ध गोष्ट आहे. निसर्गाळा हे पक्षेच नाही. खरोखर
या दुनियेत मर्यादेचा भंग होत आहे !

खरोखर ही एक मोठीच आश्चर्यकारक गोष्ट म्हटली पाहिजे
की ज्या मनुष्याचा घांत स्वनःच्या कुटुंबाचे पोषण होईल
इतकी देखील आवक नाही, व कुटुंबाच्या पोषणा साठी त्याला
रात्रदिवस चिंता करावी लागत असून निरंतर परिश्रम करावे
ह्यालागतात असे असून देखील तो मनुष्य एक सारखे प्रमोसादन
करण्याचे बाबतीत थोडा देखील मार्ग सहत नाही किंवा
या बाबतीत तो आपल्या मनांत मागचा पुढचा थोडा देखील

विचार न करितां घडाक्याने पुत्रोत्पादन करीन अमतो. ३
 त्या मनुष्याचा अविचाराचा परिणाम तरी काय येणार
 ' सर्वानां अन्ना वाचून मरण्याचा ' या शिवाय दुसरा कोणता
 पांच किंवा सात रुपये मिळविणारा एक मनुष्य, स्वतःचें, आप
 त्या ग्रीवें आणि त्या शिवाय असल्याम आपल्या एक किंवा
 दोन मुलांचें रक्षण करण्याला-त्यांचा पोटाला पुरेसें अन्न
 देण्याला-देखील समर्थ नसतो, पण तोच मनुष्य दर वर्षी अपत्ता
 दर दुमऱ्या वर्षी अमनेल्या संतानांन आगली भरती करितो-
 मास मुलांचा वाप होतो-जेव्हां भविष्य काळी त्या मनुष्याचा
 कृतीचा काय परिणाम होणार याचा वाचक स्व.प निर्णय करूं
 शकतील. म्हणून जर आपल्या देशाला-भारत मानेला-द्वारिद्रा-
 तुन वाचवावयाचें असेल, महामारी, दुष्काळ, धरणीकेंप आणि
 सदाई या निसर्गाच्या चार अंगळी हत्याराचा भक्षस्थानी पडूं
 यावयाचें नसेल, व भारतवर्षांत ऐक्यतेचें साम्राज्य स्थापावयाचें
 असेल, तर मनुष्याने निदान आर्थिक दृष्टीने तरी विषय वासनेला
 कमी करून पुत्रोत्पत्तीच्या प्रवाहाला थांबविलें पाहिजे.

तसोतर जर मनुष्यांनी विचार केला तर त्यांना तेव्हांच
 कडून येईल की उंदरा प्रमाणें पुष्कळ संतति उत्पन्न केल्यानें
 काहीं लाभ नाही व त्यांत कांहीं पुरवणही नाही. परिष्क वीर्या
 पासून, तेजस्वी, मनवून अंगकाठीचा आणि मुदद असा एकच
 मुलगा माला तर तो गृहस्थांना मोठाच आधारभूत होऊन त्या

देखील ब्रह्म करण्याची इच्छा करावी—नव्हे—सम्यक् करावें—ही किती निघ गोष्ट आहे बरें ! या गोष्टी बद्दल केवढी बरे तुच्छता प्रदर्शित करणे जरूरीचें आहे ! पण एवढी निघ आणि तुच्छ गोष्ट असून देखील दरसाळ असें बृद्ध विवाह असून चालूच आहेत हें आपण पाहतों. याच प्रमाणें बेश्या गमन, परत्री गमन बगिरे सारख्या निघ कर्मांचा मनुष्य दुष्प्रसंगाला आवळतो याचें दुसरे तिसरे कोणतेंही कारण नसून त्यांची प्रबल विषय वासनाच होय. ही मनुष्ये पूर्णपणें विषयांधध झाली आहेत असें म्हणण्यांत थोडी देखील चूक नाही. अशा विषयांधतेच्या योगानें त्यांना नवलेल्या बाईत सवयीपासून त्यांचें स्वतःचें तसेच त्यांच्यावर अवलंबून असणाऱ्या माणसांचे किती हाळ होतात, त्यांना कसली कसली संकटे सोसावी लागतात हें नव्याने सांगण्याची आवश्यकता नाही. कारण विषयांधतेचे अनिष्ट परिणाम काय होतात हें सर्वांना ठाऊकच आहे. म्हणून त्या विषयी विशेष लक्ष ठेवणें जरूरीचें आहे; व ती गोष्ट अपवादानात म्हणजे ही आहे—या विषयांधतेच्या व पुत्र प्राप्तीच्या इच्छेनेच कित्येक जण वना विवाहाचा प्रचार करण्याला पुढें जाळे आहेत. परंतु वि-
 १ विवाहा पासून वास्तवः किती तुच्छता होतें या गोष्टी त्यांना वर समजल्याच नाहीत.

विधवा विवाहा पासून होणारें नुकसान.

सर्वांत पहिलें नुकसान म्हणजे विधवा विवाहाच्या प्रचारानें संसारांत व्यभिचार—व्यभिचारच नाहीं, पण दुराचार देखील वाढतो. पतीच्या मरणानंतर आपल्या लहान मुला बाळांचा स्त्री त्याग करून देखील निघून जाते, कदाचित पति मेल्या नसून जिवंत असला व त्याच्या अंगां एकादी कोणती खोड असली अथवा कमतरता असली तर त्याला हर प्रयत्नांनीं मारून टाकून अथवा त्याचा त्याग करून स्त्री दुसरा पति करण्याला मार्गें पुढें पहात नाहीं. तसें करण्याला तिच्या यत्किंचितही भीति वाटत नाहीं; दुसऱ्या पती बरोबर न बनलें तर त्याला मारून तिसरा पति करते; कारण पतीच्या ठिकाणीं वसणान्या प्रेमाचा अथवा पतीच्या ठिकाणीं वसणाऱ्या पतिभक्ति विषयींचा तिच्या मनांत अंकुर सुद्धां नसतो; याचा परिणाम असा होतो कीं ती आपल्या मनाप्रमाणें वर्तन करूं लागते. बरील अनर्थ कशानें झाले ! तर विधवा विवाहाची परवानगी मिळाल्यानें आणि विषयाच्या लोलुपतेनें, कित्येक निष्ठळ आणि हीन कुलांतील विधवा यांना आपली मर्यादा बरोबर राखता न आल्यामुळे त्यांच्या हातून बालहत्ये सारखे अत्यंत नीच काम घडून येते ही गोष्ट जरी सरी 'आहे तरी विधवा विवाहाच्या प्रचारानें बालहत्या बंद होणारी नाहीं. विधवा विवाहानें उष्ट्र बोंब अनर्थ होणारे आहेत. म्हणून

अथवा आशा बाबूद्वारेने पुढे काय काय घड्या होव केला
 वाटिले व त्याचा आपण निवेद केला वाटिले, त्यांना विवाहाच्या
 वृत्तीचे पुढे काय वाई होण्यास ने बाबूद्वारा आता इत-
 विवाह हो होय, इतक्या विवाहा विवाहाचा प्रकार बसण्याऐवजी
 वरील होय दुसऱ्याला वाटिल्या प्रथम त्याचा उपनय वाटिले
 व त्या त्याचाना वर केला वाटिले, वरील होय दुसऱ्या
 होयचा वर झाला—त्या उपनयानुसार बाहीरा माझ्या—वर
 विवाहाच्या अन्वयेत वृद्धि होण्याचे वर होय वर काढ
 विवाह व पुढे विवाह वर केलाचे वा पुढे केला होय वर
 विवाह होयचा बाही हो जी मर्त्याचा वरने जी विवाहाची
 होयचा कारण वरील होय, व त्या विवाहाचा आपल्या पुढे
 वरील वर इतक्या वेळाला वर माझ होय त्याच्या मागे
 बाबूद्वारा विवाहाच्या काढून त्याचा विवाह होयचा आठे
 तर त्या विवाहाचे काढून काढून वरण्याची थोडि राहणार नाही
 व त्या त्याचाना होयने आपले आपल्या काढून वरने त्यांना
 जनतेच्या कारण उपनयानी वरून जनता मोठ्या आनंदाने त्यांना
 सदाय वरील, इतक्या वरने बाबूद्वारेने कारण पुढे वरने विवाहा
 विवाहाचा प्रकार वरण्याची इतक्या वरितात, त्यांनी वा बाबूद्वारा
 त्यांना वरने विवाहा केला वरने, विवाहा केला बाबूद्वारा पुढचा
 विवाह व वरने पुढे आपला वरने वरने वरने वरने वरने
 वरील त्यांच्या अथवा पुढीलच्या बाबूद्वारेने अथवा वरने वरने

काहा अःकण्या येने रोम येतात काय? आई म्हणाली:—'मुठी व माहुरी, कधी कधी बगलबगल येतो.' मुजने सर्व हसोस्त येऊन मोठ्या भेवाने व लढिवाळपणाने आईक सांगिते:—'आई! आजोबा सायबा मेढे आलेह ते परत आले म्हणजे मी त्यांना लगेच काही धो शालेंत माग होणें आणि आई घरी एकटी राहण होई. तिच्या एतडे बरे वाटेना म्हणून जमिने काहा आगल्या काही येत होणे. आई उगां घाली व काहाची ओठल कढा देणारी राह. ' "

[illegible]

मुल्या निद्रापीन सास्यावर त्या नारिणीने आपल्या माराला बोलाविले. नार व नारिणी यांनी त्या गृहांत प्रवेश केला. या वेळी त्या घात पुणे जातता होती. ते निरपराधी बालक निद्रावेळीच्या पर्येकी सुस्ताने शयन करीत होते. त्या विषाच्याला कुठली वरूपना येणार की आपलीच आई आपल्या निवावर उठेल ! सल्या आईने कधी तरी कोण्या मुलाला भय असणे शक्य आहे काय ! अशी कोणती निप्पूर आई आहे की मी आपल्या पोटाच्या गोळ्याच्या निवावर गदा आणीत ! काय या सर्व साधारण सल्या वरूपना असल्या तरी सात्विक माता आणि नारिणी माता यांच्या ठिकाणी वास्तव्य प्रेमाच्या वरूपना निराळ्या असनात असे म्हणणे भाग पडते. विषय-वास्तव ! अन्य आहे तुझ्या मायावी पाशाची, की तुझ्या परिषयाने माता देखील आपल्या बालकाचा खून करण्याला मान्य होतात. 'आन मुदाम बोलावण्याची आपणाना खबर आली' असा प्रश्न माराने विचारताच 'तसेच काही काम आहे' असे उत्तर देऊन ती नारिणी आपल्या माराला म्हणाली 'हे पहा या निमळेच्या बालकाचा खून करण्यासाठी तुम्हाला बोलाविले आहे. हं ! चला आटाय' नारिणीचे शब्द ऐकताच त्या मनुष्याचे हातपाय लटकून कापावयाला लागले व तो आर्मवाने म्हणाला:—वाई ! तुझ्या एकुळ्याणूक मुचाला तूं मारवयाला सांगितेस याचा अर्थ तरी काय ! आई मुचाला केर-

दाही मयंकर अपराध असत्रा तरी पोर्थांत घालते, मग तूं हें काय करितेस ! अशा निर्दोष बालकाला मारणें मयंकर पाप आहे. हें काम आपल्या हातून होणार नाही. ' आपल्या जाराचें मापण ऐकून त्या स्त्रीचा क्रोध अनावर झाला व ती क्रोधा वेशांत म्हणाली :—' परस्त्रीगमन करणें पुण्य आहे वाटतें ? म्हणून तुम्ही तें करीत आहांत. तुमच्या नादीं लागल्या मुळें माझ्या अब्रूच्या ठिकच्या घास्यात. समजडांत ! मला नव्हतें माहीत कीं पुरुषा सारखे पुरुष असून तुम्ही इतकें वायका सारखे भित्रे असाळ. माझ्या मुलाचा मृून करण्याला मी तुम्हाला सांगतें त्यांतलें इंगित तसेच आहे. मुझ्या निवंत राहिला कीं तुमच्या व माझ्या संबंदाचा माझ्या गावभर दंका वाजेल, माझे सासरे आले कीं मुलगा सर्व दडकीत त्यांच्या कानावर बालील. कारण आपली गोष्ट त्यांच्या लक्षांत आली आहे. म्हणून मी म्हणतें तुम्ही हें काम लौकर उरकून घ्या. ' स्त्रीचें क्रोधानें मापण ऐकून त्या जाराच्या मनावर थोडा परिणाम झाला; तरीपण त्याची तें नीच काम करण्याला हिमन होईना. जाराची गर्भगळीत स्थिति त्या स्त्रीच्या लक्षांत आली, तेव्हां मोठ्या दिमास्याने ती म्हणाली ' या इकडे या, माझ्या हातांतल्या बांगड्या तुमच्या हातांत गाला म्हणजे मला तरी पुरुषासारखे काम करता येईल. तुमच्याने काम होत नाही तर मला सुझनी मदत तरी करा. या बाकूच्या वातीने मी माझ्या मुलाचा खून करतें. त्याने आरदभोरड करूं

नये म्हणून तुम्ही त्याच्या तोंडांत बोळा घाला, ' जागला
 जागिणीचा हुकूम अमान्य करणे शक्य नव्हते. एखाद्या बळगुत्री
 बाहुच्या प्रमाणे तो निच्या मागे गेला. मुलाच्या नोंटावर त्याने
 बोळा ठेऊन तो घट्ट घरताच त्या मारिणी मागेने आपले पाप माफले
 माझ्या माममुनीने आपल्या मुलाच्या गळ्यावर बाकुने पान फिरविले.
 स्ताच्या थोड्या निरवकाह्या टहल्या व त्या निर्दोष बालकाचा
 प्राण त्या अर्धकुडीनून निचून गेला. त्या चार्बी जोटण्याने घराच्या
 मागच्या बाजूला अमळेच्या आंगणाने रचला वग व त्याच त्या
 निर्दोष बालकाचे भेज पुढून टाकिले. रगाचे हात मधीनींवर
 पडने होते ते प्रेणाने मारवून घेतले. त्यांच्याने शक्य तितके. ते
 काम त्यांनीं गुमचेंगे केले. पण त्या बापांना ही कळवना देणेंच
 शक्यी नाही कीं मगानीच सर्व जग्या बाईट गोष्टीने भरलोचन
 करण्यासाठीं तर्कोचा " काका " गुमचेंगे भंगार बरीच आहेत त्या
 काळा निरनिशाले दर्शनदार निरनिशाला मांवांन मबोबदार, कंजी
 त्याला मगनियता म्हणतात, कोणो त्याला देख म्हणतात, कोणो तो
 एक अद्भुत शक्ति आहे असे मानतात. त्या मोटण्याने बाहिरी
 रात्र आनंदाने घालविनी. पृथक्तात्म्याची ही लकीनराच आद्य
 भूमीवर अवतरली अने म्हणावे लागते. वा विदववागने ! हजरा
 पंदांग पसलेले अय्यंर नीच बाप देवीच वगळाला मागे पुढे
 पाहण नाहीत तेही हजरा प्रवाहला बाप म्हणते ' हजराच
 विचार विचार करणे उचित !!!

तिसऱ्या दिवशीं मुळाचा आना गांवाहून परत आला. त्या आजोबांचे आपल्या नातवावर फारच प्रेम होते. येतांच अमृतलाळ कोठे आहे ! ' असा त्याने आपल्या सुनेला प्रश्न केला. ' अमृतलाळ शाळेत गेला ' असे सुनेने उत्तर दिले. अमृतलाळ चारा बाबून गेले तरी घरी आला नसल्या मुळे म्हातारा तेवढ्या उन्हांत आपल्या नातवाचा तपास करण्या सळीं शाळेत गेला. तेथे चौकशी करतां त्याला असे कळले कीं अमृतलाळ आन दोन दिवस शाळेतच आला नाही. म्हाताऱ्याच्या मनांत एकदम कसेसेच झाले. घरी येऊन म्हाताऱ्याने आपल्या सुनेला पुनः विचारले तेव्हां ती म्हणालीः—' मुळ्या उनाद आहे कोठे तरी उनादा-बघाला गेला असेल. ' म्हातारा चुकून मुळाच्या खोर्लीत गेला; पण तेथे जातांच त्याच्या दृष्टीला एक निराळेंच दृष्य दिसले. मुळाची निमण्याची जागा सारविलेली व कांहीं ठिकाणी रक्ताचे डाग पडलेले. ' हाय ! हाय ! एथे रक्ताचे डाग काय म्हणून व ही जागा सारविली काय म्हणून ? ' इत्यादि अनेक कल्पना त्याच्या मनांत घोळायला लागल्या. आपल्या सुनेला त्याने या विषयी विचारले तेव्हां सुनेने उत्तर दिलेः—' मांजरीने एक लंदीर मारला होता. त्याचे रक्त पडले होते म्हणून जागा सारविष्टी. चुकून कोठे रक्त तसेच राहिले असेल.

नातवाच्या विनेने म्हाताऱ्याचे मन उद्दिप्त झाले. तो

बेडा साला. शेमान्या पामान्याला विचारतां त्या बाबतीत कोणाचा आधारभूत अशी कोहीच माहिती नव्हती असे दिसले. परवां सालेनून परी येतांना आम्ही त्याला पाहिले असे एकजण म्हणाला. एक इसमाने अमृतलाल परवा रात्री दहाचे सुमारास ओरटल्याचे स्मरण असे सांगितले. या इतक्या लुटक माहितीवरून म्हाताऱ्याचे कोहीच समाधान होईना. त्याला निरनिराळ्या शंका येऊ लागल्या.

शेवटी त्याला आपल्या मुने विषयी शंका येऊं लागली. मत्पस चोटचा मुलगा परी आला नाही तेव्हा त्याचा आईला राहणें तरी कसे याचें त्याला माध्यम वाटले. मुलगा परी आला नाही तर त्या बदल जेव्हा आईच्या तोंडावर चोडी देतील उदासीनता दीसली नाही, शिवाय मुलाच्या तपासा विषयी ती चोडीशी देखील चौकशी करित नाही तेव्हा त्याच्या मनाने पक्कें पेटले की मुलाचे काही तरी बरे वाईट झाले हें लक्षित. त्याने या बाबतीत पोलिसांला बरी दिली. पोलिसांनी म्हाताऱ्याला सर्व हकीकत विचारली तेव्हा म्हाताऱ्याने आपल्या मुनेचे मुलाविषयीचे उदासीन वर्तन पाहून तिच्या विषयी आपली शंका प्रदर्शित केली. पोलीसांनी तपास सुरू केला. मुनेच्या कपड्याची तपासणी करतां लुगट्याचा रचणचे दाग पडलेले होते ते दिसले. पोलिसांनी पुन्हा विचारपूस केली तरी त्या स्त्रीने गुन. कबुल केला नाही.

शेवटीं पोलिसांनीं आपली समजूत देण्याच्या मुद्द्यात करतांच ती जारिणी घाय घाय रडू लागली व आपल्या मुलाचें गुण आठवूं लागली. साधारण माणसाला त्या अवस्थेची दयाच आली असती; पण पोलिसांना गुन्हेगारांचा नेहमींच संबंध पडत असल्यामुळे तिच्या कांगावखोरपणानें ते न कसतां त्यांनीं आपल्या समजूतीचें कार्य नेटानें चालू ठेविलें. थोड्याच वेळांत ती जारिणी पूर्ण शुद्धीवर आली व तिनें आपल्या पापाचा धडा वाचला. लागलीच पंचा समक्ष तिनें सांगितलेल्या व दाखविलेल्या ठिकाणीं खोदण्यांत आले. तेथें मुलाचें घेत मिळालें. नास्त विचारपूव करतां तिनें आपल्या सायीदाराचेंही नांव सांगितलें. त्यालाही चतुर्भुज करून धरून आणण्यांत आले. योग्य वेळीं चौकशी होऊन पुल्पाळा—जाराळा—कांशीची व त्या दुष्ट जारिणी स्त्रीला जन्मेडेप काळे पाण्याची न्याय कोर्टातून शिक्षा मिळाली. ”

प्रियवाचक ! बरीच अर्थांत निंद्य व नीच कृत्य त्या स्त्रीनें पाव न्हणून केलें ! कोणाच्या आधीन साह्या मुळे तिनें केलें ! विनयाच्या ! ती स्त्री विनयाधीन प्राणी व परपुरुषाच्या ठिकाणीं छत्र जाली त्याचान हा परिणाम. तिच्या वास्त होते कीं दुष्टत्व आपण अंवारान करीन आहोंत व या मुलाचा नारा केल्यानें तें आरणाळा रुपवितां येदु. पण तिची समजूत भ्रमपूर्वक होती. विनयांच होऊन तिनें तें नित्र कृत्य केलें. ' वाच आल्या वरन

बौर माते ? अशी एक म्हण आहे ती सर्वथेव खरी आहे.
तेव्हा या जगांत सर्वांनी पाप कृत्या पासून दूर रहावे.

स्त्रियांनीं ठेवावयाची सावधानता.

बरीच दृष्टान्त कडे लक्ष देऊन पुरव्याप्रमाणेंच दरेक व्यक्ती
पण हे त्यानांत ठेवावे कीं आपल्या पति शिवाय पापुरुषाच्या
ठिकाणीं कधींही लक्ष होऊं नये. आपल्या शीलानें रक्षण कर-
ण्यासाठीं—अज्ञकार्यांचे पातळ करण्यासाठीं—कोणत्याही दुराचारी
पुरव्याच्या चंदांत पडूं नये. कारण या संमारांत कितीक बेपवारी
असे फिरत असतात कीं मनुष्य देखील त्यांच्या बेशांत सुटून
जाऊन त्यांच्या जाळ्यांत सापडतो; तेव्हां बिबाव्या भोळ्या बापट्या
व चंचल स्त्रियांची गोष्ट कजाला ! ते बेपवारी डोंगी स्त्रियांना
खुटकी लागे कसबितात; त्यांचा बेश करून सेव्याशाचा अपवाद
सापूबा असतो पण त्यांची कृति आणि आचार अवमाच्या
अवघटतेहून देखील नास्त अवघट असतात. ते गोड गोड बोलून सरळ
अंतःकरणाला विचारांना आणि सचकांना आपल्या जाळ्यांत
पकडून त्यांच्या जीवनाची मरानी करतात. त्यांना स्वर्गप्राप्तीचे
सोने आसि; दाखवून बापाचाण करण्याला लावतात. एके वेळीं
एक बेपवारी साधु एका बाईला पाहून म्हणालाः—^१ बाई आज-
काळ मठांत तुम्ही कांहीं घेतानां दिवत नाहीं ? साधु मनानें
दर्शन करण्याला देखील तुम्ही बिसरलां वाटने ! तुम्ही मठांत

आल्यास तुम्हाला ब्रह्मज्ञानाच्या दोन असगने ज्ञान मिळेल.
वास्तविक या बघांत आतां तुमच्यासाठीं संन ममागमन उचिन
आहे. कारण ' राधा बद्धम कृष्ण है । विषया बद्धम संन
असें शास्त्रवचन आहे. तेव्हां वेळ मिळाल्या म्हणजे मठांत नसू
येत ना. ब्रह्मज्ञानाच्या कामासाठीं कोसेही करून वेळांत वेळ
काढला पाहिजे. '

या बरीळ शास्त्रवचनाला वेपवारी दुरारम्याची कुटिल
नीति अथवा कपटनाळ म्हणजे तर त्यांत मुळींच वाढमें होणार
नाहीं. म्हणून विषया अथवा सवया सर्व श्रियांनीं असल्या घूर्त
आणि मायावी वेपवारी कपटी लोकांच्या नाळांत फसूं नये
म्हणून नेहमीं सावधगिरी ठेवावी; व त्या बरोबरच आपल्या.
शीलाचें रक्षण करावें. परपुरुषा समोर उभे राहूं नये. त्यांच्या-
दृष्टीशीं दृष्टि मिळवूं नये; परपुरुषा बरोबर एकांतात वसूं
नये; तसेंच इकडे तिकडे भटकत पण राहूं नये.
शिवाय मर्यादेचें उलंघन होईल अशा तऱ्हेचा वेप देखील चारण
करूं नये; विचार करण्या सारसी गोष्ट आहे कीं प्रातःकालीं
ज्या पवित्र सर्तीचीं नांवें घेऊन आपण पवित्र होतो, त्यांचीं
सती अथवा साध्वी म्हणून कशा मुळे गणना झाली ? दानानें ?
तपानें ? भावानें ? परोपकारानें ? नाहीं मुळींच नाहीं. त्यांना
सतीत्व पद प्राप्त झालें ते फक्त एकच गोष्टीनें—म्हणजे

श्रीसरसगङ्गा, स्नानेन ब्रह्मपुंगवम्. शीतल
 माया श्री केन्द्री दुःखी होन नाहीं. शिवाय साधु व साधवे
 यांची देवीच निरुपद्रव मनना अमो. निरुपद्रव सर्वजग प्रेम
 करिना. माया श्री सर्व ठीकणीच पुन्य होते. श्री अपरा
 पुन्य दोषेडी निरा पुननीच सवमनात. त्याच प्रपणें शीतलती
 श्री स्नाने विनय, विरक्त इत्यादि गुणांची सांगव आहे असे
 मानना. विशेष कर सांगवें : सर्व मद्गुण त्या रीच्या
 टिकाणी येऊन काम करिनात, व हेच सर्व कायां, वाचा, मन
 करून त्या मायाच्या शिवांचे रक्षण करिनात व शीतलें योग
 हो करिनात. कदाचिन् वाचा आणि मन आपल्या ताळ्यांत न
 राहिले तर कायेनें तरी ब्रह्मचर्य अवश्य बाळखेच वाहिजे.
 शरीराने ब्रह्मचर्यच बाळगता मग तो पुन्य असो किंवा श्री
 अमो—त्याच्या देवीच इहलोकीं पुन्य प्राप्त होऊन मवान्तरांत
 आधि म्याधि आणि उपाधि वामुन तो अल्ला राहतो. सग्यां
 अनेक क्रिया वैकी कांहीं वाचरगांत विरक्ता होयान, कांहीं
 जन्ममर पुनहीन म्हणून मगाच विरकितात, कांहीं मेरेच्या
 वाळा जन्म देतात असे अपण वाहता. इत्यादि होण्याचें काय
 कारण अमाचें ! कारण एकेच को पूर्वज्यां त्यांचा हातून
 पस्या शीतलें रक्ष्य सांगे नमजे वाहिजे. या वाचरति सांग-
 असे सांगतातकीः—

आल्यास तुम्हाला ब्रह्मज्ञानाच्या दोन अक्षरांचे ज्ञान मिळेल.
वास्तविक या वर्षांत आतां तुमच्यासाठीं सैन समागमन उचित
आहे. कारण ' राधा बल्लभ कृष्ण है । विधवा बल्लभ संत
असे शास्त्रवचन आहे. तेव्हां वेळ मिळाल्या म्हणजे घडांत नडून
येत जा. ब्रह्मज्ञानाच्या कामासाठीं कोसही करून वेळांत वेळ
वाढला पाहिजे. '

या बरीच शास्त्रवचनाला बेगवारी दुरात्म्याची कुटिल
नीति अथवा कपटनाळ म्हणजे तर त्यांत मुळीच वाचने होणार
नाहीं. म्हणून विधवा अथवा सवरा सर्ग शिगांनीं असल्या धूर्त
आणि मायावी बेगवारी कपटी लोकांच्या नाळांत फसूं नये
म्हणून नेहमीं सावधगिरी ठेवावी; व त्या बरोबरच आपल्या
शीत्रांचे रक्षण करावे. परपुण्या समोर उभे राहूं नये. त्यांच्या
हठीशीं हट्टि मिळतुं नये; परपुण्या बरोबर एकांनात बसूं
नये; तसेच इकडे तिक्कडे भटकून पग राहूं नये.
शिष्याय मर्यादेचे उलंघन होईल अशा तऱ्हेचा बेग देतोळ पारंग
करूं नये; विचार करण्या मारली गोष्ट आहे कीं घात-काळीं
त्या पवित्र मनीषींनीं नावे घेऊन आपण पवित्र होतो, त्यांनीं
सनी अथवा माथवी म्हणून कशा मुठे म्णना साष्टी ? दानाने ?
तपाने ? भावाने ? बरोबरवागने ? नाहीं मुळीच नाहीं. त्यांना
मरिचि १२ ग्राम जाळे ते कळ एकरुप गोष्टीने-म्हणजे

कष्ट सोसण्याचा प्रसंग आला वण नर ती धर्मवाद्य म्हणजे धर्मा-
 विरुद्ध नसली तर उचित आज्ञा मानावी. उल्टे जी आज्ञा
 सुगम व पाळण्यापासून एकदमधारचा आनंद होतो, मनाची करम-
 णूक होते वण तिच्या पाळनाच्या योगाने धर्माचा छाप होतो
 तर ती आज्ञा अनुचित आज्ञा समजावी. अनुचित पति आज्ञांचे
 पालन न केल्याने पतिव्रता धर्माचे पालन होत नाही असे मात्र
 मुळीच नाही. उचित आज्ञा पालन करण्यात आपल्याला यथेतर
 कष्ट भोगावे लागले इतकेच नाही वण ती आज्ञा पालन करण्यात
 आपल्या प्राणावर मरी गदा येत असली तर त्या उचित पति
 आज्ञेचे मरून पालन केले पाहिजे. अशी एक आख्यायिका आहे
 की—एका स्त्रीला तिच्या पतीने तिची परीक्षा करण्यासाठी म्हण
 किंवा इतर दुसऱ्या कारणाने म्हणा आज्ञा केली की—‘मा तो
 सर्व मात आहे त्याला किती दान आहेत ते भोगून घ्या मांग.’
 त्या स्त्रीने विचार केला की पतिची आज्ञा पालन करण्यात वना-
 वित—कार लागले तर आपला प्राण जाईल वण धर्म हाणि हो-
 ण्याचा संभव नाही, तेव्हा आज्ञा ही पाळलीच पाहिजे. असा
 विचार करून ती त्या सर्वा अशक्त गेली तोंच सर्व फूट करून
 तिच्या अंगावर आला. ती खोऱ्याली आणि दगडून एकरूप
 पाठीमागे सरली. सर्व संपादनाने निघून गेल्या. वण या सर्व भोग-
 ण्यात त्या स्त्रीचा जन्माचा कायदा झाला. त्या स्त्रीची बरगटी-
 ती एक दीर्घ दुसटली असल्यामुळे ती आज्ञा पावनेनी कुवडी

कुरंदरंदत्तणदूहगाई वज्जत्तचिन्दुविसकत्तंगगाई ।
जम्भंतरे खंडिअसीलभावा नाऊण कुज्जां ददसीलभावं ॥

अर्थात्—जम्भान्तरांत-पूर्वजन्मी-केलेल्या शीलभंगामुळे, कुरांदपण, बालवैषम्य, दुर्माग्यादि बंध्यापण, मेलेल्या पुत्राला जन्म देणे आणि विष कन्यादि अवतार वाट्याला येतात. म्हणून संताने आपल्या संतित्वाचे म्हणजे शीलचे रक्षण करावे.

पतिव्रता धर्म कशाला म्हणतात.

सर्व गुणांत महत्त्वाचा आणि उत्तम मानला जाणारा धिया-मधील सद्गुण म्हणजे पतिव्रता धर्मच आहे. 'पति आज्ञेत राहणे, पतीच्या सुख दुःखांत वाटेकरी होणे' म्हणजे पति सुखी तर आपण सुखी व पति दुःखी तर आपण दुःखी ' हेच पतिव्रता धर्माचे प्रधान छलण आहे. पतीने देसील आपल्या स्त्रीला धर्म न्याय आणि नीति यांना धरूनच योग्य आज्ञा करान्यात. अनुचित, अवर्मप्रवर्तक, अनीतिकारक अथवा अशान तत्त्वेच्या अन्यायमूलक आज्ञा पतीने आपल्या पत्नीला केव्हाही करू नयेत. स्त्रीने देसील आपल्या पतीच्या न्याय्य आणि उचित अशान आज्ञांचे पाळन करावयाचे आहे. अनुचित अथवा अन्यायी अथवा अनीतिमूलक आज्ञा पाळायच्या नाहीत. आतां देणे योग्य व अयोग्य आज्ञा कोणत्या याचे विवेचन केले पाहिजे, पतीची आज्ञा वाटेक ठेवरी वटोम ममूरी, ती पाळण्यामागीं प्राणांतिक

कष्ट सोसण्याचा प्रसंग आला पण नर ती धर्मवादा म्हणजे धर्मा-
 विरुद्ध नसतो तर उचित आज्ञा मानावी. उल्ट जी आज्ञा
 सुगम व पाळण्यापासून एकप्रकारचा आनंद होतो, मनाची करम-
 णूक होते पण तिच्या पाळनाच्या योगाने धर्माचा छाप होतो
 तर ती आज्ञा अनुचित आज्ञा समजावी. अनुचित पति आज्ञाचें
 पालन न केल्याने पतिव्रता धर्माचें पालन होत नाही असें मात्र
 मुर्खीच नाही. उचित आज्ञा पालन करण्यांत आपल्याला भयंकर
 कष्ट भोगावे लागले इतकेंच नाही पण ती आज्ञा पालन करण्यांत
 आपल्या प्राणावर मारी म्हा येन असली तर त्या उचित पति
 आज्ञेचें जरूर पालन केलें पाहिजे. अशी एक आख्यायिका आहे
 कीं—एका स्त्रीला तिच्या पतीने तिची परीक्षा करण्यासाठीं म्हणून
 किंवा इतर दुसऱ्या कारणाने म्हणून आज्ञा केली कीं—‘ना तो
 सर्प जाण आहे त्याला किती दांत आहेत तें मोडून मला सांग.’
 त्या स्त्रीने विचार केला कीं पतिची आज्ञा पालन करण्यांत कदा-
 चित्—तार झाले तर आपला प्राण नाईल पण धर्म हानि हो-
 ण्याचा संभव नाही, तेव्हां आज्ञा ही पाळलीच पाहिजे. अमा-
 विचार करून ती त्या सर्पां नसले गेली तोंच सर्प फूट करून
 तिच्या अंगावर आला, ती स्त्री म्हाली आणि दनकून एकदम
 पाठीमागे सरली. सर्प सपाट्याने निघून गेला. पण या सर्व भोय-
 ध्यांत त्या स्त्रीचा मनाचा फायदा झाला. त्या स्त्रीची वरगढी-
 तील एक शीर दुमटली असल्यामुळे ती आतां पावेतो कुबरी

fully thirty years of age and then only for purpose of having a child, which shall come from heaven and ready to become one of inmates of the kingdom of heaven by born again."

“ हें कीं (वीर्य) हाडांना मज्जा समान आहे, खोराक आहे, सांज्याचें तेल आहे, खासोखासाळ गोरी माधुर्य आणते. जर तुम्ही मनुष्य असाळ तर आपल्या तीस वर्षां पावेतो या पदार्थाचा (वीर्याचा) एक सेर गमावू नका व तदनंतरही जर तुम्हाला वीर्याचा वयाचा असेल—जर तें वापरावयाचें असेल—तर फक्त स्तवच वापरा. अशा तऱ्हेने वीर्याचा उपयोग केल्याने कृपाप्रसादानें जें पुत्ररत्न तुम्हाला लाभेल तें पुढील स्वर्गांतच राहिल असें होईल. (धनवंतरीचा जुद, जुलै, सन. १९१८ चा अंक पृ. २१०)

आपले पुर्वजि ऋषि, महात्मे आपल्या मनाकें अध्यात्मिक विद्येत बरेच पुढें जात व शेवटीं ज्ञानी—सौत्त्विक - ज्ञान संपादन करणारे—होत हें कोणाच्या वीर्यरक्षणानें. कारण वीर्याच्या ठिकाणी जी अद्भुत शक्तिचाच हा प्रभाव. वीर्यासारख्या उत्तम आणि पदार्थाचा दुुरुपयोग करणारा अर्थात् त्याचा वाईट मज्जा

निरर्थक व्यय करणारा इसम खरोखर केवदा मूर्ख असला पाहिजे हे बुद्धिमान मनुष्य सहच समजू शकतात. या पदार्थाचा-वीर्याचा व्यय होऊं न देणें, अथवा या पदार्थाचे रक्षण-करणें याचेंच नांव " ब्रह्मचर्य, " व हे या-पुर्वीच स्पष्टपणें अनेकदां सांगण्यांत आले आहे.

मनुष्य आपल्या जवळील लक्ष्मी-हिरा, मोती, माणीक, सोने, पैसा वगैरे-नाहींशी होऊं नये म्हणून किती सावधपणा ठेवतो, तिचे किती काळजीपूर्वक जतन करितो, तिच्या पासून एक क्षण देखील तो दूर राहत नाहीं, तशीच वेळ आल्यास तिच्या जवळ दुसरा रत्न ठेवतो, या त्याच्या कृतीकडे पाहतो सखेदाध्यक्ष पाटल्या शिष्या राहत नाहीं. समजा कीं एक इसमानवळ एक पंचवीस हजारच्या किंमतीचा एक हिरा आहे. हा हिरा त्यानें एका पाकीटांत ठेवला. पाकीट जाकीटाच्या आंतील खिरांत ठेऊन मग त्यानें खिराचें तोंड शिवून घेतलें. जाकीटावर कोटही घातला व कोटावरून थंडी वामूं नये म्हणून अथवा कपड्याचा लोकांना भक्ता दाखवावा म्हणून अथवा जाकीटांतील हीन्याचे रक्षण व्हावें म्हणून एक दुशाळा अथवा घाबळी पांघरळी, अशा घाट माटांत एक इसम जळद चालणान्या व निची वेगाविपर्यीं खात्री आहे अशा ईस्ट आगगाडींत दुसऱ्या वर्गाचा रीसर्व बस करून .

fully thirty years of age and then only for the purpose of having a child, which shall be blessed from heaven and ready to become one of the inmates of the kingdom of heaven by being born again."

“ हे बी (बीर्य) हारांना मज्जा समान आहे, मेंदूचा रोराक आहे, सोप्याने तेउ आहे, खासोधासाखा गोडी भग्या माथुर्य आगते. जर तुम्ही मनुष्य असाल तर आपल्या वयाच्या तीन वर्गा पावेनो या पदार्थाचा (बीर्याचा) एक पेंच देखील गमावू नहा व तदनंतरही जर तुम्हाला बीर्याचा उपयोग करावयाचा असेल—तर ते वापरावयाचे असेल—तर फक्त पुत्रप्राप्ती-साधन वापरा, अशा तऱ्हेने बीर्याचा उपयोग करण्याचे वारंवारणाच्या प्रमादाने जे पुत्रातून तुम्हाला लाभेल ते पुढील जन्मास स्थाविर राहील असे होईल. (कर्नारीचा मूल, मुले व भाण्ड सन १९१८ चा अंक ७, २१०)

मात्रे पुढील कवि, महामे आपल्या मनाला विद्वान् आपल्याविषय विवेक वीर्य पुढे मान व रोहरी हानी—मो भग्या विवेक हान संपादन वगणो—होव हे कोणत्या प्रमाणे । बीर्याच्याने. बाळग बीर्याच्या विद्वान् बी अद्वयुत राहिल आहे विवेक हा प्रमाण. बीर्याच्याच्या उच्च आणि जवळील वगणोचा दुष्प्रयोग वगणो असा त्याचा वगणोचा असा असा

निरर्थक व्यय करणारा इमम सरोवर केवढा भूर्ख असला पाहिजे हे बुद्धिमान मनुष्य सहज समजून शकतात. या पदार्थाचा-वीर्याचा व्यय होऊं न देजे, अथवा या-पदार्थाचे रक्षण-करणे यानेंच नांव " ब्रह्मचर्य, " व हे या-पूर्वीच स्पष्टपणे अनेकदा सांगण्यांत आले आहे.

मनुष्य आपल्या मवळीळ लहमी-हिरा, मोती, माणीक, सोने, पैसा बीरे-नाहींशी होऊं नये म्हणून किती सावधपणा ठेवतो, तिथे किती काळजीपूर्वक जतन करितो, तिच्या पासून एक क्षण वेगळी तो दूर राहत नाहीं, तशीच वेळ आल्यास तिच्या जवळ दुसरा रत्न ठेवतो, या त्याच्या कृतीकडे पाहतां सत्तेदाभर्य घाटल्या शिवाय राहत नाहीं. समजा कीं एका इममानवज एक पंचवीस हजाराच्या किमतीचा एक हिरा आहे. हा हिरा त्यानें एका पाकीटांत ठेवला. पाकीट माकीटाच्या अंतीळ खिशांत ठेऊन मग त्यानें खिशाचे तोंड शिवून घेतले. माकीटावर कोटही घातला व कोटावरून घेई वामूं नये म्हणून अथवा कपड्याचा लोकोना मपका दाखवावा म्हणून अथवा माकीटांतीळ हीन्याचे रक्षण व्हावे म्हणून एक दुशाला अथवा घाबळी पांघरळी, अशा घाट भाटांत एक इमम मलद घालणाऱ्या व निची वेगाविपर्यां स्त्री आहे अशा ईस्ट इंडिया कंपनीच्या आगगाडींत दुसऱ्या वर्गाचा रीसर्व दस्त करून त्यांत बसलेला

आहे. या रिसर्व दळ्यांत ' त्याच्या कुटुंबातील ' माणसा शिवाय दुसरा कोणीही इसम नाही. असा स्थितीत त्या इसमाचा पोंदा होला. लागव्याला लागतोच तो चटदिसी आपल्या शिशाभ हात ठेविनो. केवढी बरी ही दुसरी अपवा ' मावडीनता. ' बंनळ लक्ष्मीच्या संरक्षणासाठी केवढी मोठी चपळ दस्तर्दार ' लोरोवर पाहिले तर कोणीही आले नाही, गाढी कोठेही उभी राहिली नाही, दळ्यांत स्वतःच्या माणसा शिवाय तिसरे कोणीही नाही, असे असून देखील स्वतःच हात अचूक व अचानक ' शिशाभ. कारण हिरा कोणी नेऊ नये. ' हिरे, ' मोमी, ' मोणीक ' वगैरेच्या संरक्षणासाठी जेव्हा मनुष्य इतकी दक्षता ठेवतो तेव्हा या वीर्यावर ' मनुष्याचे ' सर्व जीवन अवलंबून त्या वीर्याच्या संरक्षणासाठी त्याने किती काळजी ठेविली पाहिजे. ' पण तसे न होतो ' उलट मनुष्ये वीर्यसंरक्षणाची ' मुळीच परवा करीत नाहीत व वीर्यसंवातच- वीर्यसात होण्याचे वेळी- एक प्रकारचे सुप्त माननात. तेव्हा त्यांनी ही एक प्रकारची भंवकर भूल भवता येण्या ऐवढी धूक नाही तर काय ! विषय सेवनाच्या वेळेचे- वीर्यसात होण्याचे वेळेचे- सुप्त हे कुतरा हाडकाळ कोडकोडून लातो व त्यांत तो जे सुप्त मानतो त्या प्रकारचे सुप्त आहे. हाडकाळ कोडतोना कुड्याच्या दातांनून रक्त निघत असे तरी तो त्यांत सुप्त मानतो कारण त्याच्याच दांतांनीच रक्ताना त्याच्या त्याच पिळतो. तद्गतच काही ' प्रत्य जेव्हा कामजेंताने पीडित होतो- काम जरांच्या तदावधान

मूर्खता—नेहमी आपल्या धर्माच्या परिग्रहाने तयार वेंडेच्या बी-
 यांच्या पननाला तो मुलाचे कारण समजतो. वास्तवः बीयेंतल्या
 वास्तव मुल विळें ही भावनाच पुकीची आहे. हे मुल नाही
 पण दुःखाची पुति आहे. ज्या मनुष्याला वायजराची बीडाच
 होत नाही व जो वेटेमी लान, र्यान, तप, जग, पोरनकार
 आणि आत्मस्थ दान समजाण झालेला समजतो, तो मनुष्य ज्या
 मुलाचा अनुभव देतो तेव्हा अतुर आणि वास्तविक-ता-मुला
 होय. हावाला चोट झाला, म्योड व झाला, देवना भयान होऊं
 लागल्या तेदां हाकटने घेउन तो चोट जितक व स्पांतीक प-
 रीद-बाहेर वाडला. व बाहेर काढनी क्षणीच त्या इमाला वें
 वाटें व तो म्हणजे—'हा ! हा ! हा !—'जिनी तरी वें वाटें
 म्हणून मोग. या वेंटेचे मुल मोगार अडीचिच आहे. हाकट
 मोहेबांच्या कुशलेची अन्य आहे.' अशा चोटच झालेला नाही
 त्याला हा ! हा ! हा ! करण्याचा भय हा ! हा ! हा ! करण्याचा
 कधी प्रमंग तरी घेईत काय ! कदाचि नाही. तेदां आतां असेच
 म्हणजे लागें की कायी पुरा उवा वेदनांनीं चोडित होत होना
 त्या वेदनांचा अंत आला व यात्रा तो मुल मानतो. पण आपण
 जे बीयेंतनांत अनुभवतो भय मानतो ते मुल नाही पण ती
 दुःखाची पुति आहे. सें मुल तर निजामी पुराच अनुभवितान.
 अशा निजामी अवस्थेंत म्हणजे प्रत्यक्षावस्थेंत राहून मनुष्यांनीं
 वास्तविक म्हणजे सत्या सुखाचा आनंद घुस्त्रा पाहिजे इतेंच

नाहीं तर त्या गुणांना अनुषा घेणे व त्या स्मितीत राहणे यांतच मनुष्य जीवनाची सारी सार्पत्ता आहे.

मल्लचर्याचा महिमा.

मल्लचर्याच्या शब्दांनी जिनकें तिहावे तितकें मोडेंच आहे. धार्मिक ग्रंथ, वैद्यकीय ग्रंथ तसेंच मानसशास्त्रा वरील ग्रंथांमधून ठिकठिकाणी मल्लचर्याविषयी पुच्छळच प्रमाणबद्ध चर्चा केलेली आहे व मल्लचर्यांचे महत्त्व निदर्शनास आणून दिलेले आहे. वरील ग्रंथांतून दिलेले आधार, स्मरण आणि वाक्ये हीं काढून तींजर एका ग्रंथांत एका ठिकाणी करण्याचे मनांत आणजे तर महाभारता एवढा एक प्रचंड ग्रंथ होईल. व तसे करण्याच्या मीस पडलों तर हे लहानसे पुस्तक लिहण्याचा जो उद्देश आहे, तो सिद्धीस जाणार नाहीं. म्हणून मल्लचर्यांचा थोडा महिमा वर्णन करून या पुस्तकाचा पूर्ण करण्यांत येईल.

या मल्लचर्यांचा अर्थात् शीलाचा महिमा दाखविताना शास्त्रकारांनीं असे म्हळें आहे कीं:—

शीलं प्राणभृतां कुलोदयकरं शीलं वपुर्भूषणं
 शीलं शौचकरं विषद्भयहरं दौर्गत्यदुःखापहम् ॥
 शीलं दुर्भगतादिकन्ददहनं चिन्तामणिः प्रार्थिते
 व्याघ्रव्यालजलानलादिशमनं स्वर्गापवर्गमदम् ॥१॥

अर्थात्-शील मनुष्याच्या कुळाचा उदय करणारे आहे, शील शरीराचे धूपण आहे, शील पवित्र करणारे आहे, शील आपत्तीचे हरण करणारे आहे, शील दुर्मतीच्या दुःखाचे नाशक आहे आणि दौर्भाग्य आदिरूप कंदांना मूळपासून जाळणारे शीलच आहे. आपल्या इच्छा पुरविण्याला शील म्हणजे सरोवर विता-मगी रत्ना प्रमाणे आहे इतकेंच नाही परंतु शील वाच, सर्प, पाणी अग्नि इत्यादिकांच्या उपद्रवा पासून रक्षण करणारे आहे, त्यांना ते सहज शांत करणारे आहे. या शिवाय शील हे स्वर्ग आणि मुक्तीला देणारे आहे.

दूरवर विचार करून पाहिले तर एका मद्यर्चक धर्मापासून सर्व धर्मांची प्राप्ति होऊ शकते. महर्षी नारदाचे नांव कोणाला ठाऊक नाही ! कळह प्रिय, हे श प्रिय, एकमेकांचे तटि लावणारे द्रौपदी सारख्या महासतीचे हरण करावयाला लावणार, सती द्रौपदीच्या मद्यर्चका विपरीत, पवित्रते विपरीत लोकांच्या मनांत शंका येतील अशा तऱ्हेच्या वचनांचा प्रयोग करणारे, अपरोक्ष निन्दा करणारे, आणि हमारो मनुष्याच्या सहाराला कारणीभूत होणारे या त्यांच्या गुणावरून सर्वजण नारद महर्षींना ओळखतात. असे अमून देखील महर्षी नारदानां महापुरुषांच्या पंक्तीत बसविलेले आहे व त्यांना " मुक्ति मायी " असे म्हणतात. हे सर्व केवळ त्यांच्या शुद्ध मद्यर्चकाच्या मतापाने. यांचा

चर्चा शिवाय दुसरे कोणतेच कारण नाही. जसा मूलप्रश्नाची तारीफ करावी नेत्रुही धोटीच. तत्त्वज्ञानी असे सांगतात कीः—

तुर्य ब्रह्ममनं नाम परब्रह्मकारणम् ।

श्रीचानां परमं शीघ्रं तपसा च परं तपः ॥ ३ ॥

अर्थात्—चौथे मत्त ब्रह्मचर्य हे होय. ते मोक्षाचे कारण आहे. श्रीचामध्ये उत्कृष्ट शीघ्र आहे आणि तथा मध्ये उत्तम तप आहे.

अन मिद्वांतांत देखील असे मागितले आहे कीः—

तवेष्टु वा उत्तमर्षभचेरं ।

सर्व प्रकारच्या तथा मध्ये उत्तम तप ब्रह्मचर्य आहे ! साधु

असो वा तपस्वी असो जर न्याच्या ठिकाणी ब्रह्मचर्य नाही तर त्या साधूच्या ठिकाणी तपस्वीपणा नाही. त्यांचे ज्ञान, क्रियाकांड हे सर्व मारमूतच आहेत. म्हणून ब्रह्मचर्याचे तर दरेकाने पालन केलेंच पाहिजे. या ब्रह्मचर्याच्या वाचतांत घर दाखविण्यांत आलेच आहे की त्याचा इतका मोठा प्रताप आहे की वाटेल त्या मर्यादर आपत्ती मधून मग नी मला पासून असो वा अग्नि पासून असो अथवा इतर पंचमहाभूता पासून असो अथवा कोणी त्यावर आणली असो, ब्रह्मचर्य आपणाटा वाचविते. या ठिकाणी एका स्त्रीने आपल्या ब्रह्मचर्याच्या पवित्रनेच्या प्रतापाने आपल्या पतीला दाखविऊन त्या चमत्काराच्या एका अलौकिक दृष्टांताचे आपण निरीक्षण करूंः—

“ एक मनुष्य आर्षल्या खीला परीं एकटी ठेऊन परदेशीं गेला. श्री पतिव्रता घर्म पाळनांत—ब्रह्मचर्याच्या पाननांत इतकी दड होती कीं तिनें स्वप्नांत देखीळ पर पुण्याची ईच्छा केली नव्हती. दोन वर्षां नंतर जेव्हां तिचा पति परदेशाहून परीं परत आला तेव्हां पतीला चांगले स्नान वगैरे घाटून तिनें पनीळा उत्तमोत्तम मोमन घातले. मोमनांतो पानघुषारी दिडी. मंतर पनीळा पोदीशी विभ्रांति मिळानी म्हणून ती म्हणाली—‘ आपण माझ्या मांडीवर दोके ठेऊन थोडा वेळ विश्रान्ति घ्यावी. ’ पतीनें त्या प्रमाणें विभ्रांति घेण्याला सुरुवात केली व पति निद्रम्य झाला; त्या वेळीं त्या घरांत ती खी, तिचा पति व तिनें अर्दीच वर्षांचे बालक या शिषाय दुमरे कोणी ही नव्हते. बालक आंगणांत खेळावयाला लागले. खेळतां खेळतां तें बालक आंगणांतील अग्नि-कुंडा नजळ गेले, ‘हे अग्निकुंड कांहीं कारणांमुळे त्या खीच्या घराच्या आंगणांत केलें होतें. त्या खीनें आपल्या मुलानें अग्नीच्या कुंडा पासून दूर राहण्या निषर्षी हातानें पुष्कळ सुगा केल्या; परंतु तें बालक दूर मारलें नाहीं व शेवटीं पगपगणाभ्या आग्नीच्या कुंडात जाऊन पडले. जेव्हां आवळा मुलगा कुंडाच्या इतका नजळ गेला हे तिनें पाहिले तेव्हां हा कुंडांत आग्नीनें पडेल असें मरी त्या खीला वाटले होते तरी त्या वेळीं मी उठले किंवा बोळले तर केलीच्या निद्रेचा कां होईल या धांवनेनें—असा धावनेनें—तिनें हातानें सुगा करण्या शिषाय कांहीं केलें नाहीं,

याचा असा परिणाम झाला कीं तें बालक घगघगणाऱ्या अग्नि-
कुंडांत जाऊन पडलें.

सुमारे अर्धातासानंतर त्या स्त्रीचा पति जागा झाला. जागा
झाल्यानंतर त्यानें पार्शीं मागवून तोंड धुवून साफ केलें व सोंपेची
असर नाहींशी केली. एकदोन इकडच्या तिकडच्या गोष्टी केल्या
नंतर लागलीच त्यानें विचारलें—बाळ कोठें गेला ? स्त्री गोडावेळ
पावेली तर स्वयंच राहिली. तिला काय सांगायें हेंच सुचेंना.
पण लागलीच तिनें हळूच सांगितलें—‘ महारान ! बाळ त्या
पलीकडच्या अग्निकुंडांत पडला आहे. ’ पतीनें रागानें विचारलें
तो अग्निकुंडांत पडत आहे हें तुला माहित होतें ना ? स्त्रीनें नम्रतेनें
उत्तर दिलें—‘ होय. ’ लागलीच पतीनें कर्कश स्वरानें विचारलें
‘‘ मग तूं त्याला कां वाचविलें नाहींस ? ’’ स्त्रीनें उत्तर दिलें
‘‘ महारान मी त्याला वाचविणें कसें शक्य होतें ! मी जर
उठलें असते अथवा आवाज केला असता तर आपल्या निद्रेचा
भंग झाला असता. ’ पतीनें लागलीच टोमणा दिला व म्हणलें
बैबळी पतिव्रता ! कीं पतीच्या निद्रेचा भंग होईल या भयानें मुळगा
गमावला ! ! मला वाटतें तुझ्या सारख्या दहा पांच बैबळ्या दुनि-
यन सांपटलीच कीं नाहीं ही शंकाच आहे. ’ स्त्री म्हणाऱ्याः—
‘ महारान ! पतिव्रता धर्माचा भंग करण्यापेक्षा बालक
गमविणें मला जास्त उचित वाटेल्लें. ’ पतीच्या पतिव्रता

धर्माच्या या वेदगुळ समजुतीने पती पत्नीवर रूप रागावला त्या रागाच्या यत्नात त्याने पांच-पंचवीस x x x x ही दील्या. या सात्त्विकीचा (१) प्रसाद त्या खोने शोणणें ग्रहण केला व ती समसादपूर्णक शान्तच राहिली. नंतर दोघेही जण उठले व कुंडा-पाशी जाऊन बाह्यात तो त्या कुंडांत अग्निनारायणाचे नांव देसील नमुन ते कुंड पाण्याने भरले होते व त्या पाण्यांत ते बालक आमंशने विहार करीत होते. त्या कुंडांत त्या बालकाला उर्या मारताना पाहून दोघेही स्तब्धच झाले. त्यांत देसील त्या पुर्याला फारच आश्चर्यवाटले. आपल्या पत्नीला आपण सात्त्विकी देसीचा उगाच प्रसाद दिला या बदल त्याला फार पश्चाताप झाला. हळू हळू विचारांनी त्याची ग्राफी झाली की हा सर्व पाझरा खीच्या पतिव्रता धर्माचा प्रभाव आहे. अग्नीचे पाणी होण्याला पतिव्रता धर्माच्या प्रभावा शिवाय दुसरे कांहीच कारण नाही. चन्व आहे या शीश्रवती प्रमदांची की ज्यांच्या शीलाच्या प्रतापावर आम दुनिया चालली आहे. " अग्नीचे पाणी " हा केवळ मोठा पतिव्रता धर्माचा प्रभाव ! !

: बरील प्रकरणे-पतिव्रत्याच्या महिम्याने अनेक दृष्टान्त शालग्रंथांतून सापडतात. परंतु ते सर्व दृष्टान्त-देऊन पुस्तकाची पाने भरून काढण्याची व पुस्तक वाढविण्याची आवश्यकता नाही. दिलेल्या पोक्या दृष्टान्तावर जर मनुष्याने खूप पूर्वक विचार केला

तरी शुद्ध आहे. वरील स्त्री प्रमाणेच सती सीतादेवीना. पण दाखला छोक्यांना माहित नाही असे बघावेच आहे. सीते सारखी महासती रावणासारख्या दुराचारी पुरुषाच्या हातांत सांपडली असून सुद्धा तिने आपल्या शीलाने—पातिव्रत्याने—अथवा ब्रह्मचर्याचे मोठ्या धैर्याने कसे उत्तम प्रकारे रक्षण केले याची कला अत्यंत मनोरंजक आहे.

ऐश्वर्यराजराजोऽपि रूपमीनध्वजोऽपि च ।

सीतया रावण इव त्याज्यो नार्या नरा वरः ॥

ऐश्वर्यात राजराजेध्वर आणि रूपांत कामदेवा समान अशा रावणाचा ज्याप्रमाणे सती सीतादेवीने त्याग केला त्याचप्रमाणे अन्य स्त्रियांनी वर पुरुषांना त्याग केला पाहिजे.

सीते सारख्या एका अवलेने रावणासारख्या एका समल—सर्व सत्ताधारी—पुरुषाच्या हातांत सांपडून देखील आपल्या ब्रह्मचर्याचे अखंड पाळन केले हे आश्चर्य होय. सरोसरीष रावणाचा वध केल्यानंतर लौकिक व्यवहारानुरूप रामचंद्राज देखील शंका आली की रावणासारख्या जबरदस्त आणि परकी अधिलाफी प्राणसाच्या बरी इतकी बरी राहिलेली सीता इने आपले शील—पातिव्रत्य—कायम ठेवले असेल काय !—रामचंद्राच्या या शंकेचे निरासन करण्यासाठी सर्वा सीता देवीने एक अग्निकुंड तयार करविले व देव, दानव, यक्ष आणि राक्षस या सर्वांसमक्ष मालीक श्लोक म्हणून तिने अग्निकुंडांत प्रवेश केला :—

मनसि वंचसि काये जागरं नम्र मध्ये

यदि मम पतिभारो रागयादन्तर्मुक्तो ।

तदिह दह शरीरं पावकं पावकं

सुकृतविकृतभाजां येन लोकेकमात्रं ॥ १ ॥

अर्थात्— हे अग्नि ! माझे मन, वचन आणि काया यांमध्ये माणुगावस्थेने किंवा स्वप्नावस्थेने, रामचंद्राच्या सोडून दुसऱ्या पुरुषाच्या ठिकाणी माझा पतिभार शारात अगदीच नसल्या त्या पापी शरीराला जाळून भस्म कर ! कारण प्राण्याच्या मुहूर्त आणि दुष्टकृतांचा तू साथी आहेस !

महासती सीतादेवीने अग्निकुंडात उडी टाकली वण मर्यादा हमेशा मर्यादित होत असतो. मन, वचन आणि काया यांनी पाळलेल्या ब्रह्मचर्याचा प्रभाव दूर नसतो. मर्त्याच्या सतीत्याच्या उज्जळ कीर्तीवर दग वटावि लागणे शक्य नाही. सीतादेवी जग्मीच्या कुंडात पडता क्षणीच अग्नीने मन्त्ररूप धारण केले, तेव्हा लोकानां जयजयकार केल्या व दरेक सीतादेवीच्या शील्यवती-वातिप्रस्थापी अथवा ब्रह्मचर्याची मुक्तकंठाने प्रशंसा करू लागल्या. शील्यवतीच्या ब्रह्मचर्याच्या प्रभावाचे आपण वर्णन तरी काय करू शकणार ! ज्या रघूलक्ष्मणाचे चौथ्याशी चौथीशी पर्वत—हे शुभ संवे पर्वत—नाच अमर राहणार असे जैन शास्त्रकार उद्घोषणा पूर्वक सांगताना ते देवील रघूलक्ष्मण यांनी पाळलेल्या ब्रह्मचर्याच्या प्रभावानेच. याच प्रमाणे ब्रह्मचर्यावाचे पाळन करणाऱ्या विमलपुंगव व

विजयाराणी विपर्यी ११ असे सांगतात की चौऱ्यांशी हका मुनीना दान देणे आणि एकेवेळ विजयशेट व विजयाराणी यांना भोजन घालणे या दोहोंचे पुण्य सारखेच. हा देखील एक ब्रह्मचर्याचाच प्रताप आहे. ब्रह्मचर्याच्या प्रतापा शिवाय यांत दुसरे काय आहे ? कांहींच नाही.

खरी गोष्ट अशी आहे की, जो ब्रह्मचारी आहे त्याला सदासर्वदां जयच मिळतो. ज्या घरांत ब्रह्मचारी वास्तव्य करील असेल ते घर सुखी. ज्या कुटुंबात ब्रह्मचर्य विद्यमान असेल ते कुटुंब सुखी; व ज्या देशांत ब्रह्मचर्य ओतप्रोत भरले असेल त्या देशांत दारिद्र्याचे नांव देखील घ्यावयाला नको. जास्त काय सांगावे ! जीवनाचे मुख्य औषध, उन्नतीचे मूल कारण, व्रतांच्या रक्षणाचे चिह्नस्त, लक्ष्मी, माळ मिळकत, बगैरे संपत्ति, आणि शेवटी परमब्रह्म—मोक्षाचे कारण अपवाद साधन देखील ब्रह्मचर्याच आहे. असा हा ब्रह्मचर्याचा महिमा आहे.

एक ब्रह्मचर्य नाही म्हणजे कांहींच नाही. म्हणून प्रत्येकाचे ब्रह्मचर्यव्रताचे पालन करावे व परम सुखाची प्राप्ति करून घ्यावी अशी संहान मोठ्या सर्वांना नम्रतापूर्वक विनंति करण्यांत येत आहे.

